

مناسک همراه

گزیده‌ای از مناسک عمره و حج

۱۴۰۲

منصور مظاهری

گروه فقه و حقوق پژوهشکده حج و زیارت

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سرشناسه	: مظاهری ، منصور ، ۱۳۴۷
عنوان و نام پدیدآور	: مناسک همراه (گزیده‌ای از مناسک عمره و حج ۱۴۰۲) / منصور مظاهری.
مشخصات نشر	: تهران: نشر مشعر، ۱۴۰۱
مشخصات ظاهری	: ۳۳۱ ص.
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۸۸۹-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: حج
موضوع	: Hajj*
موضوع	: حج - فتواها
موضوع	: Hajj -- Fetwas
رده بندی کنگره	: BP ۱۸۸/۸
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۵۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۰۲۸۶۶۱

مناسک همراه

گزیده ای از مناسک عمره و حج (سال ۱۴۰۲ شمسی)

تألیف:	منصور مظاهری
ناشر:	مؤسسه فرهنگی هنری مشعر
نوبت چاپ:	اول - پاییز ۱۴۰۱
شمارگان:	۵۰۰ نسخه
بها:	۲۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۸۸۹-۱ ISBN: ۹۷۸-۹۶۴-۵۴۰-۸۸۹-۱

پایگاه اطلاع رسانی پژوهشکده حج و زیارت:

<http://hzrc.ac.ir>

فهرست

۱۹ دیباچه
۲۵ فصل اول: استطاعت
۲۵ مسئله ۱: فوریت وجوب حج بر مستطیع
۲۵ مسئله ۲: استطاعت مالی در سالی و وجدان شرایط دیگر در
۲۵ سال‌های بعد و جواز تصرف در مال و خروج از استطاعت
۲۶ مسئله ۳: استطاعت با قرض گرفتن
۲۹ فصل دوم: احرام
۲۹ گفتار اول: میقات
۲۹ مسئله ۱: مکان احرام از طرف مدینه منوره
۲۹ مسئله ۲: عبور غیر عمدی از میقات، بدون احرام، با تمکن از
۳۰ بازگشت به میقات
۳۰ مسئله ۳: عبور غیر عمدی از میقات، بدون احرام، با عدم تمکن از
۳۱ بازگشت به میقات
۳۳ مسئله ۴: عبور از محاذی میقات، بدون احرام

- مسئله ۵: احرام از جده ۳۳
- مسئله ۶: نذر احرام از جده ۳۴
- مسئله ۷: احرام بانوان معذور در میقات شجره ۳۵
- مسئله ۸: احرام با نذر ۳۶
- مسئله ۹: اذن شوهر در نذر احرام ۳۷
- مسئله ۱۰: محل احرام حج تمتع ۳۷
- گفتار دوم: نیت احرام ۳۸
- مسئله ۱: عمره و حج مستحبی به نیت چند نفر ۳۸
- مسئله ۲: قصد ترک محرمات در حال محرم شدن ۳۸
- مسئله ۳: عدول به حج افراد برای حائض در فرض عدم توانایی ۳۸
- انجام عمره تمتع در وقت ۳۹
- گفتار سوم: تلبیه ۴۳
- مسئله ۱: ذکر واجب تلبیه ۴۳
- مسئله ۲: وقف به حرکت و وصل به سکون در تلبیه ۴۳
- مسئله ۳: زمان قطع تلبیه ۴۴
- مسئله ۴: عدم توانایی از گفتن تلبیه صحیح هر چند با تلقین ۴۶
- گفتار چهارم: لباس احرام ۴۷
- مسئله ۱: لباس احرام ۴۷
- مسئله ۲: تطهیر یا تعویض لباس احرام نجس شده بعد از احرام ۴۸
- مسئله ۳: تطهیر بدن در حال احرام ۴۹
- مسئله ۴: لباس احرام برای بانوان ۴۹
- مسئله ۵: حریر در لباس احرام بانوان ۵۰
- گفتار پنجم: مسائل متفرقه احرام ۵۰

- مسئله ۱: فاصله عمره تمتع با عمره مفرده بعد از انجام حج ۵۰
- مسئله ۲: فاصله بین دو عمره مفرده ۵۱
- مسئله ۳: احرام در آخر ماه و انجام اعمال در ماه بعدی ۵۲
- مسئله ۴: خروج از مکه، بعد از عمره مفرده و حکم احرام برای ورود به مکه ۵۳
- مسئله ۵: خروج از مکه بعد از اتمام حج تمتع و حکم احرام برای ورود به مکه ۵۴
- مسئله ۶: احرام از ادنی الحل برای کسی که می‌خواهد برای عمره مفرده به مکه مشرف شود ۵۵
- مسئله ۷: ترک احرام در حج تمتع، جهلاً و نسیئاً و رفتن به عرفات ۵۶
- مسئله ۸: تبدیل عمره مفرده انجام شده در ماه‌های حج به عمره تمتع در فرض خارج نشدن از مکه ۵۷
- مسئله ۹: فوت بعد از احرام و دخول حرم ۵۸
- گفتار ششم: محرمات احرام ۵۸
- مسئله ۱: وصل کردن حوله احرام با سنجاق و سوزن ۵۸
- مسئله ۲: استفاده از کمر بند دوخته برای مردان ۵۹
- مسئله ۳: پوشیدن دمپایی دوخته برای مردان ۶۰
- مسئله ۴: بند دوخته ساعت مچی ۶۰
- مسئله ۵: استظلال در شب ۶۰
- مسئله ۶: استظلال از تنعیم تا مسجدالحرام ۶۱
- مسئله ۷: استظلال با سایه متحرک در مسیر حرکت بعد از منزل نمودن ۶۲
- مسئله ۸: کفاره استظلال حتی در حال ضرورت و اضطرار ۶۲
- مسئله ۹: نشان دادن زیورآلات (معمول) به مرد ۶۳

مسئله ۱۰: استفاده از ماسک برای بانوان..... ۶۳

مسئله ۱۱: پوشیدن دستکش برای بانوان..... ۶۳

مسئله ۱۲: خشک کردن صورت با حوله و دستمال برای بانوان محرم ۶۳

مسئله ۱۳: رنگ مو قبل از احرام..... ۶۴

مسئله ۱۴: نگاه در آینه..... ۶۴

مسئله ۱۵: کفاره چرب کردن بدن در فرض اضطرار..... ۶۵

مسئله ۱۶: خوردن و بوییدن میوه‌های خوش بو..... ۶۶

مسئله ۱۷: خوردن و بوییدن نعنای و سایر سبزی‌های خوش بو..... ۶۶

فصل سوم: طواف..... ۶۹

گفتار اول: محدوده طواف..... ۶۹

مسئله ۱: حد مطاف..... ۶۹

مسئله ۲: طواف از نیم طبقه مسجدالحرام..... ۷۱

مسئله ۳: طواف از طبقه اول مسجدالحرام..... ۷۲

مسئله ۴: طواف معذورین از حضور در صحن مسجدالحرام در

نیم طبقه..... ۷۳

مسئله ۵: دست‌گذازدن روی دیواره حجر اسماعیل در حال طواف..... ۷۴

مسئله ۶: دست‌گذازدن بر کعبه در حال طواف..... ۷۵

گفتار دوم: طهارت از حدث در طواف..... ۷۵

مسئله ۱: رخ دادن حدث در حال طواف و تدارک..... ۷۵

مسئله ۲: شک در وضو یا غسل بعد از اتمام طواف..... ۷۷

مسئله ۳: انکشاف بطلان وضو در طواف عمره تمتع، بعد از

تقصیر و قبل از گذشتن وقت تدارک..... ۷۸

مسئله ۴: انکشاف بطلان وضو، بعد از اتمام حج..... ۷۹

- مسئله ۵۵: وظیفه مسلوس و میطون نسبت به طواف و نماز آن ۸۲
- وظیفه مسلوس ۸۲
- وظیفه میطون و مانند آن ۸۳
- گفتار سوم: طهارت از خبث در طواف ۸۴
- مسئله ۱: خون معفو در نماز برای طواف ۸۴
- مسئله ۲: محمول متنجس غیر ساتر در طواف ۸۵
- مسئله ۳: نجس بودن لباس‌های کوچک غیر ساتر ۸۵
- مسئله ۴: نجس شدن بدن و لباس در حال طواف ۸۵
- مسئله ۵: نجس بودن بدن یا لباس از اول طواف و علم به آن در
اثناى طواف ۸۶
- مسئله ۶: فراموشی نجاست بدن یا لباس در طواف ۸۶
- گفتار چهارم: بطلان طواف یا اشکال در قسمتی از آن ۸۷
- مسئله ۱: بطلان طواف یا سعی ۸۷
- مسئله ۲: اشکال در قسمتی از طواف ۸۸
- گفتار پنجم: قطع طواف ۸۹
- مسئله ۱: قطع طواف مستحب ۸۹
- مسئله ۲: قطع طواف واجب بدون عذر ۸۹
- مسئله ۳: قطع طواف به خاطر مریضی ۹۱
- مسئله ۴: قطع طواف به خاطر نماز جماعت ۹۳
- گفتار ششم: زیاده، نقصان و شک در دورهای طواف ۹۶
- مسئله ۱: کم کردن سهوی از طواف ۹۶
- مسئله ۲: زیادی سهوی در طواف ۹۷
- مسئله ۳: شک در دورهای طواف واجب ۹۸

- مسئله ۴: ظن در دورهای طواف واجب ۱۰۱
- مسئله ۵: وظیفه کثیر الشک ۱۰۱
- مسئله ۶: استمرار طواف در حال شک، تا اینکه به یقین برسد ۱۰۱
- گفتار هفتم: طهارت بانوان در طواف ۱۰۲
- مسئله ۱: شرطیت استمرار جریان خون در سه روز اول حیض ۱۰۲
- مسئله ۲: نقاء متخلل (پاکی وسط در ایام حیض) ۱۰۳
- مسئله ۳: وظیفه مستحاضه نسبت به تطهیر بدن و لباس در طواف و نماز آن ۱۰۴
- مسئله ۴: وظیفه مستحاضه کثیره نسبت به غسل و وضو در طواف و نماز آن ۱۰۵
- مسئله ۵: وظیفه مستحاضه متوسطه نسبت به غسل و وضو در طواف و نماز آن ۱۰۷
- مسئله ۶: وظیفه مستحاضه قلیله نسبت به وضو در طواف و نماز آن ۱۰۹
- مسئله ۷: ورود مستحاضه متوسطه و کثیره به مسجدین ۱۱۰
- مسئله ۸: سن یأس ۱۱۰
- گفتار هشتم: پوشش بانوان در طواف ۱۱۲
- مسئله ۱: نمایان شدن قسمتی از مو یا بدن زن در طواف ۱۱۲
- مسئله ۲: حجاب زن در طواف ۱۱۳
- گفتار نهم: نیابت در طواف ۱۱۴
- مسئله: نیابت در بعض دورهای طواف ۱۱۴
- گفتار دهم: طواف مستحب ۱۱۶
- مسئله ۱: یک دور طواف مستحبی برای خود یا به نیابت از

دیگری..... ۱۱۶

مسئله ۲: طواف مستحبی بعد از احرام و قبل از اعمال عمره یا

حج..... ۱۱۶

فصل چهارم: نماز طواف..... ۱۱۹

مسئله ۱: فاصله انداختن بین طواف و نماز طواف..... ۱۱۹

مسئله ۲: مکان نماز طواف..... ۱۲۰

مسئله ۳: نماز طواف در نیم طبقه مسجدالحرام (از حیث بالاتر بودن

از مقام)..... ۱۲۳

مسئله ۴: نماز طواف معذورین از حضور در صحن مسجدالحرام در

نیم طبقه مسجدالحرام (خلف مقام)..... ۱۲۴

مسئله ۵: تقدم زن بر مرد در مسجدالحرام و محاذات آنان..... ۱۲۴

مسئله ۶: عاجز از قرائت صحیح در نماز طواف، به شرط عدم

مسامحه در یادگیری..... ۱۲۵

مسئله ۷: جماعت در نماز طواف..... ۱۲۷

مسئله ۸: ظن در رکعات نماز طواف..... ۱۲۷

مسئله ۹: ظن در افعال نماز طواف..... ۱۲۷

فصل پنجم: سعی..... ۱۲۹

گفتار اول: مکان سعی..... ۱۲۹

مسئله ۱: سعی در مسعای جدید..... ۱۲۹

مسئله ۲: سعی در طبقه فوقانی..... ۱۳۰

مسئله ۳: سعی در طبقه زیرزمین..... ۱۳۰

گفتار دوم: زمان سعی..... ۱۳۱

مسئله ۱: تأخیر سعی تا شب..... ۱۳۱

- مسئله ۲: تأخیر سعی تا روز بعد ۱۳۱
- گفتار سوم: کیفیت سعی ۱۳۲
- مسئله ۱: سعی روی محمل یا سواره ۱۳۲
- مسئله ۲: موالات در سعی ۱۳۳
- مسئله ۳: نشستن بین صفا و مروه در هنگام سعی ۱۳۳
- گفتار چهارم: شک و خلل در سعی و قطع آن ۱۳۴
- مسئله ۱: زیاد کردن در سعی از روی فراموشی ۱۳۴
- مسئله ۲: زیاد کردن در سعی از روی جهل ۱۳۴
- مسئله ۳: علم به نقصان سعی، بعد از تقصیرِ عمره تمتع ۱۳۵
- مسئله ۴: قطع سعی و از سرگیری آن ۱۳۶
- مسئله ۵: استمرار سعی با حالت شک تا اینکه به یقین برسد ۱۳۶
- فصل ششم: احکام بین عمره تمتع و حج تمتع ۱۳۹**
- مسئله ۱: خروج از مکه بین عمره و حج تمتع ۱۳۹
- مسئله ۲: خروج از مکه، پس از اعمال منا و قبل از انجام طواف و سعی، با فرض عدم ضرورت ۱۴۰
- مسئله ۳: خروج از مکه، بعد از عمره تمتع و حکم احرام با گذشتن از میقات ۱۴۰
- مسئله ۴: انجام عمره تمتع در ذی القعدة و خروج از مکه در ذی الحجه ۱۴۲
- مسئله ۵: تراشیدن سر بین عمره و حج تمتع ۱۴۴
- مسئله ۶: انجام عمره مفرده بین عمره و حج تمتع ۱۴۵
- فصل هفتم: وقوفین ۱۴۷**
- گفتار اول: وقوف در عرفات ۱۴۷

- مسئله ۱: ابتدای وقوف ۱۴۷
- مسئله ۲: انتهای وقوف ۱۴۸
- مسئله ۳: متابعت از اهل سنت در رؤیت هلال ذی الحجه نسبت به
انجام وقوفین ۱۴۸
- گفتار دوم: وقوف در مشعر ۱۴۹
- مسئله ۱: بیتوته شب عید تا طلوع فجر در مشعر ۱۴۹
- مسئله ۲: وقوف در مشعر از طلوع فجر تا طلوع آفتاب روز عید ... ۱۵۰
- مسئله ۳: زمان کوچ شبانه معذورین و بانوان از مشعر به منا ۱۵۱
- مسئله ۴: وقوف در حال عبور ۱۵۱
- مسئله ۵: بازگشت همراهان معذورین به مشعر، برای درک
بین الطلوعین ۱۵۱
- مسئله ۶: ترک عمدی وقوف بین الطلوعین مشعر ۱۵۲
- فصل هشتم: اعمال منادروز عید قربان و رمی جمرات سه گانه ۱۵۵**
- گفتار اول: ترتیب اعمال ۱۵۵
- مسئله ۱: ترتیب بین رمی و ذبح ۱۵۵
- مسئله ۲: ترتیب بین ذبح و حلق یا تقصیر ۱۵۶
- گفتار دوم: رمی ۱۵۷
- مسئله ۱: رمی جمرات در توسعه عرضی ۱۵۷
- مسئله ۲: رمی جمرات از طبقه دوم ۱۵۸
- مسئله ۳: موالات در رمی ۱۵۸
- مسئله ۴: رمی شبانه جمره ۱۵۹
- مسئله ۵: عجز از بعض رمی ۱۶۱
- مسئله ۶: معذورین از رمی در روز ۱۶۱

- مسئله ۷: تخییر معذورین بین رمی شبانه و نیابت در روز ۱۶۳
- مسئله ۸: تقدم قضای رمی روز قبل بر ادا ۱۶۴
- مسئله ۹: فاصله انداختن بین قضای رمی روز قبل و ادای روز حاضر ۱۶۴
- مسئله ۱۰: مقدار فاصله ۱۶۵
- مسئله ۱۱: ترتیب بین ذبح و یا حلق و تقصیر و رمی روز یازدهم و دوازدهم ۱۶۵
- مسئله ۱۲: ترتیب بین قضای رمی روز یازدهم و ادا یا قضای رمی روز دوازدهم ۱۶۶
- مسئله ۱۳: رمی شب یازدهم برای معذورین از رمی روز دهم و یازدهم ۱۶۶
- مسئله ۱۴: رمی شب دوازدهم برای معذورین از رمی روز یازدهم و دوازدهم ۱۶۷
- مسئله ۱۵: ترتیب بین رمی خود و رمی نیابی ۱۶۸
- مسئله ۱۶: ترک رمی جمرات سه گانه روز یازدهم و دوازدهم ۱۶۸
- مسئله ۱۷: شک در عدد رمی بعد از انصراف از آن و قبل از قربانی ۱۷۰
- مسئله ۱۸: اذن در رمی از طرف معذورین ۱۷۱
- مسئله ۱۹: رفع عذر بعد از نیابت در رمی با فرض یأس از رفع آن ۱۷۲
- گفتار سوم: قربانی ۱۷۲
- مسئله ۱: زمان قربانی ۱۷۲
- مسئله ۲: تأخیر قربانی ۱۷۳

- مسئله ۳: قربانی در شب یازدهم و بعد از آن ۱۷۴
- مسئله ۴: ایمان ذابح ۱۷۵
- مسئله ۵: تثلیث قربانی ۱۷۶
- مسئله ۶: تأخیر قربانی، و حلق یا تقصیر قبل از انجام آن ۱۷۷
- گفتار چهارم: حلق و تقصیر ۱۷۸
- مسئله ۱: اکتفا به ناخن گرفتن در تقصیر ۱۷۸
- مسئله ۲: کفایت حلق یا تقصیر موی محرم دیگر، قبل از تقصیر خود ... ۱۷۹
- مسئله ۳: تراشیدن سر با ماشین ته زن به جای تیغ ۱۸۰
- مسئله ۴: حلق در سفر اول حج برای مردان ۱۸۰
- مسئله ۵: تأخیر حلق یا تقصیر از روز عید ۱۸۱
- مسئله ۶: صحت حلق و تقصیر شبانه بعد از روز عید ۱۸۲
- فصل نهم: اعمال مکه ۱۸۳**
- مسئله ۱: تقدیم اعمال مکه بر وقوفین برای معذورین ۱۸۳
- مسئله ۲: تقدیم طواف و سعی بر وقوفین ۱۸۴
- مسئله ۳: تقدیم طواف نساء بر وقوفین در صاحبان عذر ۱۸۶
- مسئله ۴: تقدیم اعمال مکه برای خائفین از ازدحام ۱۸۶
- مسئله ۵: تقدیم اعمال مکه و کشف خلاف ۱۸۸
- فصل دهم: بیتوته در منا ۱۸۹**
- مسئله ۱: مقدار واجب در بیتوته ۱۸۹
- مسئله ۲: محاسبه نیمه شب برای بیتوته ۱۹۰
- مسئله ۳: عبادت در مکه بدل از بیتوته در منا ۱۹۰
- مسئله ۴: خروج از منا بعد از بیتوته شب دوازدهم و بازگشت قبل از ظهر روز دوازدهم ۱۹۱

مسئله ۵: خروج از منا بعد از بیتوته شب دوازدهم و عدم بازگشت

قبل از ظهر یا بعد از ظهر روز دوازدهم برای معذورین ۱۹۴

فصل یازدهم: طواف نساء ۱۹۵

مسئله ۱: نیت نایب در طواف نساء ۱۹۵

مسئله ۲: تقدیم طواف نساء بر تقصیر ۱۹۵

مسئله ۳: اکتفا به یک طواف نساء برای چند عمره ۱۹۶

مسئله ۴: دایره حرمت تمتعات بعد از حلق یا تقصیر و قبل از

طواف نساء ۱۹۶

مسئله ۵: شک در انجام طواف نساء پس از مراجعت از مکه .. ۱۹۷

فصل دوازدهم: نیابت ۱۹۹

مسئله ۱: نیابت معذور در اعمال ۱۹۹

مسئله ۲: نیابت معذور با عذر طاری ۲۰۰

مسئله ۳: وظیفه نایب در تقلید ۲۰۱

مسئله ۴: نیابت شخص مستطیع ۲۰۴

مسئله ۵: نیابت در عمره و حج واجب، توسط نایبی که قرائتش

صحیح نیست ۲۰۵

مسئله ۶: نیابت معذور در عمره و حج مستحبی تبرعی ۲۰۶

مسئله ۷: نیابت بانوان و وقوف اضطراری مشعر ۲۰۷

مسئله ۸: حج نیابی همراهان معذورین در وقوف اضطراری شب

دهم ۲۰۷

مسئله ۹: نایب گرفتن در فرض عدم استقرار حج و وجود شرایط

استطاعت برای فاقد قدرت بدنی و مأیوس از بهبودی ۲۰۷

مسئله ۱۰: نایب گرفتن در فرض استقرار حج برای فاقد قدرت

- بدنی و مایوس از بهبودی ۲۰۸
- مسئله ۱۱: نیابت برای رمی شبانه عید ۲۰۸
- مسئله ۱۲: فوت نایب در اثناء اعمال و کفایت از حجة الاسلام .. ۲۰۹
- فصل سیزدهم: مسائل متفرقه ۲۱۱**
- گفتار اول: تقلید ۲۱۱
- مسئله ۱: بقای بر تقلید میت ۲۱۱
- مسئله ۲: عدول از مرجع مساوی به مساوی ۲۱۳
- گفتار دوم: نماز در حرمین، سجده بر غیر ما یصح السجود، اهدای قرآن، نماز در هواپیما، نذر روزه مستحبی، بیرون بردن سنگریزه حرم ۲۱۴
- مسئله ۱: تخیر بین قصر و اتمام ۲۱۴
- مسئله ۲: کیفیت نماز از جهت قصر یا تمام در مشاعر (عرفات، مشعرالحرام، منا) ۲۱۵
- مسئله ۳: شرکت در نماز جماعت اهل سنت (غیر استدارهای) ۲۱۵
- مسئله ۴: نماز جماعت استدارهای ۲۱۶
- مسئله ۵: نماز جماعت اهل تسنن و خواندن آیات سجده توسط امام جماعت ۲۱۷
- مسئله ۶: سجده بر فرش در مسجدالنبی و مسجدالحرام ۲۱۷
- مسئله ۷: سجده بر غیر ما یصح السجود بدون تقیه در صورت جهل ۲۱۹
- مسئله ۸: قرآن‌های اهدایی به زائران ۲۱۹
- مسئله ۹: نماز در هواپیما ۲۲۱
- مسئله ۱۰: نذر روزه مستحبی توسط مسافر ۲۲۲
- مسئله ۱۱: بیرون بردن سنگریزه حرم (مکه، منا، مشعرالحرام) ۲۲۲

- گفتار سوم: حج و عمره کودکان ۲۲۳
- مسئله ۱: حج و عمره کودکان غیر ممیز ۲۲۳
- مسئله ۲: مراد از ولی در احرام کودک غیر ممیز ۲۲۳
- مسئله ۳: كفاره مجرمات احرام نسبت به کودک ۲۲۵
- مسئله ۴: قربانی حج کودک ۲۲۵
- مسئله ۵: وضوی کودک غیر ممیز برای طواف ۲۲۶
- مسئله ۶: طهارت کودک غیر ممیز ۲۲۶
- مسئله ۷: شرطیت قرار گرفتن شانه چپ کودک غیر ممیز به طرف کعبه ۲۲۷
- مسئله ۸: سعی و طواف کودک غیر ممیز خوابیده ۲۲۷
- مسئله ۹: مختون نبودن کودک غیر ممیز در طواف ۲۲۸
- مسئله ۱۰: پوشش دختر بچه در طواف ۲۲۸
- گفتار چهارم: خمس ۲۲۹
- مسئله ۱: خمس سپرده حج یا عمره ۲۲۹
- مسئله ۲: خمس سود حاصله از طریق یکی از عقود شرعی ۲۳۰

دیباچه

شارع مقدس، برای حج، که از ارکان مهم اسلام و دارای ابعاد مختلف سیاسی، عبادی، فردی و اجتماعی است، مانند دیگر آموزه‌های دینی، احکام خاصی مقرر کرده است. این احکام که از آن به مناسک حج یاد می‌شود، دارای گستردگی و دقت زیادی است. تفاوت دیدگاه‌های مراجع عظام تقلید در این زمینه نیز اهمیت یادگیری دقیق مناسک را دوچندان می‌کند.

در این راستا، گروه فقه و حقوق بر آن شد تا گزیده مناسک مبتلابه حج را تحت عنوان «مناسک همراه» تدوین و منتشر نموده، در اختیار روحانیون محترم کاروان‌های حج و عمره و حجاج و زوار بیت‌الله الحرام قرار دهد.

در این مناسک همراه، فتاوای پانزده تن از مراجع عظام تقلید، آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، خوبی، فاضل لنکرانی، گلپایگانی^{علیه السلام}، جوادی آملی، شبیری زنجانی، سبحانی، سیستانی، صافی گلپایگانی، مقام معظم رهبری، مکارم شیرازی، نوری همدانی، وحید خراسانی^{دامت برکاته} ذکر شده و اسامی آیات عظام، در فتاوای مشترک به صورت الفبا، تنظیم شده، ضمناً نسبت به فتاوای حضرت آیت الله العظمی وحید خراسانی^{دامت برکاته}، از مناسک و استفتائات حج معظم له استفاده شده است.

امید است این تلاش، مشمول رضایت خداوند متعال قرار گیرد.

این اثر به همت استاد «منصور مظاهری»، تدوین شده است. همچنین از همکاری دفاتر مراجع عظام تقلید تشکر و قدردانی می شود.

توفیقات همگان را از خداوند متعال خواستاریم.

گروه فقه و حقوق
پژوهشکده حج و زیارت

به استحضار می‌رساند کتاب "مناسک همراه" پیرامون مسائل فقهی و احکام مناسک حج که به کوشش حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای منصور مظاهری و توسط پژوهشکده حج و زیارت آماده گردیده است، مطلقاً با فتاوی حضرت آیت الله بهجت^(ره) و مورد تأیید این مرکز می‌باشد.

مرکز تنظیم و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی بهجت^(ره)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 به تجرّف بعضی از معتمدین قاصدای موجود در مناسک همراه
 با فتاوی ریجانب مطابقت است
 عمل به آن ان شاء الله تعالی محمّری است
 حسین نوری همدانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 کتاب مناسک همراه را که بعضی از معتمدین مورد بررسی
 قرار داده اند و تلاش آن را با فتاوی ما تأیید کرده اند
 عمل به آن ان شاء الله محمّری است

بدین وسیله تصدیق می دهد فتاوی موجود در کتاب مناسک
حج مطابق با نظرات حضرت آیت الله العظمی سبحانی (دامت
برکاته) می باشد.

با تقدیم احترام
علیرضا سبحانی

سید محمد
موسوی
مدرس هیئت مدرسین
مدرسه علمیه خراسان

بسم الله
و نحمد له در کتاب مناسک حج
قادی حجت است آیت الله سبحانی صاحب فتاوی
قدس سره در بیان این معنی آورده است
مطابق با فتاوی و این دو فرقی در میان
است و در کتاب مناسک

۳۱ اردیبهشت ۱۳۹۵

باسمه تعالی

فتاوی موجود در کتاب «مناسک همراه»
مطابق با نظرات حضرت آیت الله العظمی سبحانی
دامت برکاته می باشد.

علیرضا سبحانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سنانی که در رساله تفسیر سنانک
همراه به حساب رسیدن طبق مطالب
توضیح در مورد تفسیر مطالب و تفسیر نظر
محققان که در این علم سیرت سیرت سیرت

می باشد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

احکام مندرج در کتاب سنانک همراه به نام محقق

طبق گواهی برخی از موثقین مطابق فتاوی

ایجاب است سید موسی شیرازی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فتاوی موجود سنانک همراه مطابق فتاوی حضرت آیه الله العظمی سنانی که گواهی و ام تلامذی باشد

بسمه تعالی

فتاویٰ مندرج در کتاب مناسک همراه طبع گواهی
برخی از مؤلفین مطابق با فتاویٰ حضرت آیت الله
المعظمی جوادی آملی (دام ظلّه) است.

۹۶/۱۲/۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مُحَمَّدٌ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ
الْحَاجِّ آيَةُ اللَّهِ
عَلَى الْعَالَمِينَ
جَوَادِي أَمَلِي

فصل اول: استطاعت

مسئله ۱: فوریت و جوب حج بر مستطیع

طبق نظر همه مراجع عظام (به غیر از آیت الله سیستانی): وجوب حج بر مستطیع فوری است و واجب است در سال اول استطاعت آن را به جا آورد و تأخیر جایز نیست.

آیت الله سیستانی: وجوب فوریت حج عقلی است و اگر اطمینان دارد که در سال بعد یا سال‌های بعد می‌تواند آن را انجام دهد، تأخیر جایز است.

مسئله ۲: استطاعت مالی در سالی و وجدان شرایط دیگر در

سال‌های بعد و جواز تصرف در مال و خروج از استطاعت
۱. جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، فاضل، مکارم، نوری.

۲. جایز نیست؛ آیات عظام: خویی، سبحانی، سیستانی.

۳. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛

آیت الله خامنه‌ای.

۴. اگر اطمینان دارد که در سال‌های دیگر از آن

جهات استطاعت پیدا می‌کند (بنا بر احتیاط واجب؛

آیت الله صافی) جایز نیست؛ آیت الله گلپایگانی.

۵. اگر احتمال می‌دهد که بتواند در آینده همزمان

با متعارف مردم منطقه، به حج مشرف شود - ولو با

تحصیل استطاعت طریقی و بدنی و... - فوریت

حج از او ساقط است؛ ولی باید استطاعت از

جهات غیر مالی را تحصیل کند تا بتواند به حج

مشرف گردد و اگر راه انجام حج منحصر به

استفاده از این پول باشد تا نیاز مبرمی پیش نیامده

نباید آن را مصرف کند؛ لکن اگر ضرورتی پیش

آمد و مال را مصرف کرد، از استطاعت می‌افتد؛ لذا

در کشورهایی که - مانند ایران - باز شدن راه حج،

منحصر به ثبت نام است بر کسی که استطاعت مالی

دارد، ثبت نام واجب است؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۳: استطاعت با قرض گرفتن

۱. مستطیع نمی‌شود؛ آیات عظام: امام خمینی، نوری.

۲. اگر قدرت پرداخت آن را بدون مشقت (مشقت شدید: آیت الله زنجانی) داشته باشد، مستطیع می شود؛ آیات عظام: خوبی، زنجانی، صافی، فاضل، گلپایگانی.

۳. اگر وقت پرداخت آن، آن قدر دور باشد که اصلاً عقلاء به آن توجه نکنند، مستطیع می شود؛ آیت الله سیستانی.

۴. اگر معادل قرض، اموالی داشته باشد که از محل آن بتواند بدهی خود را (به آسانی؛ آیت الله مکارم) بدهد، مستطیع می شود؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی.

۵. اگر قرض مدت دار باشد و مدت آن به قدری طولانی باشد که اطمینان عرفی به تمکن از ادای آن را در مدت یاد شده داشته باشد، مستطیع می شود؛ آیت الله سبحانی.

۶. اگر به سادگی بتواند قرض خود را ادا کند، مستطیع می شود؛ آیت الله خامنه‌ای.

فصل دوم: احرام

گفتار اول: میقات

مسئله ۱: مکان احرام از طرف مدینه منوره

۱. واجب است احرام، داخل مسجد شجره (بنا بر احتیاط واجب در صورت امکان در مسجد قدیم؛ آیت الله بهجت) باشد و احرام خارج از آن کفایت نمی‌کند؛ آیت الله خامنه‌ای.

۲. بنا بر احتیاط واجب، داخل مسجد شجره احرام صورت گیرد؛ آیات عظام: امام خمینی، سیستانی، فاضل، نوری.

۳. احرام در محاذی مسجد، از طرف چپ یا راست، کفایت می‌کند؛ هر چند احرام از داخل

مسجد، بنا بر احتیاط مستحب است؛ آیات عظام: جوادی، خویی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، وحید (البته بنا بر احتیاط واجب، از پشت مسجد قدیم احرام نبندد؛ آیت الله تبریزی).

۴. باید در مسجد شجره - ولو قسمت جدید - نیت احرام حج یا عمره را از قلب خود بگذرانند، ولی گفتن تلبیه واجب، در کل منطقه ذوالحلیفه کافی است؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۲: عبور غیر عمدی از میقات، بدون احرام، با

تمکن از بازگشت به میقات

الف) میقات دیگری در پیش ندارد:

طبق نظر همه مراجع عظام (اگر بیرون حرم باشد، از همان جا احرام می‌بندد و بازگشت به میقات لازم نیست؛ آیت الله مکارم) باید جهت احرام، به میقات برگردد.

ب) میقات دیگری در پیش دارد:

۱. در صورت امکان باید به میقات برگردد؛

آیات عظام: تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، وحید. مگر آنکه از ذوالحلیفه

گذشته و به جحفه رسیده باشد که احرام از آن کافی است و لازم نیست برگردد؛ آیت الله سیستانی. مگر اهل مدینه نسبت به احرام از جحفه؛ آیت الله بهجت.

۲. بنا بر احتیاط واجب، به میقات قبلی برگردد؛

آیات عظام: امام خمینی، فاضل، نوری.

۳. لازم نیست به میقات قبلی برگردد و می تواند در

میقات بعدی محرم شود؛ آیت الله مکارم.

مسئله ۳: عبور غیر عمدی از میقات، بدون احرام، با

عدم تمکن از بازگشت به میقات

(الف) وارد حرم نشده است:

۱. از همان جا احرام ببندد؛ آیات عظام:

امام خمینی، جوادی، خویی، سبحانی، فاضل، مکارم، نوری.

۲. اگر از میقات دیگری عبور می کند، از میقات بعدی

محرم شود؛ وگرنه (بنابر احتیاط واجب: آیت الله وحید) هر

جا که هست، محرم شود؛ آیت الله زنجانی.

۳. اگر از میقات دیگری عبور می کند، از میقات

بعدی محرم شود؛ وگرنه باید به مقداری که

ممکن است، به طرف میقات برگردد و محرم شود؛

آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۴. احتیاط واجب این است که (باید؛ آیت الله بهجت) به مقداری که ممکن است به طرف میقات برگردد و محرم شود؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی.

(ب) وارد حرم شده است:

۱. در صورت امکان، باید از حرم خارج شود و (بنا بر احتیاط واجب؛ آیات عظام: بهجت، وحید) به طرف میقات، به مقداری که ممکن است، برود و إلا از ادنی الحل محرم شود و در صورت عدم تمکن از رفتن به ادنی الحل در مکه محرم شود؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۲. در صورت امکان واجب است از حرم خارج شود و از مرز حرم محرم شود و الا لازم است به مقداری که می‌تواند، عقب برود؛ هر چند به مرز حرم نرسد و از آنجا احرام ببندد؛ آیت الله سبحانی.

۳. در صورت امکان، باید از حرم خارج شود و محرم گردد و الا داخل حرم محرم شود؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری.

۴. هر جا که هست، محرم شود؛ آیت الله جوادی.

مسئله ۴: عبور از محاذی میقات، بدون احرام

۱. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست، اگرچه میقات دیگری در پیش باشد؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، مکارم، نوری (مگر اهل مدینه نسبت به ذوالحلیفه برای احرام در جحفه؛ آیت الله بهجت)
۲. نباید بدون احرام از محاذی عبور کند؛ آیات عظام: جوادی، سبحانی، صافی، گلپایگانی. (البته اگر به هیچ یک از میقات‌ها عبورش نیفتد؛ آیت الله خامنه‌ای)
۳. در صورتی که میقات یا محاذی میقاتی در پیش داشته باشد، بعید نیست که گذشتن جایز باشد؛ آیت الله سیستانی.
۴. گذشتن از محاذی دور مانعی ندارد؛ آیت الله خویی؛ اما برای ورود به مکه یا حرم، باید پیش از حرم، احرام ببندد؛ آیت الله زنجانی.
۵. بنا بر احتیاط مستحب، عبور نکند؛ آیت الله فاضل.

مسئله ۵: احرام از جده

۱. اگر بدون رفتن به میقات، به مکه می‌روند، می‌توانند از جده محرم شوند؛ بلکه هر کجا خارج

حرم، مانند حدیبیه، محرم شوند، صحیح است؛
آیت الله زنجانی.

۲. صحیح و مجزی نیست؛ سایر مراجع.

مسئله ۶: نذر احرام از جده

۱. با ملاحظه نقشه‌های جغرافیایی، نقطه محاذی جحفه، در جنوب شرقی جده واقع است. از این رو با نذر می‌شود در فرودگاه جده احرام بست؛ زیرا پیش از میقات واقع است؛ آیت الله سیستانی.

۲. صحیح است و کسی که در جده محرم می‌شود، نباید برای رفتن به مکه از مواقیت عبور کند؛ آیت الله زنجانی.

۳. کسانی که می‌خواهند یکسره به مکه بروند، می‌توانند به وسیله نذر در فرودگاه جده محرم شوند و دیگر تجدید احرام، در میقات، لازم نیست؛ آیت الله سبحانی.

۴. می‌توانند با نذر در جده محرم شوند و کفایت می‌کند؛ آیت الله بهجت.

۵. کسی که عازم عمره مفرده است جایز است قبل از رسیدن به ادنی الحل نذر کند و محرم شود

خواه در جده باشد یا قبل از آن؛ آیات عظام: جوادی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم.

۶. صحیح نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، نوری، وحید.

مسئله ۷: احرام بانوان معذور در میقات شجره

راهکار اول: در صورت امکان، در حال عبور از مسجد محرم شوند؛ یعنی از یک درب وارد، و از درب دیگر خارج شوند و در حال عبور تلبیه بگویند؛ همه مراجع.

راهکار دوم: با نذر در مدینه یا قبل از رسیدن به میقات محرم شوند؛ همه مراجع.^۱

راهکار سوم: احرام از نزدیک یا محاذی مسجد، اگر نتواند تا وقت پاک شدن صبر کند.

۱. بنا بر احتیاط، نزدیک مسجد محرم شوند و در جحفه یا محاذی آن تجدید احرام کنند؛ امام خمینی.

۲. در محاذی مسجد محرم شوند و بنا بر احتیاط، در جحفه یا محاذی آن، تجدید احرام

کنند؛ آیت الله بهجت.

۱. البته آیت الله زنجانی نذر را در اینجا مجوز احرام در غیر میقات نمی‌داند.

۳. باید از جحفه یا محاذی آن محرم شوند؛

آیت الله خامنه‌ای.

۴. احرام از بیرون مسجد شجره، سمت راست یا

چپ آن، کفایت می‌کند؛ **سایر مراجع**

مسئله ۸: احرام با نذر

۱. احرام با نذر جایز است؛ مگر آنکه بدانند مستلزم ارتکاب حرام می‌شود - مانند استظلال - که انعقاد نذر (باطل است؛ **آیت الله مکارم**) مورد اشکال است؛ **آیات عظام: سیستانی، فاضل.** بله، اگر بدانند برای احرام عمره تمتع نمی‌تواند به یکی از مواقیت معروفه برود، نذر اشکال ندارد؛ ولی احتیاط آن است که در ادنی‌الاحل، تجدید احرام کند؛ **آیت الله فاضل.**

۲. اگر از یکی از مواقیت پنج‌گانه، یا از نزدیکی‌های آن، می‌گذرند، نمی‌توانند حتی با نذر از غیر مواقیت محرم شوند و اگر از آنجا نمی‌گذرند، هر کجا پیش از حرم محرم شوند، کافی است و نیازی به نذر نیست؛ و در صورت نذر اگر سبب می‌شود که محرم ناچار گردد با وسیله سرپوشیده سفر کند باطل است؛ **آیت الله زنجانی.**

۳. اگر نذر کند از محلی که پیش از میقات است، احرام ببندد، جایز است و باید از همان جا محرم شود؛ سایر مراجع.

مسئله ۹: اذن شوهر در نذر احرام

۱. نذر زن، باید با اذن شوهر باشد؛ آیات عظام: امام خمینی، صافی، گلپایگانی، نوری. ولی اجازه در سفر، از اذن در نذر کفایت می‌کند؛ آیت الله فاضل.
۲. اگر شوهر حضور دارد، باید بنا بر احتیاط واجب، نذر زن با اجازه او باشد؛ آیت الله خامنه‌ای.
۳. اگر نذر زن، مزاحم حق شوهر نباشد، اجازه لازم نیست؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، جوادی، خویی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، مکارم، وحید.

مسئله ۱۰: محل احرام حج تمتع

۱. بنا بر احتیاط واجب، مکه قدیم است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، صافی.
۲. شهر مکه است! هر جا باشد! گرچه در محله‌های تازه‌ساز؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، زنجانی، فاضل، گلپایگانی، نوری. ولی در مناطقی که جزو حرم نیست، احرام، (بنا بر احتیاط

واجب آیت الله مکارم؛ صحیح نیست؛ آیات عظام: سبحانی، سیستانی، وحید.

گفتار دوم: نیت احرام

مسئله ۱: عمره و حج مستحبی به نیت چند نفر

طبق نظر همه مراجع عظام؛ عمره مفرده و حج مستحبی به نیت خود و نیابت دیگران صحیح است و در اعمال آنها باید نیت همه بشود؛ هرچند اجمالاً.

مسئله ۲: قصد ترک محرمات در حال محرم شدن

۱. لازم نیست، ولی با قصد انجام محرماتی که عمره یا حج را باطل می کند، احرام باطل، بلکه غیر ممکن است؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، فاضل، نوری، وحید.

۲. لازم نیست، فقط در احرام عمره مفرده، اگر مکلف قصد داشته باشد قبل از فارغ شدن از سعی با همسر خود نزدیکی کند یا در این کار تردید داشته باشد، احرامش باطل است (بنا بر احتیاط حکم استمنا نیز همین است؛ آیت الله سیستانی)؛ آیت الله زنجانی.

۳. قصد ترک^۱ جمیع محرمات لازم است؛ آیات
عظام: بهجت، صافی، گلپایگانی، مکارم.

مسئله ۳: عدول به حج افراد برای حائض در فرض
عدم توانایی انجام عمره تمتع در وقت.

(الف) در میقات پیش از احرام بستن حائض است:
طبق نظر همه مراجع عظام؛ باید به نیت حج افراد
محرم شود، البته می تواند به قصد ما فی الذمه هم
احرام ببندد و پس از اتمام حج افراد، عمره مفرده
انجام دهد.

(ب) پس از احرام عمره تمتع تا قبل از انجام
نصف (۳/۵ دور) از طواف حائض شود:

۱. (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله وحید) عدول به
حج افراد کند و پس از اتمام حج افراد عمره مفرده
انجام دهد؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی،
سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۱. این قصد برای کسی که قصد انجام دادن محرمات را ندارد، به
صورت ارتکازی و ضمنی در نیت احرام وی وجود دارد.

۲. می‌تواند عدول به حج افراد کند و بعد از اتمام حج افراد، عمره مفرده انجام دهد و می‌تواند سعی و تقصیر عمره تمتع را انجام داده و از احرام خارج شود و بعد از مراجعت از منا، طواف عمره تمتع و نماز آن را قبل از طواف حج (یا بعد از آن؛ آیت الله خامنه‌ای) قضا کند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی.

۳. اگر هنگام احرام بستن نمی‌دانسته که بر اثر حیض نمی‌تواند اعمال عمره تمتع را انجام دهد، سعی و تقصیر را انجام دهد و بعد از بازگشت از منا و قبل از طواف حج، طواف عمره تمتع و نماز آن را قضا کند؛ آیت الله زنجانی.

ج) بعد از نصف (۳/۵ دور) و قبل از اتمام دور چهارم طواف حائض شود:

۱. (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله وحید) عدول به حج افراد کند و بعد از اتمام حج افراد، عمره مفرده انجام دهد؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، نوری.

۲. می‌تواند عدول به حج افراد کند و بعد از اتمام حج افراد، عمره مفرده انجام دهد و می‌تواند سعی و تقصیر عمره تمتع را انجام داده و از احرام خارج شود و بعد از مراجعت از منا، طواف عمره تمتع و نماز آن را قبل از طواف حج (یا بعد از آن؛ آیت الله خامنه‌ای) قضا کند؛ آیات عظام: بهجت، سیستانی (یک طواف به نیت اعم از اتمام و تمام انجام دهد؛ آیت الله خویی).

۳. سعی و تقصیر را انجام دهد و بعد از بازگشت از منا و قبل از طواف حج باید طواف عمره تمتع را اتمام کند و نمازش را بخواند؛ آیات عظام: سبحانی، مکارم و سپس طواف و نماز را اعاده کند؛ آیت الله زنجانی (یک طواف کامل به قصد اعم از اتمام و تمام انجام دهد و نماز آن را بخواند؛ آیت الله تبریزی)

۴. سعی و تقصیر را احتیاطاً انجام و تروک احرام را ترک نماید و رجائاً محرم به احرام حج تمتع

شود و اعمال آن را به قصد ما فی الذمه - اعم از تمتع و افراد - انجام دهد و بعد از بازگشت از منا (بنا بر احتیاط؛ آیت الله فاضل) ابتدا طواف عمره تمتع را تکمیل و نماز آن را بخواند (و احتیاطاً سعی و تقصیر را نیز اعاده کند؛ آیت الله فاضل) و احتیاطاً عمره مفرده هم انجام دهد؛ آیات عظام: صافی، فاضل، گلپایگانی.

(د) بعد از دور چهارم حائض شود:

به اتفاق مراجع عظام؛ باید سعی و تقصیر را انجام دهد و بعد از بازگشت از منا، قبل از طواف حج (یا بعد از آن؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، نوری) طواف عمره تمتع را تکمیل و نماز آن را بخواند (یک طواف کامل به نیت اعم از اتمام و تمام انجام دهد؛ آیات عظام: تبریزی، خوبی)

آیت الله وحید؛ احتیاط واجب آن است که سعی و تقصیر را انجام دهد و سپس احرام حج را به قصد ما فی الذمه از حج افراد یا تمتع ببندد و بعد از

بازگشت از منا قبل از طواف حج، طواف عمره تمتع را تکمیل و نماز آن را بخواند و پس از اتمام حج یک عمره مفرده هم انجام دهد.

گفتار سوم: تلبیه

مسئله ۱: ذکر واجب تلبیه

۱. اکتفا به ذکر «لَبَّيْكَ، اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ» جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، سیستانی، فاضل، نوری، وحید.
۲. بنا بر احتیاط (بنا بر فتوا؛ آیت الله زنجانی) «إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمَلِكَ لَا شَرِيكَ لَكَ» به آن ضمیمه شود؛ آیات عظام: بهجت، سبحانی، صافی، گلپایگانی، مکارم.

مسئله ۲: وقف به حرکت و وصل به سکون در تلبیه

۱. احتیاط واجب در مراعات است؛ آیات عظام: خویی، نوری.
۲. اگر نزد اهل لسان صحیح باشد، اشکال ندارد؛ آیت الله خامنه‌ای.
۳. اشکال ندارد. آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، فاضل.

مسئله ۳: زمان قطع تلبیه

الف) در عمره مفرده:

* برای کسی که از بیرون حرم می آید:

۱. هنگام ورود به حرم، تلبیه را قطع کند؛

آیات عظام: تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی،

فاضل، مکارم.

۲. بنا بر احتیاط واجب، هنگام ورود به حرم،

تلبیه را قطع کند؛ آیات عظام: امام خمینی، سیستانی،

صافی، گلپایگانی، نوری، وحید.

۳. تکرار تلبیه، تا ورود به حرم، مستحب است و

بعد از آن استحباب ندارد؛ آیات عظام: بهجت، زنجانی.

* برای کسی که برای احرام از مکه خارج شده است:

۱. هنگام مشاهده کعبه (یا مسجدالحرام؛

آیت الله وحید)، تلبیه را قطع کند؛ آیات عظام: تبریزی،

جوادی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، فاضل، مکارم.

۲. بنا بر احتیاط واجب، هنگام مشاهده کعبه

(موضع خانه‌های مکه؛ آیت الله سیستانی) تلبیه را قطع

کند؛ آیات عظام: امام خمینی، صافی، گلپایگانی، نوری.

۳. تکرار تلبیه تا زمانی مستحب است که به جایی برسد که بتواند مسجدالحرام را ببیند؛ آیات عظام: بهجت، زنجانی.

(ب) در عمره تمتع:

۱. وقتی خانه‌های مکه پیدا شد، تلبیه را قطع کند؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، فاضل، مکارم.

۲. بنا بر احتیاط واجب، (هنگام مشاهده موضع خانه‌های قدیم مکه؛ آیات عظام: سیستانی، وحید) وقتی خانه‌های مکه پیدا شد، تلبیه را قطع کند؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، صافی، گلپایگانی، نوری. ۳. تکرار تلبیه، تا دیدن خانه‌های مکه، مستحب است و بعد از آن استحبابی ندارد؛ آیات عظام: بهجت، زنجانی.

نکته: مراد از خانه‌های مکه:

۱. محدوده مکه زمان پیامبر اکرم ﷺ است؛

آیت الله زنجانی.

۲. خانه‌های قدیمی مکه است؛ آیات عظام: بهجت،

تبریزی، خویی، سیستانی، وحید.

۳. خانه‌هایی که در زمان انجام عمره جزو مکه باشد، هر چند مکه بزرگ شود؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

(ج) در حج تمتع:

۱. تا ظهر روز عرفه مستحب است و بعد از آن مستحب نیست؛ آیات عظام: بهجت، زنجانی.
۲. باید تا ظهر روز عرفه بیشتر تلبیه نگویید؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، فاضل، مکارم، وحید.
۳. بنا بر احتیاط واجب، تا ظهر روز عرفه بیشتر تلبیه نگویید؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، نوری.

مسئله ۴: عدم توانایی از گفتن تلبیه صحیح هر چند

با تلقین

۱. به هر نحو که می‌تواند، بگوید؛ آیات عظام: خویی، سبحانی، فاضل، نوری.
۲. به هر نحو که می‌تواند، بگوید و بنا بر احتیاط واجب نایب هم بگیرد؛ آیت الله خامنه‌ای.

۳. به هر نحو که می‌تواند، بگوید و ترجمه‌اش را هم بگوید؛ آیت **الله بهجت** و نایب هم بگیرد رجائاً که از طرف وی به طور صحیح بگوید؛ آیات **عظام**: صافی، گلپایگانی.

۴. احتیاط واجب آن است که به هر نحو که می‌تواند، بگوید و ترجمه‌اش را هم بگوید؛ آیات **عظام**: امام خمینی، تبریزی، مکارم.

۵. اگر عرفاً صدق تلبیه کند به نحوی که می‌تواند بگوید کافی است و اگر صدق نکند احتیاط واجب در گفتن مرادف عربی (اجبتک، اجبتک) و ترجمه آن و نایب گرفتن است؛ آیت **الله سیستانی**.
۶. نایب بگیرد؛ آیت **الله زنجانی**.

گفتار چهارم: لباس احرام

مسئله ۱: لباس احرام

طبق نظر همه مراجع **عظام**؛ پوشیدن دو جامه احرام برای مردان یکی لنگ و دیگری ردا واجب است و تمام چیزهایی که در لباس نمازگزار شرط شده در لباس احرام نیز شرط است و لازم است جامه‌ای که لنگ قرار داده می‌شود نازک و بدن نما نباشد.

آیت الله سیستانی؛ احتیاط واجب آن است که هیچ قسمتی از لنگ، بدن نما نباشد.

آیت الله وحید: لنگ به مقداری که عورت را می پوشاند باید بدن نما نباشد بلکه بنا بر احتیاط واجب باید تمام مقداری که از ناف تا زانو را می پوشاند، بدن نما نباشد.

اما نسبت به ردا

۱. باید نازک و بدن نما نباشد؛ آیات عظام:

سبحانی، گلپایگانی.

۲. بنا بر احتیاط واجب نازک و بدن نما نباشد؛

آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، صافی، فاضل، مکارم، نوری.

۳. بدن نما بودن مانع ندارد؛ آیات عظام:

امام خمینی، جوادی، سیستانی، وحید (مشروط بر اینکه ردا بر آن صدق کند؛ آیت الله خامنه‌ای).

مسئله ۲: تطهیر یا تعویض لباس احرام نجس شده

بعد از احرام

۱. واجب است؛ آیات عظام: زنجانی، سبحانی،

مکارم، نوری، وحید.

۲. بنا بر احتیاط واجب لازم است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، سیستانی، فاضل.
۳. واجب نیست؛ آیات عظام: جوادی، صافی، گلپایگانی.

مسئله ۳: تطهیر بدن در حال احرام

۱. واجب است: آیت الله زنجانی.
۲. بنا بر احتیاط واجب لازم است؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، مکارم، نوری.
۳. واجب نیست؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، سبحانی، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، وحید.

مسئله ۴: لباس احرام برای بانوان

۱. بنا بر احتیاط واجب زن‌ها نیز هنگام احرام دو جامه احرام بپوشند و بیرون آوردن لباس‌های دوخته بر آنها واجب نیست؛ آیت الله گلپایگانی و طواف و سعی را نیز با آن انجام دهند؛ آیت الله سبحانی.
۲. پوشیدن دو جامه احرام بر زنان واجب نیست؛ سایر مراجع.

مسئله ۵: حریر در لباس احرام بانوان

۱. جایز نیست؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، صافی، گلپایگانی، وحید.
۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری.
۳. اشکال ندارد؛ آیت الله بهجت.

گفتار پنجم: مسائل متفرقه احرام

مسئله ۱: فاصله عمره تمتع با عمره مفرده بعد از

انجام حج

۱. بنا بر احتیاط واجب، در کمتر از یک ماه، به قصد رجا به جا آورده شود؛ امام خمینی.
۲. فاصله معین شرط نیست؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، خامنه‌ای، خویی، فاضل، گلپایگانی، نوری، وحید. (ولی انجام دادن عمره مفرده، در ایام تشریق، مشروع نیست؛ آیات عظام: زنجانی، سبحانی).
۳. اگر به نیت یک شخص باشد، در اعتبار فاصله بین عمره تمتع و عمره مفرده، اشکال است و احتیاط به فاصله، از جهت ماه قمری، نباید ترک شود؛ آیات عظام: تبریزی و سیستانی.

۴. اگر هر دو را برای خود و یا برای دیگری مکرراً انجام می‌دهد، در عمره مفرده قصد رجا نماید؛ آیت الله صافی.

۵. در یک ماه قمری اشکال دارد و به قصد رجا آورده شود؛ آیت الله مکارم.

مسئله ۲: فاصله بین دو عمره مفرده

۱. بنا بر احتیاط واجب در کمتر از سی روز از عمره قبلی، به قصد رجا آورده شود؛ امام خمینی.

۲. فاصله معینی بین دو عمره مفرده شرط نیست؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، زنجانی، سبحانی، گلپایگانی، نوری. ولی بنا بر احتیاط، در هر ماه، فقط یک عمره برای خود می‌تواند به جا آورد و اگر دو عمره برای افراد دیگر انجام دهد یا یک عمره برای خود و یک عمره هم برای دیگری، فاصله مذکور شرط نیست؛ آیت الله خامنه‌ای.

۳. فاصله یک ماه شرط نیست، ولی در هر ماه قمری، (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله وحید) می‌توان تنها یک عمره انجام داد. ولی تکرار عمره، به نیابت افراد متعدد، هرچند در یک ماه قمری، اشکال ندارد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی، صافی، فاضل.

۴. در هر ماه قمری فقط یک عمره برای خود یا دیگری می‌توان انجام داد و بیشتر از یک عمره اشکال دارد؛ آیت الله مکارم.

مسئله ۳: احرام در آخر ماه و انجام اعمال در ماه بعدی

اگر احرام در آخر یک ماه و اعمال در ماه بعدی انجام شود، به عنوان کدام ماه محسوب می‌شود؟
 ۱. به حساب ماهی است که در آن محرم شده است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، نوری، وحید.

۲. به حساب ماهی است که در آن عمره را انجام داده است؛ آیات عظام: جوادی، خویی، فاضل، مکارم.
 ۳. در خصوص ماه رجب، بنا بر احتیاط، به حساب ماهی است که در آن محرم شده است و در بقیه ماه‌ها، به حساب ماه انجام اعمال است؛ آیت الله خامنه‌ای.
 ۴. برای درک فضیلت عمره ماه‌های قمری، میزان انعقاد احرام است و برای صحت عمره، جدید شدن ماه معتبر نیست و برای لزوم احرام جدید، گذشتن سی روز از احرام قبلی معتبر بوده و جدید شدن ماه معیار نیست؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۴: خروج از مکه، بعد از عمره مفرده و حکم

احرام برای ورود به مکه

طبق نظر همه مراجع عظام؛ خروج جایز است.

اما احرام برای ورود به مکه:

۱. اگر از میقات عبور نکنند، مثل اینکه به جده می‌رود، تا سی روز فاصله نشده، لازم نیست محرم شود؛ ولی اگر از میقات عبور می‌کند، مثل اینکه به مدینه می‌رود و از آنجا به مکه برمی‌گردد، باید در مسجد شجره محرم شود برای عمره مفرده دیگر و اگر با عمره مفرده اول یک ماه فاصله نشده، عمره دوم را رجائاً به جا آورد؛ امام خمینی.
۲. اگر سی روز از احرام قبلی نگذشته باشد، تجدید احرام لازم نیست؛ آیت الله زنجانی.
۳. اگر از احرام قبلی سی روز گذشته، باید محرم شود و اگر فاصله کمتر از سی روز بوده و در غیر آن ماهی است که احرام بسته، احتیاط واجب آن است که محرم شود؛ آیت الله گلپایگانی.
۴. اگر در همان ماه قمری که محرم شده، وارد شود، تجدید احرام لازم نیست؛ سایر مراجع (اگر

ماه خروج با ماه مراجعت تغایر دارد احوط این است که با احرام برای عمره وارد شود؛ هرچند خروج در آخر ماهی، و ورود در اول ماه دیگر باشد و همچنین گذشتن سی روز با عدم تغایر ماه؛ آیت الله بهجت).

مسئله ۵: خروج از مکه بعد از اتمام حج تمتع و حکم

احرام برای ورود به مکه

۱. اگر از میقات عبور نکند مثل اینکه به جدّه می‌رود، تا سی روز از احرام عمره تمتع نگذشته باشد، لازم نیست محرم شود ولی اگر از میقات عبور می‌کند مثل اینکه به مدینه می‌رود و از آنجا به مکه برمی‌گردد، باید در مسجد شجره محرم شود برای عمره مفرده و اگر با عمره تمتع یک ماه فاصله نشده، عمره مفرده را رجائاً به جا آورد؛ امام خمینی.

۲. اگر سی روز از احرام حج تمتع نگذشته باشد، تجدید احرام لازم نیست؛ آیت الله زنجانی.

۳. اگر در همان ماهی که عمره تمتع را انجام داده، بازگردد، تجدید احرام لازم نیست؛ آیات عظام: خویی، سیستانی، فاضل.

۴. اگر در همان ماهی که اعمال حج را انجام داده، بازگردد، تجدید احرام لازم نیست؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، وحید.

۵. تجدید احرام لازم نیست مگر ماه خروج با ماه مراجعت تغایر داشته باشد که بنا بر احتیاط واجب تجدید احرام لازم است هر چند خروج در آخر ماهی و ورود در اول ماه دیگر باشد و همچنین گذشتن سی روز با عدم تغایر ماه؛ آیت الله بهجت.

مسئله ۶: احرام از ادنی الحل برای کسی که

می‌خواهد برای عمره مفرده به مکه مشرف شود

۱. صحیح نیست؛ مگر برای کسانی که بدون قصد دخول حرم از میقات عبور کرده‌اند و سپس بر انجام دادن عمره تصمیم گرفته باشند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی، وحید.

۲. اگر از یکی از مواقیات و حوالی آن عبور می‌کند، احرام از ادنی الحل صحیح نیست؛ آیت الله زنجانی.

۳. در عمره مفرده احرام از ادنی الحل کفایت می‌کند؛ هرچند با عبور از میقات، بدون احرام، گناه کرده است؛ آیات عظام: جوادی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم.

۴. صحیح نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، نوری.

۵. صحیح نیست؛ مگر در مسیر میقات یا محاذی آن نباشد؛ آیت الله سبحانی.

مسئله ۷: ترک احرام در حج تمتع، جهلاً و نسیاناً و رفتن به عرفات

الف) امکان بازگشت به مکه وجود دارد:

طبق نظر همه مراجع عظام؛ باید برای احرام به مکه بازگردد.

آیت الله زنجانی؛ اگر در عرفات یادش بیاید می‌تواند در همان جا محرم شود و باید قبل یا بعد از تلبیه بگوید «اللهم علی کتابک و سنة نبيک».

ب) به جهت ضیق وقت و یا عذر دیگر، بازگشت به مکه امکان ندارد:

۱. احتیاط واجب آن است که هر قدر می‌تواند به سمت مکه برگردد و اگر نتوانست برگردد، واجب است از همان جا که هست، محرم شود؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۲. از همان جا که هست، محرم شود؛ سایر مراجع آیت الله سبحانی؛ اگر در عرفات یادش آمد پس از لبیک بگوید «اللهم علی کتابک و سنة نبیک» و اگر در مشعر به خاطر آورد در همان جا محرم شود و خوب است جمله فوق را بگوید.

مسئله ۸: تبدیل عمره مفرده انجام شده در ماه‌های حج به

عمره تمتع در فرض خارج نشدن از مکه

۱. بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست، مگر آنکه متمکن از انجام عمره تمتع نباشد؛ آیت الله بهجت.

۲. اختصاص به حج مستحبی دارد و در حج واجب صحیح نیست؛ آیات عظام: زنجانی، سبحانی، صافی، گلپایگانی.

۳. اختصاص به حج مستحبی دارد و بنا بر احتیاط واجب در حج واجب و نیایی صحیح نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، مکارم، نوری.

۴. در تبدیل عمره مفرده به عمره تمتع تفاوتی بین حج واجب و مستحب نیست؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی، خویی، سیستانی، فاضل، وحید.

مسئله ۹: فوت بعد از احرام و دخول حرم

طبق نظر مراجع عظام: کسی که بعد از احرام و دخول حرم بمیرد حج از او ساقط است و اگر قبل از آن باشد در صورتی حج واجب نیست که سال اول استطاعت وی باشد.

گفتار ششم: محرمات احرام

مسئله ۱: وصل کردن حوله احرام با سنجاق و سوزن

۱. جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، فاضل، مکارم، نوری، وحید. (مشروط به اینکه از عنوان ازار و ردا خارج نشود؛ آیت الله خامنه‌ای).

۲. اگر به صورت یقه پیراهن در بیاید، جایز نیست؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۳. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام:

بهجت، سبحانی.

۴. نسبت به ازار (لنگ)، بنا بر احتیاط واجب، جایز نیست؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی.
۵. مردان باید از اموری همچون گره زدن و بستن لبه‌های جامه احرام، با هر وسیله، تا لزوم نداشته باشد، اجتناب نمایند؛ آیت الله زنجانی.
- توجه: طبق نظر مراجع عظام گره زدن لنگ به گردن، بنا بر فتوا یا احتیاط، جایز نیست.

مسئله ۲: استفاده از کمربند دوخته برای مردان

۱. جایز است؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم، وحید.
۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خویی، نوری.
۳. جایز نیست، مگر در صورت لزوم؛ آیت الله زنجانی.
۴. استفاده از همیان و کمربندی که برای حفظ پول به کمر می‌بندند، جایز است؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.
۵. در صورتی که کمربند پهن نباشد و پوشش حساب نشود، اشکال ندارد؛ آیت الله سبحانی.

مسئله ۳: پوشیدن دمپایی دوخته برای مردان

۱. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، نوری.
۲. اگر تمام روی پا پوشیده نشود، جایز است؛ سایر مراجع.

مسئله ۴: بند دوخته ساعت مچی

۱. اشکال ندارد؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، زنجانی، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم، وحید.
۲. بنا بر احتیاط واجب، از ساعتی که بند دوخته دارد، اجتناب شود؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خویی، صافی، گلپایگانی، نوری.

مسئله ۵: استظل در شب

۱. جایز نیست، مگر در حال ضرورت و در صورت علم و عمد، کفاره دارد؛ هرچند لزوم کفاره در بین الطلوعین و شب‌های غیر بارانی بنا بر احتیاط است؛ آیت الله زنجانی.
۲. تنها در صورت باران (یا باد شدید؛ آیت الله سبحانی) جایز نیست؛ آیت الله مکارم.

۳. بنا بر احتیاط واجب (در شب بارانی؛
آیت الله سیستانی — در شب بارانی و سرد؛
آیت الله جوادی — در شب‌های بارانی و سرد برای
فرار از باران و سرما؛ آیت الله خامنه‌ای) جایز نیست؛
آیات عظام: تبریزی، وحید.

۴. چنانچه موجب تحفظ از باران، گرما و سرما و
باد و مانند آن نباشد جایز است؛ آیت الله خویی.
۵. جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت،
صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری.

مسئله ۶: استتلال از تنعیم تا مسجدالحرام

۱. مانعی ندارد؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی،
صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.
۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام:
بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، سیستانی.
۳. بنا بر احتیاط واجب تا دخول مکه متیقن سابق
استتلال نکند؛ آیات عظام: خویی، وحید.
۴. تنها در صورت مشقت شدید یا اختیاری
نبودن آن برای محرم، جایز است؛ آیت الله زنجانی.

۵. استظلال در روز جایز نیست و در شب هم، در صورت باد شدید یا باران، جایز نیست؛ آیت الله سبحانی.

مسئله ۷: استظلال با سایه متحرک در مسیر حرکت

بعد از منزل نمودن

۱. جایز نیست مگر در حال ضرورت و در صورت علم و عمد کفاره دارد؛ هر چند لزوم کفاره در بین الطلوعین و شب‌های غیر بارانی بنا بر احتیاط است؛ آیت الله زنجانی.

۲. احتیاط واجب در ترک استظلال است؛

آیات عظام: بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، سبحانی، سیستانی.

۳. جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی،

صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری، وحید. (ولی بنا بر احتیاط واجب در قسمت جدید شهر مکه ترک استظلال کند؛ آیت الله خویی)

مسئله ۸: کفاره استظلال حتی در حال ضرورت و اضطرار

کفاره استظلال یک گوسفند است؛ بنا بر فتوای

همه مراجع عظام مگر امام خمینی، آیت الله جوادی؛ (و

آیت الله زنجانی نسبت به بین الطلوعین و شب‌های

غیر بارانی) که بنا بر احتیاط واجب است.

مسئله ۹: نشان دادن زیورات (معمول) به مرد

۱. بنا بر احتیاط مستحب، برای شوهر و دیگر محارم ظاهر نسازد؛ آیت الله سیستانی.
۲. نباید به مرد؛ حتی به شوهر خود نشان دهد؛ سایر مراجع.

مسئله ۱۰: استفاده از ماسک برای بانوان

۱. جایز است؛ آیات عظام: خامنه‌ای، مکارم.
۲. در حال ضرورت مانعی ندارد، ولی به هر حال کفاره دارد؛ آیت الله صافی.
۳. در حال ضرورت مانعی ندارد و کفاره هم ندارد؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، نوری، وحید.

مسئله ۱۱: پوشیدن دستکش برای بانوان

پوشیدن دستکش برای بانوان مُحرم، طبق نظر همه مراجع عظام؛ بنا بر فتوا یا بنا بر احتیاط، جایز نیست.

مسئله ۱۲: خشک کردن صورت با حوله و دستمال

برای بانوان محرم

۱. جایز نیست؛ آیات عظام: خویی، فاضل، نوری.

۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام:

امام خمینی، سیستانی، وحید.

۳. اشکال ندارد؛ آیات عظام: زنجانی، مکارم.

۴. اگر به صورت تدریجی باشد اشکال ندارد؛

آیات عظام: بهجت، سبحانی، صافی، گلپایگانی.

۵. اگر حوله را بر روی همه صورت بیاندازد،

اشکال دارد و در غیر این صورت مانع ندارد؛

آیت الله خامنه‌ای.

مسئله ۱۳: رنگ مو قبل از احرام

۱. اشکال ندارد؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای،

زنجانی، سبحانی، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی،

نوری، وحید.

۲. اشکال ندارد، مگر اینکه از اول قصد تزئین

خود برای حالت احرام را داشته باشد؛ آیات عظام:

بهجت، مکارم.

مسئله ۱۴: نگاه در آینه

الف) برای زینت: جایز نیست؛ همه مراجع.

ب) بدون قصد زینت، مانند نگاه راننده در آینه:

۱. جایز نیست؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.
۲. اگر در معرض تزئین باشد، جایز نیست؛ آیت الله زنجانی.
۳. احتیاط واجب در ترک است؛ آیات عظام: امام خمینی، فاضل، نوری.
۴. جایز است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، سیستانی، مکارم، وحید.

مسئله ۱۵: کفاره چرب کردن بدن در فرض اضطرار طبق نظر همه مراجع عظام؛ چرب کردن بدن در فرض اضطرار مانعی ندارد. (چرب کردن در حال احرام با روغنی که بوی خوش ندارد مطلقاً جایز است و کفاره هم ندارد؛ آیت الله جوادی)، ولی در مورد کفاره آن اختلاف است:

۱. مطلقاً کفاره ندارد؛ آیات عظام: خامنه‌ای، خویی، فاضل، وحید.
۲. مطلقاً (بنا بر احتیاط واجب؛ آیات عظام: تبریزی، مکارم) کفاره دارد؛ آیات عظام: زنجانی، نوری.
۳. در فرض معطر بودن، کفاره دارد؛ آیات عظام: امام خمینی، سبحانی، صافی، گلپایگانی.

۴. بنا بر احتیاط واجب، در فرض معطر بودن، کفاره دارد؛ آیات عظام: بهجت، سیستانی.

مسئله ۱۶: خوردن و بوییدن میوه‌های خوشبو طبق نظر همه مراجع عظام؛ خوردن این میوه‌ها جایز است.

اما بوییدن:

۱. جایز نیست؛ آیت الله زنجانی.
۲. بنا بر احتیاط واجب، جایز نیست؛ آیات عظام: جوادی، خامنه‌ای، خویی، سیستانی، صافی، فاضل.
۳. جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، سبحانی، گلپایگانی، مکارم، نوری، وحید.

مسئله ۱۷: خوردن و بوییدن نعناع و سایر سبزی‌های

خوش بو

(الف) خوردن:

۱. جایز نیست؛ آیت الله نوری.
۲. بنا بر احتیاط جایز نیست؛ آیات عظام: صافی، فاضل، گلپایگانی.
۳. جایز است؛ سایر مراجع.

ب) بوئیدن:

۱. جایز نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، زنجانی،

سبحانی، فاضل، نوری.

۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام:

خامنه‌ای، خوبی، جوادی، سیستانی، صافی، فاضل، مکارم، وحید.

۳. جایز است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی.

فصل سوم: طواف

گفتار اول: محدوده طواف

مسئله ۱: حد مطاف

۱. رعایت فاصله بین کعبه تا مقام ابراهیم واجب است، مگر آنکه ضرورت اقتضا کند؛ یعنی نتواند در این حد طواف کند (و زمانی را که خلوت باشد پیدا نکند؛ امام خمینی) که در این صورت با رعایت الأقرب فالأقرب، طواف خارج از مطاف جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، سبحانی.

۲. در صورت امکان، بنا بر احتیاط واجب، طواف باید در محدوده مذکور باشد، ولی در موارد ازدحام، طواف در خارج از این محدوده نیز کافی است؛ آیت الله تبریزی.

۳. با عدم تمکن از طواف در محدوده، به خاطر ازدحام، طواف از پشت مقام، به شرط اتصال به جمعیت طواف کننده، کافی است؛ آیات عظام: جوادى، صافى، گلپایگانى.

۴. چنانچه ضرورت عرفی اقتضا کند، انجام طواف در خارج از این محدوده، با رعایت الاقرب فالاقرب، مانعی ندارد؛ آیت الله فاضل.

۵. رعایت فاصله مذکور لازم است و کسی که نمی‌تواند در این محدوده طواف کند یا مشقت شدید دارد، نایب می‌گیرد و اگر از آن هم معذور است، می‌تواند در فاصله دورتر طواف کند و رعایت الأقرب فالاقرب لازم نیست، البته در ایام شلوغ، مثل ایام شلوغ حج و رمضان که مشقت نوعیه دارد، استثنا است؛ آیت الله زنجانی.

۶. طواف باید بین بیت و مقام باشد و برای کسانی که نتوانند در محدوده مذکور طواف کنند یا طواف برای آنها مشقت داشته باشد، با تحریر اوقات خلوت نسبی احتیاط لازم است. وگرنه طواف در خارج از محدوده جایز است؛ آیت الله بهجت.

۷. طواف خارج مقام حضرت ابراهیم علیه السلام تا حدود دیوار مسجد زمان ائمه علیهم السلام و به فاصله تقریبی شصت متر تا کعبه، صحیح است و بنا بر احتیاط واجب خارج از این مقدار تا جایی که صدق طواف نموده و صف طائفین برقرار است، طواف ننماید؛ آیت الله وحید.

۸. طواف حد خاصی ندارد و بعد از مقام نیز جایز است؛ آیات عظام: خامنه‌ای، خویی، سیستانی، مکارم، نوری.

مسئله ۲: طواف از نیم طبقه مسجد الحرام

۱. اشکال ندارد؛ آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی، مکارم، نوری، با رعایت الأقرب فالأقرب برای معذورین؛ آیت الله جوادی.
۲. با توجه به اینکه خارج از محدوده طواف بین مقام و کعبه است، مجزی نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، صافی، گلپایگانی (مگر در صورت مشقت شدید؛ آیات عظام: سبحانی، فاضل) مگر در ایامی از سال که طواف در محدوده، برای نوع حجاج، حرجی است؛ مثل ایام شلوغ حج و رمضان؛ آیت الله زنجانی.

۳. حکم آن در مسئله قبلی بیان شد؛

آیت الله وحید.

مسئله ۳: طواف از طبقه اول مسجدالحرام

تذکر: با توجه به نامه سازمان جغرافیا (۱۷۴۴۷۵) طبقه اول مسجدالحرام از دیوار کعبه حدود نیم متر بالاتر است و طواف در حال اختیار روی آن صحیح نیست (طواف از جهت بالاتر بودن از خانه کعبه مانعی ندارد، ولی خارج از محدوده طواف است؛ آیت الله بهجت)

بنابراین در صورت عدم تمکن از طواف در صحن و نیم طبقه مسجدالحرام:

۱. اشکال ندارد؛ آیت الله مکارم، با رعایت الأقرب

فالأقرب؛ آیت الله جوادی

۲. صحیح نیست و باید نایب بگیرد که در پائین از طرف او طواف کند؛ آیات عظام: سیستانی، صافی، نوری.

۳. بنا بر احتیاط واجب، هم نایب بگیرد که از پایین طواف کند و هم خودش از طبقه فوقانی طواف کند؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، فاضل.

۴. نایب بگیرد که از پایین طواف کند و بنا بر

احتیاط واجب خودش نیز از طبقه فوقانی طواف کند؛ آیت الله وحید.

۵. باید برای طواف و نماز در پایین نایب بگیرد و علاوه بر نایب، خود در طبقه اوّل طواف را انجام دهد و نماز طواف را در پایین و اگر مشقت دارد، در بالا، به گونه‌ای که پشت مقام قرار گیرد، بخواند و خود شخص باید در طبقه‌ای که اقرب به کعبه است، طوافش را بیاورد نه در طبقه ابعداً. بنابراین تا می‌تواند در طبقه اوّل طواف کند، به طبقه دوّم نرود؛ آیت الله سبحانی.

۶. صحیح نیست و اگر نتواند در مطاف (محدوده مقام ابراهیم و در صورت حرج نوعی در صحن مسجد یا نیم طبقه) طواف کند، باید نایب بگیرد تا در مطاف از طرف او طواف کند و اگر از نایب گرفتن نیز معذور است، می‌تواند در طبقه اوّل طواف کند؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۴: طواف معذورین از حضور در صحن

مسجدالحرام در نیم طبقه

۱. برای غیر معذورین نیز صحیح است؛

آیات عظام؛ خامنه‌ای، سیستانی، مکارم و نوری.

۲. صحیح است مشروط به اینکه طواف در محدوده برای نوع حجاج حرجی باشد؛ مثل ایام شلوغ حج و رمضان و در غیر این صورت برای طواف در محدوده و صحن نایب بگیرند؛ آیت الله زنجانی.

۳. صحیح است مشروط به اینکه طواف در محدوده بین مقام و کعبه و در صحن مسجدالحرام مشقت شدید داشته باشد؛ آیت الله سبحانی.

۴. برای طواف در صحن مسجدالحرام نایب بگیرند و بنا بر احتیاط واجب اگر تمکن دارند در همان نیم طبقه مسجدالحرام خودشان نیز طواف نمایند؛ آیات عظام: صافی، وحید.

۵. با رعایت الاقرب فالاقرب صحیح است؛ آیت الله جوادی.

مسئله ۵: دست گذاردن روی دیواره حجر اسماعیل در

حال طواف

۱. جایز نیست؛ آیت الله نوری.
۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام: بهجت، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی.

۳. جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، خامنه‌ای، جوادی، خویی، زنجانی، سیستانی، مکارم، وحید.

مسئله ۶: دست گذاردن بر کعبه در حال طواف

۱. جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سیستانی، مکارم، وحید.
۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام: بهجت، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری.

گفتار دوم: طهارت از حدث در طواف

مسئله ۱: رخ دادن حدث در حال طواف و تدارک

- الف) اگر حدث قبل از نصف (۳/۵ دور) باشد:
۱. در حدث اکبر اعاده و در حدث اصغر، بنا بر احتیاط واجب، تکمیل و اعاده کند؛ آیات عظام: امام خمینی، نوری.
 ۲. بعد از طهارت، طواف را اعاده کند؛ سایر مراجع.
- ب) اگر حدث بعد از نصف (۳/۵ دور) و قبل از اتمام دور چهارم باشد:
۱. بعد از طهارت، طواف را تکمیل و اعاده می‌کند؛ آیت الله فاضل (بنا بر احتیاط واجب)؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، صافی، گلپایگانی)

۲. حکم قبل از نصف را دارد؛ آیات عظام:

امام خمینی، سیستانی، نوری.

۳. حکم بعد از اتمام دور چهارم را دارد؛

آیات عظام: بهجت، جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، مکارم.

۴. اگر حدث بدون اختیار باشد، (بنا بر احتیاط

واجب؛ آیت الله وحید) بعد از طهارت، طواف را

تکمیل کرده و اعاده نماید و اگر با اختیار باشد،

باطل است؛ آیات عظام: زنجانی، وحید.

(ج) اگر حدث بعد از اتمام دور چهارم باشد:

۱. بعد از طهارت، طواف را تکمیل می‌کند؛ آیات

عظام: امام خمینی، جوادی، صافی، گلپایگانی، مکارم، ولی

نسبت به حدث اکبر طواف را اعاده کند، آیت الله نوری).

۲. اگر حدث بدون اختیار باشد، بعد از طهارت،

طواف را تکمیل می‌کند و اگر با اختیار باشد، باطل

است؛ آیات عظام: زنجانی، وحید.

۳. اگر حدث بدون اختیار باشد، بعد از طهارت،

طواف را تکمیل می‌کند و اگر با اختیار باشد،

احتیاطاً اتمام و اعاده می‌کند؛ آیات عظام: بهجت،

تبریزی، خویی، سیستانی.

۴. با بقای موالات، تکمیل می‌کند و با زوال آن، احتیاطاً تکمیل و اعاده می‌کند و می‌تواند از طواف قبل اعراض نموده و آن را اعاده کند؛
آیت الله خامنه‌ای.

نکته: در مواردی که طواف تکمیل و اعاده لازم دارد، آیا می‌تواند یک طواف به نیت اعم از اتمام و اعاده انجام دهد؟

۱. این عمل صحیح نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، زنجانی، صافی، گلپایگانی.
۲. بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست؛
آیت الله سیستانی.

۳. بهتر آن است که طواف اول را رها کرده، طواف دیگری را شروع کند، آیت الله مکارم.
۴. این عمل صحیح است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، فاضل، نوری، وحید.

مسئله ۲: شک در وضو یا غسل بعد از اتمام طواف

۱. نسبت به شک در وضو، به شک اعتنا نکنند، و نسبت به شک در غسل اعتنا نکند ولی باید برای نماز طواف وضو بگیرد مگر آنکه بعد از حدث

اصغر که بعد از طواف برای وی رخ داده، شک کند که غسل کرده یا نه، که باید غسل کرده و وضو هم بگیرد و طواف را اعاده کند و بعد از آن نماز طواف را بخواند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.

۲. اگر احتمال دهد هنگام طواف متوجه طهارت خود بوده، به شک خود اعتنا نکند ولی بنا بر احتیاط باید برای نماز تحصیل طهارت کند؛ آیت الله زنجانی.

۳. اگر سابقه او از جهت تقدم طهارت و حدث، قبل از شروع به طواف، روشن نباشد، به شک خود اعتنا نکند، ولی باید برای اعمال بعد، طهارت لازم را تحصیل کند؛ آیت الله سبحانی.

۴. طواف او صحیح است، ولی باید برای نماز تحصیل طهارت کند؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

مسئله ۳: انکشاف بطلان وضو در طواف عمره تمتع، بعد از تقصیر و قبل از گذشتن وقت تدارک

۱. اعاده طواف و نماز آن کافی است؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، نوری.

۲. از احرام خارج نشده و علاوه بر اعاده طواف و نماز آن، اعاده سعی و تقصیر نیز (بنا بر احتیاط واجب؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، جوادی) لازم است؛ آیات عظام: خوبی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، وحید.

مسئله ۴: انکشاف بطلان وضو، بعد از اتمام حج

۱. با تدارک طواف‌ها و نماز آنها، حج او صحیح است؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، نوری.

۲. اگر طواف حج و طواف نساء بوده، با تدارک طواف‌ها و نماز و سعی، تا آخر ذی‌الحجه حج او صحیح است و اگر از مکه خارج شده و بازگشتن حرجی یا غیر ممکن است، نایب بگیرد و علاوه بر نایب، خودش هر کجا که هست، نماز طواف‌ها را بخواند؛ ولی چنانچه بعد از ذی‌الحجه متوجه بطلان وضوی خود در طواف حج شد، وظیفه او عمره مفرده است و چنانچه خود نمی‌تواند، باید نایب بگیرد و سال بعد حج واجب خود را به جا آورد؛ آیت الله سبحانی.

۳. غیر از تدارک، در صورت امکان، بنابر احتیاط

واجب، عمره مفرده هم انجام دهد؛ آیت الله بهجت.

۴. اگر در عمره تمتع بوده، احرامش مبدل به حج

افراد شده است و اعمالی که به نیت حج تمتع

انجام داده، کفایت از حج افراد می‌کند و اگر در

حج بوده، باید طواف و اعمال مترتبه بر آن را

انجام دهد و اگر در وطن فهمیده، نایب می‌گیرد؛

آیت الله زنجانی.

۵. طواف باطل است و احرام باقی است و اگر

در ذی‌الحجه، در مکه متوجه شود، طواف‌ها و نماز

آنها و سعی را انجام داده و عمره مفرده نیز به جا

آورد و در سال بعد حج واجب را به جا آورد

و اگر بعد از ذی‌الحجه متوجه شود، عمره مفرده

را انجام دهد و چنانچه در خارج از میقات باشد،

لازم است دوباره محرم شود رجائاً و اعمال عمره

مفرده را با طواف نساء انجام دهد تا محلّ شود و

در سال بعد حج واجب خود را به جا آورد؛

آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۶. حج تمتع او باطل است و بنا بر احتیاط واجب، طواف و سعی را به قصد عمره مفرده به جا آورده و تقصیر یا حلق نموده، طواف نساء را انجام داده، از احرام خارج شود و سال آینده حج تمتع را به جا آورد؛ آیت الله تبریزی.

۷. اگر زمان تدارک گذشته، حج و احرام او باطل است و اگر زمان تدارک باقی باشد، مانند اینکه طواف حج باطل بوده و هنوز ماه ذی الحجّه تمام نشده، طواف و اعمال مترتبه را اعاده کند و اگر متمکن از مباشرت نیست، برای آن اعمال نایب بگیرد و نباید اعاده غیر از طواف نساء از ماه ذی الحجّه بگذرد؛ آیت الله خوئی؛ و در فرض جهل به حکم (نسبت به بطلان طواف حج؛ آیت الله وحید) با عدم امکان تدارک، بنا بر احتیاط واجب، باید یک شتر کفاره بدهد؛ آیات عظام: سیستانی، وحید.

۸. اگر کسی در اعمال مکه، طواف زیارت او باطل باشد باید پس از اعاده آن، سعی و طواف نساء و نماز آن را هم اعاده نماید؛ آیت الله جوادی.

مسئله ۵: وظیفه مسلوس و مبطن نسبت به طواف و نماز

آن

طبق نظر همه مراجع عظام؛ اگر مسلوس و مبطن وقتی دارند که در آن وقت می‌توانند نماز و طواف را با طهارت انجام دهند، باید آن وقت را انتخاب کنند. اما اگر تنها مقداری از طواف و نماز را می‌توانند بدون حدث انجام دهند، نظرات مراجع عظام در مسلوس و مبطن به شرح ذیل است:

وظیفه مسلوس

۱. برای طواف و نماز یک وضو کافی است، مادامی که خروج بول به شکل متعارف نباشد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، زنجانی، سیستانی، وحید.

۲. برای طواف و نماز یک وضو کافی است، اگر نماز را بلافاصله بعد از طواف می‌خواند و در غیر این صورت، برای هر یک وضو بگیرد؛ آیت الله مکارم.

۳. برای طواف یک وضو بگیرد و چهار شوط آن را به جا آورد و بعد تجدید وضو کرده، سه شوط دیگر آن را انجام دهد؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۴. اگر حرج و مشقتی نباشد، در اثنای عمل (هر بار که حدث خارج می‌شود) تجدید وضو لازم است. وگرنه یک وضو برای طواف و یک وضو برای نماز کافی است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، نوری. (و بنا بر احتیاط واجب، نایب هم بگیرد؛ آیات عظام: سبحانی، فاضل).

وظیفه مبیطون و مانند آن

۱. برای طواف و نماز یک وضو کافی است (در خروج ریح؛ آیت الله زنجانی)، مگر حدثی غیر از آنچه مستند به بیماری اوست از او سر بزند؛ آیت الله سیستانی. (و به احتیاط واجب در صورت امکان، هم خودش طواف کند و هم نایب بگیرد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی).

۲. باید برای طواف و نماز آن نایب بگیرد؛ آیت الله وحید (در خروج غایط؛ آیت الله بهجت).

۳. برای طواف و نماز یک وضو کافی است، اگر نماز را بلافاصله بعد از طواف می‌خواند و در غیر این صورت برای هر یک وضو بگیرد؛ آیت الله مکارم.

۴. اگر حرجی و مشقتی نباشد، در اثنای عمل (هر بار که حدث خارج می‌شود) تجدید وضو لازم است. وگرنه یک وضو برای طواف و یک وضو برای نماز کافی است؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، نوری و بنا بر احتیاط واجب نایب هم بگیرد آیات عظام: سبحانی، فاضل.

۵. نایب بگیرد و بنا بر احتیاط واجب خودش نیز برای طواف یک وضو بگیرد و چهار دور آن را به جا آورد و بعد تجدید وضو کرده، سه دور دیگر آن را انجام دهد، آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

گفتار سوم: طهارت از خبث در طواف

مسئله ۱: خون معفو در نماز برای طواف

۱. مانعی ندارد؛ آیات عظام: جوادی، خامنه‌ای،

زنجانی.

۲. معفو نیست؛ آیات عظام: سبحانی، گلپایگانی، نوری.

۳. بنا بر احتیاط واجب معفو نیست و باید

اجتناب شود؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی،

خویی، سیستانی، صافی، فاضل، مکارم، وحید.

مسئله ۲: محمول متنجس غیر ساتر در طواف

۱. معفو نیست؛ آیت الله نوری.
۲. بنا بر احتیاط واجب معفو نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، فاضل.
۳. مانعی ندارد؛ سایر مراجع.

مسئله ۳: نجس بودن لباس‌های کوچک غیر ساتر

۱. معفو نیست؛ آیات عظام: جوادی، گلپایگانی، نوری.
۲. بنا بر احتیاط واجب معفو نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، سیستانی، صافی، فاضل، وحید.
۳. مانعی ندارد؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سبحانی، مکارم.

مسئله ۴: نجس شدن بدن و لباس در حال طواف

۱. در صورت عدم امکان تطهیر در حین طواف، اگر حدوث نجاست، بعد از اتمام دور چهارم باشد، بعد از طهارت، طواف را تکمیل کند (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله وحید)؛ و اگر قبل از اتمام دور چهارم باشد، بعد از تطهیر، بنا بر احتیاط واجب، یک طواف به نیت اعم از تمام و اتمام به جا آورد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.

۲. در صورت عدم امکان تطهیر در حین طواف، طواف را رها کند و این طواف، اگر قبل از اتمام سه و نیم باشد، باطل است و بعد از سه و نیم و قبل از چهار، بنا بر احتیاط واجب، تطهیر و تکمیل و با نماز اعاده کند و اگر بعد از دور چهارم است، تطهیر و تکمیل کند؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.
۳. تطهیر کند و طواف را (به شرط عدم فوت موالات؛ آیت الله خامنه‌ای) تکمیل نماید؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری.

مسئله ۵: نجس بودن بدن یا لباس از اول طواف و علم

به آن در اثنای طواف

۱. بنا بر احتیاط واجب تطهیر کرده، طواف را تکمیل و اعاده کند؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، نوری.
۲. همان حکم مسئله قبل را دارد؛ سایر مراجع.
- مسئله ۶: فراموشی نجاست بدن یا لباس در طواف
۱. طواف باطل است و باید اعاده کند؛ آیات عظام: سبحانی، گلپایگانی.

۲. بنا بر احتیاط واجب باطل است و باید با طهارت اعاده کند؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، صافی، نوری.

۳. طواف صحیح است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سیستانی، فاضل، مکارم، وحید.

گفتار چهارم: بطلان طواف یا اشکال در قسمتی از آن

مسئله ۱: بطلان طواف یا سعی

کسی که طواف یا سعی او (در عمره تمتع یا مفرده) به جهتی باطل بوده و بدون توجه تقصیر کرده، آیا از احرام خارج شده و آیا اعاده اعمال لازم است؟

۱. باید عمل باطل شده را جبران کند و از احرام خارج شده است؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، نوری.

۲. از احرام خارج نشده و باید عمل باطل شده و اعمال مترتبه را با لباس احرام اعاده کند؛ آیات عظام: خویی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، وحید (بنا بر احتیاط واجب؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی).

۳. از احرام خارج نشده و باید آن عمل و اعمال مترتبه را اعاده کند و اعاده تقصیر بنا بر احتیاط واجب لازم است؛ آیت الله جوادی.

۴. اگر طواف یا سعی به طور کلی باطل بوده، باید آن عمل و اعمال بعدی را به جا آورد و تا تقصیر نکرده، از محرمات احرام اجتناب کند و اگر تنها برخی از دورهای طواف یا سعی باطل بوده، آن را مطابق تفصیلی که در مناسک آمده، تکمیل یا اعاده کند و اعاده اعمال بعدی و اجتناب از محرمات احرام، لازم نیست؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۲: اشکال در قسمتی از طواف

طبق نظر همه مراجع عظام؛ اگر ممکن است، باید به عقب برگردد و همان قسمت را تکرار کند؛ اما اگر ممکن نیست:

۱. طواف را قطع نموده و حرکت را ادامه داده و آن شوط را از حجرالاسود اعاده کند؛ آیات عظام، جوادی، سیستانی، فاضل.

۲. طواف را قطع نموده و حرکت را ادامه داده

تا به جایی که طواف اشکال داشت، برسد و از آنجا برای تکمیل، نیت نموده و طواف را ادامه دهد؛ سایر مراجع.

گفتار پنجم: قطع طواف

مسئله ۱: قطع طواف مستحب

طبق نظر همه مراجع عظام؛ قطع طواف مستحب مطلقاً جایز است.

مسئله ۲: قطع طواف واجب بدون عذر

الف) از جهت حکم تکلیفی:

۱. جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی،

خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری.

۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام:

بهجت، وحید.

۳. جایز نیست؛ آیات عظام: جوادی، خویی، زنجانی،

سبحانی، صافی، گلپایگانی.

ب) از جهت حکم وضعی:

اگر طواف را قطع کرده و از آن صرف نظر کند و

بدون به هم خوردن موالات، طواف دیگری انجام دهد:

۱. اگر بعد از دور چهارم طواف بوده، بنا بر احتیاط واجب باید آن را تمام کند و نماز بخواند و دو مرتبه طواف و نماز آن را اعاده کند؛ امام خمینی
۲. طواف دوم صحیح است؛ آیات عظام: بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.
۳. در فرض اعتقاد به جواز، از سرگرفتن صحیح است؛ آیات عظام: خویی، وحید.
۴. اشکال دارد، مگر آنکه جاهل قاصر باشد؛ البته در صورتی که استیناف پس از فوت موالات عرفیه بوده یا اگر قبل از اتمام دور چهارم بوده و قطع به این صورت باشد که از مطاف خارج، و مشغول کاری شده که عرفاً بگویند طوافش را قطع نموده و سپس از سرگرفته، طوافش صحیح است؛ آیت الله سیستانی.
۵. در هر صورت اگر یک طواف کامل به نیت وظیفه فعلیه، اعم از تمام و اتمام، به جا آورد کافی است؛ آیت الله تبریزی.
۶. اگر قبل از نصف، بدون عذر، طواف را رها کرده و پس از فوت موالات عرفیه، آن را

از سرگرفته، طواف و اعمال بعد از آن صحیح است؛ وگرنه، بنا بر احتیاط واجب، طواف قبلی را تمام کند و نماز آن را بخواند و سپس طواف را از سر بگیرد و اعمال مترتبه را اعاده کند؛ آیت الله سبحانی.

۷. اگر استیناف طواف از روی عذر، چون سهو یا جهل باشد یا بعد از فوت موالات، طواف دوم صحیح است. ولی اگر قبل از فوت موالات، بدون عذر، استیناف کرده، طواف دوم بنا بر احتیاط باطل است؛ آیت الله زنجانی.

۸. بعد از فوت موالات طواف دوم صحیح است ولی اگر قبل از فوت موالات باشد طواف دوم اشکال دارد مگر جاهل قاصر باشد؛ آیت الله جوادی.

مسئله ۳: قطع طواف به خاطر مریضی

۱. قبل از اتمام دور چهارم، اعاده کند و بعد از آن، طواف را تکمیل کند؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، سیستانی، نوری.

(البته بین نیمه و دور چهارم احتیاط واجب آن است که اتمام و اعاده کند یا یک طواف کامل از نو انجام دهد؛ آیت الله فاضل).

۲. در صورت خروج از مطاف، اگر قبل از اتمام دور چهارم باشد، اعاده کند و بعد از آن احتیاط واجب آن است که برای اتمام باقیمانده، نایب بگیرد و بعد از زوال عذر خودش هم یک طواف به نیت اعم از تمام و اتمام به جا آورد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.

۳. قبل از اتمام نیمه، اعاده کند و بعد از آن، طواف را تکمیل کند؛ آیات عظام: سبحانی، مکارم (البته اگر موالات به هم خورده، بنا بر احتیاط واجب، طواف قبلی را تکمیل و یک طواف جدید به جا آورد و می‌تواند از طواف قبل دست برداشته و یک طواف کامل از نو انجام دهد؛ آیت الله خامنه‌ای).

۴. قبل از نیمه اعاده کند و بعد از دور چهارم، بدون تأخیر، برای اتمام نایب بگیرد و بین نیمه و پایان دور چهارم، بدون تأخیر برای اتمام، نایب بگیرد و همچنین خودش و اگر نمی‌تواند، نایب یک طواف کامل به جا آورد؛ آیت الله زنجانی.

۵. اگر موالات به هم بخورد، قبل از نیمه، اعاده و

بعد از دور چهارم، تکمیل و بین نیمه و پایان دور چهارم، احتیاط واجب در تکمیل و اعاده است؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۶. اگر قبل از دور چهارم طواف را قطع کند و از مطاف بیرون رود، طوافش باطل و اعاده‌اش لازم است؛ ولی اگر بعد از دور چهارم باشد، اگر قادر به اتمام نیست، صبر کند تا وقت طواف تنگ شود و اگر باز هم قادر نشد، او را طواف می‌دهند و اگر آن هم ممکن نبود، برای اتمام طواف نایب می‌گیرد؛ آیت الله بهجت.

مسئله ۴: قطع طواف به خاطر نماز جماعت

۱. اگر در جماعت شرکت کند، اتمام طواف کافی است؛ وگرنه اگر قبل از اتمام دور چهارم بوده و موالات باقی است، اتمام کند. وگرنه اعاده کند و بعد از دور چهارم مطلقاً اتمام کند؛ آیات عظام: امام خمینی، سبحانی، سیستانی.

۲. اگر در جماعت شرکت کند، اتمام طواف کافی است؛ وگرنه با خروج از مطاف یا فوت

موالات، قبل از اتمام دور چهارم، اعاده کند و بعد از دور چهارم، بنا بر احتیاط واجب، تکمیل و طواف را اعاده کند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.^۱

۳. اگر در جماعت شرکت کند، اتمام طواف کافی است؛ و گرنه در تمام صور می‌تواند طواف را از سر بگیرد و صحیح است. اما اگر بخواهد احتیاط کند، پس اگر طواف قبل از سه دور و نیم قطع شده و فصل طویل شده، طواف را از سر بگیرد. اما اگر بعد از نصف و قبل از تمام شدن دور چهارم بوده و فاصله هم شده، طواف را تمام کند و نماز آن را بخواند و بعد، طواف و نماز را اعاده کند؛ آیت الله فاضل.

۴. بعد از نیمه اتمام کند و قبل از آن، با طولانی شدن فاصله بنا بر احتیاط واجب اعاده کند؛ آیت الله خامنه‌ای.

۵. پس از انجام نماز، طواف قبلی را هر چند کمتر از نصف باشد، تکمیل کند؛ آیت الله مکارم.

۶. اگر موالات عرفیه به هم نخورد، اشکالی ندارد و اگر به هم بخورد و قبل از اكمال دور چهارم

۱. درباره شرکت در جماعت، باید فتاوی آیات عظام که بعداً به طور تفصیلی بیان خواهد شد، مورد توجه قرار گیرد.

باشد، احتیاط مراعات شود؛ با اكمال آن طواف و اعاده آن؛ آیت الله بهجت.

۷. اگر قطع طواف بعد از دور چهارم باشد، طواف قبلی را اتمام می‌کند؛ مگر بیش از نایب گرفتن افراد بیمار فاصله شود که طواف را اعاده می‌کند و در قبل از نیمه دور چهارم، طواف را اعاده می‌کند؛ الا اینکه فاصله کم باشد، که آن را تکمیل می‌نماید و در بین سه و نیم و چهار، طواف قبلی را اتمام و سپس اعاده می‌کند؛ آیت الله زنجانی.

۸. بعد از پایان دور چهارم، اتمام و قبل از نیمه، اعاده و بین نیمه و چهار، بنا بر احتیاط واجب تکمیل و اعاده کند؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۹. اگر قطع بعد از دور چهارم باشد از همان جا اتمام می‌کند و اگر قبل از دور چهارم بوده و فصل طویل شده اعاده و بنا بر احتیاط واجب پیش از آن اتمام و نماز آن را به جا می‌آورد. آیت الله جوادی.

۱۰. اگر قطع طواف بعد از دور چهارم باشد طواف قبلی را اتمام می‌کند و اگر قبل از اتمام دور چهارم بوده، طواف را اعاده می‌کند؛ آیت الله نوری.

گفتار ششم: زیاده، نقصان و شک در دورهای طواف

مسئله ۱: کم کردن سهوی از طواف

طبق نظر همه مراجع عظام؛ اگر قبل از فوت موالات (و خروج از مطاف؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید) طواف را کم کرده، آن را تکمیل کند؛ اما بعد از فوت موالات:

الف) قبل از انجام نصف:

۱. طواف را اعاده کند؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۲. طواف را تکمیل کند؛ آیت الله زنجانی.

۳. بنا بر احتیاط واجب اتمام و اعاده کند؛ آیات عظام: تبریزی، سیستانی، وحید. (و اگر مقدار باقیمانده بیش از یک دور و کمتر از چهار دور باشد، باید شخصاً طواف را تمام کند و بهتر است اعاده هم بنماید؛ آیت الله خویی).

ب) بعد از انجام نصف و قبل از دور چهارم:

۱. طواف را تکمیل کند؛ آیات عظام: خویی، زنجانی،

سبحانی، مکارم.

۲. بنا بر احتیاط واجب طواف را اعاده کند؛
آیت الله بهجت.

۳. بنا بر احتیاط واجب اتمام و اعاده کند؛
آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، سیستانی،
صافی، فاضل، گلپایگانی، وحید.

۴. مانند صورت قبل است؛ آیت الله نوری.

(ج) بعد از انجام دور چهارم:

۱. طواف را تکمیل کند؛ آیات عظام: بهجت، جوادی،
خوبی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم،
نوری، وحید.

۲. به احتیاط واجب اتمام و اعاده کند؛
آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، خامنه‌ای.

مسئله ۲: زیادی سهوی در طواف

طبق نظر همه مراجع عظام (غیر از آیت الله سیستانی)؛
اگر زیادی کمتر از یک دور باشد، آن را قطع
می‌کند و طواف صحیح است؛ اما اگر زیادی یک
دور یا بیشتر از آن باشد:

۱. بنا بر احتیاط واجب (بنا بر فتوا؛ آیت الله زنجانی)
به قصد قربت، بدون تعیین قصد استحباب یا

و جوب، آن را به هفت برساند؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، سیستانی،^۱ مکارم، نوری، وحید.

۲. می‌تواند دور اضافی را رها کند؛ هر چند احتیاط مستحب آن است که طبق نظر اول عمل کند؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.^۲

مسئله ۳: شک در دورهای طواف واجب

الف) قبل از تمام شدن طواف:

✽ شک بین هفت و بیشتر از آن:

۱. طوافش باطل است؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی،

جوادی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، سیستانی، نوری، وحید.

۱. البته طبق نظر آیت الله سیستانی؛ حکم به اتمام طواف از همان دور اول، بعد از رکن عراقی بنا بر فتوا، و قبل از آن بنا بر احتیاط واجب است.

۲. طبق نظر مراجع عظام؛ پس از انجام این دو طواف، دو رکعت نماز قبل از سعی و دو رکعت بعد از سعی بخواند و دو رکعت اول را برای فریضه (طواف دوم: آیت الله سبحانی) قرار دهد؛ بدون آنکه تعیین کند برای طواف اول یا طواف دوم است. (آیت الله سیستانی: این حکم بنا بر احتیاط مستحب است)، (آیت الله وحید: دو رکعت پیش از سعی کفایت می‌کند)

۲. به احتیاط واجب طواف را تکمیل، و بعد از انجام نماز طواف، طواف و نماز را اعاده نماید؛

آیات عظام: بهجت، صافی، گلپایگانی.

۳. آن دور را تمام کند و طوافش صحیح است؛

آیات عظام: فاضل، مکارم.

۴. اگر اطمینان دارد تا پیش از پایان طواف،

نسبت به تعداد دورها، حجت شرعی پیدا می‌کند،

می‌تواند طواف را ادامه دهد و اگر حجت شرعی

پیدا کرد، طواف صحیح، و در غیر این صورت

باطل است؛ آیت الله زنجانی.

✽ شک بین هفت و کمتر از آن.

۱. حکم صورت قبل را دارد. آیت الله زنجانی.

۲. در غیر شک بین شش و هفت، طواف باطل و

در شک بین شش و هفت، آن دور را تکمیل و نماز

طواف را بخواند و دوباره طواف و نماز را اعاده

کند؛ آیت الله سبحانی.

۳. در غیر شک بین شش و هفت طواف باطل، و

در شک بین شش و هفت، بنا بر احتیاط واجب،

طواف را اعاده کند؛ آیات عظام: سیستانی، وحید.

۴. بنا بر احتیاط واجب طواف باطل است؛

آیت الله مکارم.

۵. طواف باطل است؛ آیات عظام: امام خمینی،

بهجت، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، صافی، فاضل،

گلپایگانی، نوری.

ب) بعد از اتمام و انصراف از طواف:

✽ شک بین هفت و بیشتر از آن:

۱. اگر احتمال بدهد هنگام طواف، نسبت

به رعایت عدد دورها، التفات داشته است، به

شکش اعتنا نکند و الا باید طواف را اعاده کند؛

آیت الله زنجانی.

۲. به شک خود اعتنا نکند؛ سایر مراجع

✽ شک بین هفت و کمتر از آن:

۱. به شک خود اعتنا نکند؛ آیات عظام: بهجت،

جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی،

مکارم، نوری.

۲. احتیاط ترک نشود؛ امام خمینی.

۳. اگر وارد عمل بعدی شده و یا بعد از فوات

موالات عرفیه باشد، به شکش اعتنا نکند؛

آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.

۴. اگر عرفاً فارغ از عمل محسوب شود، به شک خود اعتنا نکند؛ آیت الله سیستانی.
۵. اگر احتمال بدهد هنگام طواف، نسبت به رعایت عدد دورها، التفات داشته است، به شکش اعتنا نکند و الاً باید طواف را اعاده کند؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۴: ظن در دورهای طواف واجب

۱. حکم ظن در نماز (یقین) را دارد؛ آیت الله بهجت.
۲. حکم شک را دارد؛ سایر مراجع.

مسئله ۵: وظیفه کثیر الشک

۱. اگر به حد وسواس رسیده، نباید اعتنا کند؛ آیات عظام: خویی، وحید.
۲. بنا را بر اقل گذاشته، طواف را تمام کند و سپس دوباره اعاده کند و اگر کثرت شک به حد وسواس برسد، اعتنا نکند؛ آیت الله زنجانی.
۳. به شکش اعتنا نکند؛ سایر مراجع.

مسئله ۶: استمرار طواف در حال شک، تا اینکه به

یقین برسد

۱. اشکال ندارد و صحیح است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، سیستانی، نوری.

۲. اگر به قصد رجا و کشف وضعیت خودش ادامه دهد، صحیح است؛ آیات عظام: جوادی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، مکارم.

۳. اگر اطمینان دارد تا پیش از پایان طواف، نسبت به تعداد دورها، حجت شرعی پیدا می‌کند، می‌تواند طواف را ادامه دهد و اگر حجت شرعی پیدا کرد، طواف صحیح، و در غیر این صورت باطل است؛ آیت الله زنجانی.

۴. صحیح نیست؛ آیت الله وحید.

۵. بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، فاضل.

گفتار هفتم: طهارت بانوان در طواف

مسئله ۱: شرطیت استمرار جریان خون در سه روز

اول حیض

۱. لازم نیست در سه روز اول حیض، جریان خون پشت سر هم باشد، ولی باید سه روز اول در یک دهه باشد؛ آیت الله زنجانی.

۲. اگر سه روز اول حیض، جریان خون مستمر نبوده، و سه روز در ضمن یک دهه باشد مثلاً دو روز خون ببیند و یک روز پاک شود و دوباره یک روز خون ببیند، بنا بر احتیاط واجب باید بین کارهای مستحاضه و تروک حائض جمع کند؛ آیات عظام: سبحانی، صافی، گلپایگانی.

۳. باید در سه روز اول حیض، جریان خون پشت سر هم باشد تا حیض محقق شود؛ سایر مراجع.

مسئله ۲: نقاء متخلل (پاکی وسط در ایام حیض)

اگر سه روز یا بیشتر خون ببیند و پاک شود و دوباره قبل از ده روز خون ببیند و مجموع روزهایی که خون دیده و روزهایی که در وسط پاک بوده، از ده روز تجاوز نکند:

۱. روزهایی که در وسط پاک بوده نیز حیض است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، فاضل، نوری. (مشروط به اینکه هر دو خون دارای نشانه‌های حیض بوده یا در ایام عادت باشد یا یکی از آنها در ایام عادت و دیگری دارای صفات حیض باشد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید)

۲. در ایام پاکی وسط، بنا بر احتیاط واجب، بین تروک حائض و عبادات مستحاضه جمع کند؛

آیات عظام: سیستانی، صافی، گلپایگانی.

۳. روزهای پاکی، حکم حیض را ندارد و عبادات در آن ایام صحیح واقع می‌شود؛ آیات عظام: زنجانی، مکارم.

مسئله ۳: وظیفه مستحاضه نسبت به تطهیر بدن و

لباس در طواف و نماز آن

طبق نظر همه مراجع عظام؛ ظاهر فرج را تطهیر کند. اما نسبت به تطهیر یا تعویض پنبه و پارچه زیر آن: ۱. تطهیر یا تعویض کند؛ آیات عظام: زنجانی،

سبحانی، صافی، گلپایگانی، نوری.

۲. بنا بر احتیاط واجب پنبه را تطهیر یا تعویض کرده و باید پارچه را تطهیر یا تعویض کند؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، فاضل.

۳. بنا بر احتیاط واجب تطهیر یا تعویض کند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.

۴. تطهیر یا تعویض لازم نیست هر چند مطابق احتیاط است؛ آیت الله مکارم، مگر در مستحاضه

کثیره که بنا بر احتیاط واجب لازم است؛
آیت الله سیستانی.

مسئله ۴: وظیفه مستحاضه کثیره نسبت به غسل و وضو

در طواف و نماز آن^۱

۱. برای هر یک از طواف و نماز باید غسل کند و وضو هم بگیرد؛ مگر آنکه از وقت غسل تا آخر نماز، خون در باطن هم قطع باشد که در این صورت، لازم نیست برای نماز غسل کند و تکرار وضو هم لازم نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای.

۲. اگر خون مستمر باشد، به گونه‌ای که بیرون آمدن خون از پنبه منقطع نشود، یک غسل کافی است؛ و همین‌طور اگر بعد از غسل تا پایان نماز، خون بیرون نیاید، همان غسل برای نماز هم کافی است؛ و اگر خون قطع شود ولی دوباره بیرون

۱. طبق نظر همه مراجع عظام: اگر از وقت شروع غسل طواف تا پایان نماز آن خون قطع باشد به طوری که باطن هم پاک باشد همان طهارت برای طواف نسبت به نماز آن هم کافی است.

بیاید، به احتیاط واجب، برای نماز هم غسل لازم است؛ آیت الله سیستانی.

۳. علاوه بر اغسال یومیه، بنا بر احتیاط واجب، برای طواف و نماز آن یک غسل کند و برای هر کدام، یک وضو بگیرد؛ آیات عظام: تبریزی، فاضل.

۴. برای هر کدام غسل کند و وضو لازم ندارد؛ آیات عظام: خوبی، نوری، مگر اینکه محدث به حدث اصغر باشد که احوط این است که وضو نیز بگیرد؛ آیت الله خوبی.

۵. بنا بر احتیاط واجب برای هر کدام غسل کند و وضو لازم نیست حتی اگر محدث به حدث اصغر باشد؛ آیت الله وحید.

۶. اگر بعد از غسل، برای نماز یومیه، خون نبیند، تجدید لازم نیست؛ وگرنه برای هر کدام از طواف و نماز احتیاطاً یک غسل کند و اگر فاصله بین غسل و طواف زیاد می‌شود و در نزدیک مسجد هم نمی‌تواند غسل کند، احتیاطاً موقع ورود به مسجد الحرام تیمم بدل از غسل هم بنماید؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۷. غیر از غسل‌های نماز، غسل دیگری واجب نیست و تنها باید (بنا بر احتیاط مستحب؛ آیت الله مکارم) وضو بگیرد؛ آیت الله سبحانی.

۸. باید برای طواف، علاوه بر غسل، وضو هم بگیرد و بدون تأخیر طواف کند و در مورد نماز طواف، چنانچه آن را بدون فاصله قابل توجهی از طواف به جا آورده باشد، لازم نیست برای آن مجدداً اعمال مستحاضه را به جا آورد. و الاً باید برای نماز طواف هم وظایف مستحاضه را تکرار کند؛ مگر در صورتی که اطمینان داشته باشد پس از غسل، تا پایان نماز طواف، از وی خون بیرون نیامده است؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۵: وظیفه مستحاضه متوسطه نسبت به غسل

و وضو در طواف و نماز آن^۱

۱. برای طواف، یک غسل و برای نماز طواف، غسل دیگر انجام دهد و برای هر کدام وضو هم

۱. طبق نظر همه مراجع عظام: اگر از وقت شروع غسل طواف تا پایان نماز آن خون قطع باشد به طوری که باطن هم پاک باشد همان طهارت برای طواف نسبت به نماز آن هم کافی است.

بگیرد؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، نوری.

۲. حکم قلیله را دارد؛ آیات عظام: زنجانی، مکارم.

۳. برای طواف و نماز آن یک غسل کافی است و

برای هر کدام از طواف و نماز وضو بگیرد؛

آیات عظام: بهجت، فاضل (بنا بر احتیاط واجب:

آیات عظام: تبریزی، خویی).

۴. برای طواف و نماز یک غسل کافی است؛ ولی

برای هر یک از طواف و نماز (بنا بر احتیاط

واجب؛ آیات عظام: سیستانی، وحید) باید یک وضو

بگیرد و چنانچه برای خواندن نمازهای یومیه قبلاً

یک غسل در آن روز انجام داده باشد، لازم نیست

برای طواف و نماز آن دوباره غسل کند؛ آیات عظام:

جوادی، سیستانی.

۵. برای طواف، غسل و وضو انجام دهد و بنا بر

احتیاط واجب، برای نماز هم آنها را تکرار کند؛

آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۶. اگر وظایف خود را برای نماز یومیه انجام

داده، وظیفه جداگانه‌ای به غیر از وضو ندارد؛

آیت الله سبحانی.

مسئله ۶: وظیفه مستحاضه قلیله نسبت به وضو در

طواف و نماز آن^۱

۱. برای هر کدام از طواف و نماز وضوی مستقل نیاز دارد؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، فاضل.

۲. بنا بر احتیاط واجب، برای هر کدام از طواف و نماز، وضوی مستقل نیاز دارد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری، وحید.

۳. اگر بین طواف و نماز طواف، فاصله قابل توجهی حاصل نشود، مستحاضه می‌تواند بدون تکرار وظایف مستحاضه، نماز طواف را به جا آورد. ولی اگر بین طواف و نماز طواف فاصله قابل توجهی ایجاد گردد و مطمئن نباشد پس از غسل تا پایان نماز طواف خون خارج نمی‌شود، باید وظایف مستحاضه را تکرار کند؛ آیت الله زنجانی.

۱. طبق نظر همه مراجع عظام: اگر از وقت شروع وضو برای طواف تا پایان نماز آن خون قطع باشد به طوری که باطن هم پاک باشد همان طهارت برای طواف نسبت به نماز آن هم کافی است.

مسئله ۷: ورود مستحاضه متوسطه و کثیره به مسجدین

۱. جایز است، اگرچه غسل‌های واجبش را انجام نداده باشد؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، سیستانی، فاضل، نوری، وحید.
۲. بدون انجام غسل‌های واجب نماز (تنها در مستحاضه کثیره؛ آیات عظام: زنجانی، مکارم) جایز نیست؛ آیات عظام: بهجت، سبحانی.
۳. بدون انجام غسل‌های واجب نماز، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

مسئله ۸: سن یأس

۱. مطلقاً اتمام پنجاه سال قمری است مگر اینکه خون، صفات حیض و شرایط آن را داشته باشد؛ آیت الله مکارم.
۲. مطلقاً اتمام شصت سال قمری است؛ آیت الله سیستانی.

۳. زن‌های غیر سیده اتمام پنجاه سال قمری و زن‌های سیده، اگر بین پنجاه سال و شصت سال قمری، خون به صفات حیض یا در ایام عادت آنها باشد، بنا بر احتیاط واجب، بین احکام حائض و

مستحاضه جمع کنند و بعد از شصت سال قمری، محکوم به استحاضه است؛ آیات عظام: تبریزی، نوری.

۴. اگر خون به صفات حیض یا در ایام عادت باشد، زن‌های سیده و غیر سیده بین پنجاه تا شصت سال قمری بین تروک حائض و وظایف مستحاضه احتیاط کنند؛ آیات عظام: خوئی، وحید.

۵. اگر پنجاه سال قمری تمام شده و قرشیه نیست، حکم استحاضه را دارد و اگر اطمینان دارد که قرشیه است یا در آن شک دارد، چنانچه شروع خون در عادت یا یکی دو روز قبل از آن باشد یا خون او اوصاف حیض را داشته باشد، حکم حیض را دارد و سیده، قسمی از اقسام قرشیه است؛ آیت الله زنجانی.^۱

۶. تعیین سن یائسگی محل تأمل و احتیاط است؛ در این مسئله با رعایت شرایط، به مجتهد دیگر مراجعه یا به احتیاط واجب در فاصله اتمام پنجاه

۱. در نظر معظم له زنی که بین پنجاه تا شصت سال قمری است و نمی‌داند که قرشی است یا نه مثل ایرانی‌ها حکم کسی را دارد که هنوز از پنجاه سال قمری نگذشته باشد و اگر با شرایط خون ببیند حائض شمرده می‌شود.

تا شصت سال قمری بین تروک حائض و اعمال مستحاضه جمع کنند؛ آیت الله خامنه‌ای.

۷. سیده اتمام شصت سال و غیر سیده اتمام پنجاه سال قمری؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی.^۱ (مگر علم یا اطمینان به حیضیت پیدا کند؛ آیت الله بهجت)

گفتار هشتم: پوشش بانوان در طواف

مسئله ۱: نمایان شدن قسمتی از مو یا بدن زن در طواف

طبق نظر همه مراجع عظام؛ در فرض سهو و جهل قصوری، طواف او صحیح است؛ اما در فرض عمد و جهل تقصیری:

۱. بنا بر احتیاط واجب طوافش صحیح نیست؛

آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، صافی، گلپایگانی، نوری.

۲. صحیح است؛ هرچند در صورت عدم عذر

۱. شصت سال قمری به سال شمسی حدود ۵۸ سال و ۷۸ روز و پنجاه سال قمری به سال شمسی، حدود ۴۸ سال و ۶ ماه می‌شود.

معصیت کرده است؛ آیات عظام: جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم، وحید.

مسئله ۲: حجاب زن در طواف

۱. با نماز فرق می‌کند و بنا بر احتیاط واجب (بنا بر فتوا؛ آیات عظام: جوادی، سبحانی) تنها وجه و کفین در طواف استثنا شده است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، وحید.

۲. با نماز فرق نمی‌کند بنا بر احتیاط واجب؛ آیت **الله تبریزی** و پوشاندن صورت برای زن از نامحرم، بنا بر احتیاط، واجب است. ولكن باید به نحوی باشد که ساتر به صورت زن مسّ نشود؛ آیت **الله خویی**.

۳. با نماز فرقی نمی‌کند؛ جز اینکه در نماز می‌تواند صورت خود را بپوشاند، ولی در طواف واجب است صورت خود را بپوشاند؛ آیت **الله نوری**.
۴. احتیاط این است همان مقدار که در نماز پوشاندن آن واجب است، در طواف نیز واجب است. ولی اگر قسمتی از موها یا بازو و ساق پا پیدا باشد، طواف صحیح است؛ آیت **الله سیستانی**.

۵. از آنجا که معمولاً طواف‌کننده در معرض دید ناظر محترم است، پوشاندن عورت بر مردها و تمام اندام - به جز وجه و کفین - بر بانوان، واجب است؛ آیت الله زنجانی.

گفتار نهم: نیابت در طواف

مسئله: نیابت در بعض دورهای طواف

۱. نیابت صحیح است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، نوری.
۲. تنها اگر بعد از تجاوز از نصف معذور شده و عذرش پیش آمدن بیماری است، نیابت صحیح است؛ آیت الله زنجانی.
۳. اگر نتوان در باقیمانده اشواط مکلف را طواف داد؛ برای طواف کامل نایب بگیرد؛ آیات عظام: جوادی، صافی، گلپایگانی، مکارم. (مگر بعد از دور چهارم، که در این صورت احتیاط واجب آن است که برای باقیمانده نایب بگیرد و بعد از زوال عذر خودش، باقیمانده را به جا آورده و طواف را اعاده کند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی)

۴. اگر در اثنا عاجز شود و پیش از تجاوز نصف باشد، باید نایب طواف را از سر بگیرد و اگر پس از تجاوز نصف باشد، باید نایب آن را اتمام کند ولی نماز طواف را علاوه بر نایب خود شخص نیز بخواند؛ آیت الله سبحانی.

۵. اگر از اول می‌داند که نمی‌تواند طواف را تمام کند (از ابتدا از انجام طواف مأیوس باشد؛ آیت الله فاضل) و نیز در صورت عجز از اتمام دور چهارم، باید برای طواف کامل نایب بگیرد. ولی اگر بعد از دور چهارم باشد، می‌تواند برای بقیه نایب بگیرد؛ آیت الله سیستانی.

۶. اگر از اول عاجز است و مقداری که می‌تواند انجام دهد، چهار دور است، بنا بر احتیاط واجب آن مقدار را انجام داده و نایب بگیرد برای انجام یک طواف به قصد اعم از تمام و اتمام و اگر مقدارش کمتر از چهار دور است، از اول نایب بگیرد برای کل طواف و اگر در وسط عاجز شد، اگر چهار دور را انجام داده، نایب بگیرد برای بقیه

و اگر کمتر از چهار دور انجام داده، نایب بگیرد
برای کل؛ آیت الله وحید.

گفتار دهم: طواف مستحب

مسئله ۱: یک دور طواف مستحبی برای خود یا به
نیابت از دیگری

۱. اشکال ندارد؛ آیات عظام: سبحانی، سیستانی.

۲. صحیح نیست؛ سایر مراجع.

مسئله ۲: طواف مستحبی بعد از احرام و قبل از اعمال
عمره یا حج

الف) حکم تکلیفی:

۱. اشکال ندارد؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، صافی،

گلپایگانی.

۲. اگر طواف واجب هر چند طواف نساء را انجام
نداده، نمی تواند طواف مستحب انجام دهد؛
آیات عظام: زنجانی، سبحانی.

۳. بنا بر احتیاط واجب ترک شود؛ آیات عظام:
امام خمینی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، نوری.

۴. بنا بر احتیاط واجب بعد از احرام و قبل از

رفتن به عرفات ترک شود؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی.

۵. انجام طواف مستحبی قبل از رفتن به عرفات جایز نیست و نسبت به عمره تمتع بعد از طواف و قبل از تقصیر جایز نیست و در عمره تمتع قبل از طواف و در عمره مفرده قبل از تقصیر بنا بر احتیاط واجب طواف مستحبی انجام ندهد؛ آیت الله وحید.
(ب) حکم وضعی:

طبق نظر همه مراجع عظام؛ در عمره مفرده و عمره تمتع به عمره و حج لطمه‌ای نمی‌زند.
و در حج تمتع پس از احرام و قبل از رفتن به عرفات:
۱. باید احرام را تجدید و لبیک بگویید؛ آیت الله سبحانی.

۲. بنا بر احتیاط واجب احرام را تجدید و لبیک بگویید؛ آیات عظام: تبریزی، خویی.
۳. تجدید احرام لازم نیست؛ سایر مراجع.

فصل چهارم: نماز طواف

مسئله ۱: فاصله انداختن بین طواف و نماز طواف

۱. لزوم موالات بین طواف و نماز طواف، حکم تکلیفی است و نه وضعی. بنابراین با تأخیر نماز، اعاده طواف لازم نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۲. لزوم موالات بین طواف و نماز آن، حکم وضعی است و در صورت عدم مراعات عمدی (عدم مراعات بدون عذر، آیت الله زنجانی) باید طواف و نماز آن را اعاده کند؛ آیات عظام: جوادی، خویی، سبحانی، وحید.

۳. لزوم موالات بین طواف و نماز آن حکم

وضعی است و در صورت عدم مراعات عمدی، به احتیاط واجب، طواف و نماز آن را اعاده کند؛ آیات عظام: تبریزی، سیستانی، فاضل.

مسئله ۲: مکان نماز طواف

(الف) در اوقات امکان و عدم ازدحام:

طبق نظر همه مراجع عظام؛ نماز طواف باید نزد مقام به جا آورده شود.

اما نسبت به خلف مقام:

۱. پشت مقام یا یکی از طرفین آن باشد و مادامی که جلوتر از مقام نباشد، صحیح است؛ آیت الله سبحانی.

۲. بنا بر احتیاط واجب پشت مقام باشد؛ به طوری که مقام بین او و کعبه قرار گیرد و هر چقدر نزدیکتر باشد، بهتر است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۳. باید پشت مقام باشد؛ به طوری که مقام بین او و کعبه قرار گیرد؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خوئی، زنجانی، سیستانی، فاضل، وحید.

(ب) در اوقات ازدحام:

۱. اگر پشت مقام به نحوی که نزد مقام باشد، ممکن نشد، در یکی از طرفین آن نماز بخواند؛ به گونه‌ای که گفته شود نزد مقام نماز می‌خواند و اگر آن هم ممکن نشد، نزدیک‌تر از طرفین و پشت مقام را ملاحظه کند (بنا بر احتیاط واجب پشت مقام بخواند؛ آیت الله فاضل) و اگر سه طرف مساوی باشد، پشت مقام نماز بخواند؛ آیات عظام: امام خمینی، صافی، گلپایگانی، نوری.

۲. نزدیک مقام اقامه شود و در صورت ازدحام و مزاحمت، در مسجدالحرام با فاصله پشت مقام به جا آورد؛ آیت الله خامنه‌ای.

۳. با عدم تمکن از خواندن نماز نزد مقام، در نزدیک‌ترین نقطه به مقام به جا آورد؛ چه پشت مقام و چه دو طرف آن. ولی اگر جمعیت طواف کننده تا شعاع خیلی زیاد از کعبه ادامه دارد و موجب می‌شود نماز را در فاصله‌ای دور بخوانند، باید جوری بایستند که مقام بین او و خانه باشد، نه یکی از دو طرف او؛ آیت الله سبحانی.

۴. در صورت عدم تمکن و بُعد مفرط، در یکی

از دو جانب مقام، نماز را به جا آورد و اگر نشد، مراعات الاقرب فالأقرب خلف مقام و دو طرف آن را با رعایت احتیاط به جمع در نماز کند و بلکه اعاده آن، پس از تمکن از نماز در پشت سر، هر چند در آخر وقت امکان باشد؛ آیت الله بهجت.

۵. با مراعات الاقرب فالاقرب باید (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله تبریزی) پشت مقام به جا آورد؛ آیت الله خویی.

۶. با عدم تمکن از خواندن نماز پشت مقام و نزدیک آن، بنا بر احتیاط واجب، هم در یکی از طرفین مقام و نزدیک به آن و هم پشت مقام، ولی دورتر از آن، به جا آورد و اگر هر دو ممکن نشد، هر کدام ممکن است، و اگر هیچ کدام ممکن نیست، هر جای مسجد می تواند بخواند؛ آیت الله سیستانی.

۷. تا جایی که مزاحمت طواف کنندگان نباشد، عقب برود، اما باید پشت مقام بایستد؛ آیت الله زنجانی.

۸. می تواند در یکی از طرفین یا عقب تر از مقام بخواند؛ آیت الله مکارم.

۹. اقامه آن در دو طرف مقام یا نقطه دورتر تا حدی که نزد مقام صدق کند جایز است. آیت الله جوادی.

۱۰. بنا بر احتیاط واجب از حدود دیوار مسجد زمان ائمه علیهم السلام و به فاصله تقریبی شصت متر از کعبه، تجاوز نکند و اگر متمکن از این هم نباشد احتیاط واجب آن است که آن را در یکی از دو طرف نزدیک مقام به جا آورد و اگر از این هم متمکن نشد، می تواند آن را در هر جای مسجد به جا آورد؛ آیت الله وحید.

مسئله ۳: ^۱ نماز طواف در نیم طبقه مسجد الحرام (از حیث بالاتر بودن از مقام)

۱. صحیح است؛ آیات عظام: جوادی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری.
۲. در طبقه فوقانی به قدر متعارف صحیح است و هر جا شک در صدق خلف مقام باشد مجزی نیست؛ آیت الله وحید.

۱. از جهت فاصله مکانی؛ فتوای آیات عظام در مسئله ۲ باید رعایت شود و در حال اختیار و عدم ضرورت نماز طواف در نیم طبقه مسجد الحرام بر طبق نظر همه مراجع عظام صحیح نیست.

۳. در صورت امکان نماز در صحن مسجدالحرام، خلف مقام خوانده شود؛ آیت الله خامنه‌ای.

۴. صحیح نیست؛ آیت الله صافی.

مسئله ۴: نماز طواف معذورین از حضور در صحن

مسجدالحرام در نیم طبقه مسجدالحرام (خلف مقام)

۱. صحیح است؛ آیات عظام: جوادی، زنجانی،

سبحانی، سیستانی، مکارم، نوری.

۲. صحیح نیست و برای نماز طواف در صحن و

خلف مقام نایب بگیرند؛ آیت الله صافی و بنا بر احتیاط واجب در نیم طبقه هم نماز طواف را بخوانند؛ آیت الله وحید.

۳. بنا بر احتیاط نماز طواف را در نیم طبقه

بخوانند و در صحن و خلف مقام نیز برای آن نایب بگیرند؛ آیت الله خامنه‌ای.

مسئله ۵: تقدم زن بر مرد در مسجدالحرام و محاذات

آنان

۱. باید عدم تقدم و عدم محاذات رعایت شود؛

مگر اینکه این شرط حرجی باشد، یا به موالات

بین طواف و نماز لطمه بزند (یا زن از اهل سنت باشد؛ آیت الله فاضل) که در این صورت، رعایت آن

شرط لازم نیست؛ آیت الله سبحانی.

۲. اگر حداقل یک وجب بین زن و مرد فاصله باشد، تقدم زن بر مرد یا محاذات اشکال ندارد؛ آیات عظام: خویی، وحید.

۳. عدم رعایت فاصله مرد با زن، در صورت ازدحام، ضرری به صحت نماز نمی‌زند؛ آیت الله سیستانی

۴. عدم رعایت فاصله مرد با زن ضرری به صحت نماز نمی‌زند؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، زنجانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری.

مسئله ۶: عاجز از قرائت صحیح در نماز طواف، به

شرط عدم مسامحه در یادگیری

۱. به هر صورتی که می‌تواند، بخواند و مجزی است؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، مکارم، وحید ولی در صورت امکان، کسی را بگمارد که نماز را به او تلقین کند و نایب گرفتن لزومی ندارد؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، زنجانی، فاضل، نوری.

۲. در صورتی که اقتدا کردن ممکن باشد، اقتدا کند و در غیر این صورت، هر طوری می‌تواند، بخواند؛ آیت الله بهجت.

۳. به هر نحوی که می‌تواند خودش بخواند و با جماعت هم بخواند؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۴. هر چند در یادگیری مسامحه کرده باشد، ولی اگر مقدار زیادی از سوره حمد را می‌تواند به طور صحیح بخواند، همان کافی است و اگر نمی‌تواند، به احتیاط واجب، مقداری از قرآن را که می‌تواند صحیح بخواند، به آن اضافه کند و اگر آن را هم نمی‌تواند، تسبیح بگوید و اگر وقت برای یادگرفتن همه حمد نباشد، همان مقدار معتنا به که یاد گرفته، کافی است و اگر نمی‌تواند، هر مقدار از قرآن که صدق قرآن خواندن کند، کافی است و اگر نمی‌تواند، تسبیح بگوید و سوره، از جاهلی که نتواند یاد بگیرد، ساقط است؛ آیت الله سیستانی.

۵. اگر ممکن است، کسی را بگمارد که قرائت صحیح را به او تلقین کند و اگر امکان نداشت، به هر نحوی که می‌تواند، به جا بیاورد و احتیاطاً نایب هم بگیرد؛ آیات عظام: جوادی، سبحانی.

مسئله ۷: جماعت در نماز طواف

۱. جماعت در نماز طواف واجب، مستحب است؛ آیت الله بهجت.

۲. بنا بر احتیاط واجب (بنا بر فتوا؛ آیت الله زنجانی) به آن اکتفا نشود؛ سایر مراجع.

مسئله ۸: ظن در رکعات نماز طواف

۱. احتیاط واجب، اعاده بعد از اتمام است؛ آیت الله مکارم.

۲. ظن در رکعات معتبر است؛ سایر مراجع.

مسئله ۹: ظن در افعال نماز طواف

۱. معتبر است؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، سبحانی، فاضل، گلپایگانی.

۲. حکم شک را دارد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی، وحید.

۳. احتیاط شود؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای،

زنجانی، صافی، مکارم، نوری.

فصل پنجم: سعی

گفتار اول: مکان سعی

مسئله ۱: سعی در مسعای جدید

۱. صحیح و مجزی است؛ آیات عظام: جوادی،

خامنه‌ای، سبحانی، فاضل، مکارم، نوری.

۲. اگر اطمینان پیدا کنند که کوه صفا و مروه تا

مسعای جدید امتداد داشته است، سعی در آنجا

مجزی است؛ آیات عظام: بهجت، سیستانی، صافی.

۳. چنانچه در طرف صفا، از نزدیک شیشه‌ها و

در طرف مروه، تا ستون بزرگی که در وسط مروه

قرار دارد، سعی کند، مجزی است؛ آیت الله زنجانی.

۴. سعی در مسعای جدید تا فاصله پنج متری

مسعی قدیم کفایت می‌کند و در مازاد آن در صورت احراز بودن بین صفا و مروه مجزی است و گرنه بنا بر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند؛ آیت الله وحید.

مسئله ۲: سعی در طبقه فوقانی

۱. مجزی نیست؛ آیات عظام: زنجانی، سیستانی.
۲. سعی از طبقه دوم، که از بالای کوه صفا و مروه باشد، مجزی است و سعی بین الحدین است؛ آیات عظام: بهجت، جوادی.
۳. اگر از طبقه همکف سعی، و زیرزمین ممکن نباشد، اشکال ندارد؛ آیات عظام: سبحانی، مکارم.
۴. اگر محرز نیست که بین صفا و مروه واقع شده، مجزی نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری.
۵. اگر احراز شود که قبلاً بین دو کوه بوده صحیح است هرچند فعلاً نباشد و در صورت شک بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست؛ آیت الله وحید.

مسئله ۳: سعی در طبقه زیرزمین

طبق نظر همه مراجع عظام (به غیر از آیات عظام:

صافی، وحید که بر اساس نظر ایشان: اشکال دارد؛ سعی در طبقه زیرزمین، با توجه به اینکه بین کوه صفا و مروه است، صحیح است و مسعی جدید آن نیز حکم مسعی همکف را دارد. (چنانچه تا انتهای مسعی سعی کند، مجزی است؛ آیت الله زنجانی)

گفتار دوم: زمان سعی

مسئله ۱: تأخیر سعی تا شب

طبق نظر همه مراجع عظام؛ می توان سعی را، حتی بدون عذر، تا شب به تأخیر انداخت.
آیت الله وحید، بنا بر احتیاط واجب تاخیر سعی بدون ضرورت، تا شب آن روز جایز نیست.

مسئله ۲: تأخیر سعی تا روز بعد

۱. اگر بدون عذر باشد، باید قبل از سعی، طواف و نماز آن را اعاده کند؛ آیات عظام: خوئی، زنجانی، سبحانی، وحید.

۲. اگر بدون عذر باشد، قبل از سعی، طواف و نماز آن را بنا بر احتیاط واجب اعاده کند؛ آیات عظام: تبریزی، سیستانی.

۳. تأخیر جایز نیست، اما طواف و نماز اعاده ندارد؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۴. تأخیر سعی برای فردا و پس از آن مجزی است و اعاده طواف و نماز لازم نیست. آیت الله جوادی.

گفتار سوم: کیفیت سعی

مسئله ۱: سعی روی محمل یا سواره

۱. جایز است مطلقاً؛ هرچند راه رفتن افضل است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۲. در حال اختیار و توانایی باید خودش وسیله را راه ببرد؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، زنجانی، سبحانی، صافی، فاضل، وحید.

۳. اگر خودش وسیله را حرکت می‌دهد یا اینکه می‌تواند وسیله را نگه دارد، بدون اینکه برای نگه‌داشتن از شخصی که حرکتش می‌دهد، درخواست کند، جایز است؛ آیت الله سیستانی.

۴. اگر با اختیار خود نشسته، جایز است؛ آیت الله خویی.

مسئله ۲: موالات در سعی

۱. موالات در سعی لازم نیست؛ آیت الله گلپایگانی.
۲. در غیر دور اول، لازم نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، نوری.
۳. بنا بر احتیاط واجب (بنا بر فتوا؛ آیات عظام: جوادی، زنجانی، صافی، وحید) در تمامی دورها موالات مراعات شود؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم.^۱

مسئله ۳: نشستن بین صفا و مروه در هنگام سعی

۱. اشکال ندارد، آیت الله گلپایگانی.
۲. اگر موالات در دور اول به هم نخورد اشکال ندارد؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، نوری.
۳. بنا بر احتیاط واجب، بدون عذر ننشیند؛ آیت الله بهجت.
۴. برای رفع خستگی جایز است؛ هرچند طولانی شود. ولی پس از رفع خستگی، بلافاصله سعی را ادامه دهد؛ آیات عظام: زنجانی، سیستانی.

۱. البته کسانی که معتقد به وجوب موالات هستند، در مواردی رعایت این شرط را استثنا کرده‌اند.

۵. بنا بر احتیاط واجب (بنا بر فتوا؛ آیات عظام: جوادی، صافی، وحید) به مقداری باشد که موالات عرفیه به هم نخورد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سبحانی، فاضل، مکارم.

گفتار چهارم: شک و خلل در سعی و قطع آن

مسئله ۱: زیاد کردن در سعی از روی فراموشی

طبق نظر همه مراجع عظام؛ زیاد کردن از روی فراموشی، چه کمتر از یک دور یا بیشتر، به صحت سعی ضرر نمی‌زند.

مسئله ۲: زیاد کردن در سعی از روی جهل

۱. حکم زیادی عمدی را دارد و باید از نو به جا آورد؛ مگر آنکه کمتر از یک دور باشد؛ آیت الله مکارم.
۲. محل اشکال است؛ آیات عظام: امام خمینی، فاضل، نوری.

۳. اشکال دارد؛ مگر آنکه جاهل قاصر باشد؛ آیت الله سیستانی.

۴. به صحت سعی ضرر نمی‌زند؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، وحید.

مسئله ۳: علم به نقصان سعی، بعد از تقصیرِ عمره تمتع

(الف) سه دور یا کمتر ناقص شده است:

طبق نظر همه مراجع عظام؛ بقیه را انجام دهد.

(ب) بعد از اتمام دور اول، بیشتر از سه دور

ناقص شده است:

۱. بقیه را انجام دهد؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی،

خامنه‌ای، زنجانی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی،

مکارم، نوری.

۲. بنا بر احتیاط واجب یک سعی کامل انجام

دهد؛ آیات عظام: بهجت، فاضل.

۳. بنا بر احتیاط واجب یک سعی به قصد اعمّ از

تمام و اتمام انجام دهد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.

اما نسبت به اعاده تقصیر

۱. لازم نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، نوری.

۲. لازم است: آیات عظام: سبحانی، خویی (مگر در

صورتی که مربوط به دور هفتم باشد؛ آیت الله زنجانی)

۳. بنا بر احتیاط واجب لازم است؛ آیات عظام:

بهجت، تبریزی، جوادی، سیستانی، صافی، فاضل،

گلپایگانی، مکارم، وحید.

❖ البته طبق نظر برخی از مراجع عظام؛ کفاره نیز لازم است.

مسئله ۴: قطع سعی و از سرگیری آن

۱. اشکال دارد؛ امام خمینی.
۲. با اعتقاد به جواز از سرگرفتن مجزی است؛ آیات عظام: خویی، وحید.
۳. اگر بعد از فوت موالات باشد، صحیح است؛ وگرنه اشکال دارد مگر آنکه جاهل قاصر باشد که صحیح است؛ آیات عظام: سیستانی، جوادی.
۴. اگر از آنچه انجام داده، منصرف شده و پس از فوت موالات شروع کرده، اشکال ندارد. ولی اگر نصف سعی را انجام داده، احتیاطاً آن را به هفت برساند و سعی را مجدداً به عنوان تکلیف فعلی انجام دهد؛ آیت الله سبحانی.

۵. سعی جدید اشکال ندارد؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، زنجانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

مسئله ۵: استمرار سعی با حالت شک تا اینکه به یقین برسد

۱. صحیح است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، سیستانی، نوری.

۲. صحیح نیست؛ آیت الله وحید.

۳. بنا بر احتیاط واجب اعاده کند؛ آیات عظام: خویی،

تبریزی، فاضل.

۳. اگر به رجای کشف حال ادامه داده، صحیح است؛

آیات عظام: جوادی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، مکارم.

۴. اگر اطمینان دارد تا پیش از پایان سعی نسبت

به تعداد دورها حجت شرعی پیدا کند، می تواند

سعی را ادامه دهد و اگر حجت شرعی پیدا کرد،

سعی صحیح و در غیر این صورت باطل است؛

آیت الله زنجانی.^۱

۱. برای اطلاع نسبت به احکام تقصیر در عمره، به گفتار چهارم از فصل هفتم ص ۱۷۷ تا ۱۸۰ مراجعه نمایید و به جهت اختصار در اینجا بیان نشد.

فصل ششم: احکام بین عمره تمتع و حج تمتع

مسئله ۱: خروج از مکه بین عمره و حج تمتع

۱. با اطمینان از عدم فوت اعمال حج جایز است؛ آیات عظام: بهجت، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، نوری.
۲. خروج برای حاجت، (هرچند ضروری نباشد؛ آیت الله سیستانی) با اطمینان به عدم فوت اعمال حج، اشکال ندارد؛ آیت الله سیستانی. البته با احرام حج، آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.
۳. خروج برای انجام کاری که نیاز دارد، اشکال ندارد و در این صورت نیز اگر بتواند، باید با احرام حج خارج شود؛ آیت الله زنجانی.
۴. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست (بنا بر فتوا؛

آیت الله سبحانی، مگر در صورت ضرورت و با احرام حج؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، صافی، گلپایگانی.

مسئله ۲: خروج از مکه، پس از اعمال منا و قبل از انجام طواف و سعی، با فرض عدم ضرورت

۱. جایز نیست؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، صافی.
۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، سبحانی، فاضل، وحید.
۳. اشکال ندارد؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، زنجانی، سیستانی، مکارم، نوری.

مسئله ۳: خروج از مکه، بعد از عمره تمتع و حکم احرام با گذشتن از میقات

۱. بنا بر احتیاط واجب، به قصد ما فی الذمه (از تمتع و مفرده) احرام عمره ببندد؛ امام خمینی.
۲. اگر در همان ماه هلالی که برای عمره تمتع احرام بسته، برگردد، نیاز به احرام جدید نیست و اگر در ماه دیگر برگردد، باید بار دیگر محرم به عمره تمتع بشود؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، خویی، فاضل، وحید. ولی اگر در ماه دیگر به مکه

بازگردد، واجب است به میقات رفته و برای عمره تمتع احرام ببندد و اعمال عمره را انجام دهد و احتیاط واجب آن است که یک طواف نساء برای عمره اول به جا آورد و اگر عمره تمتع را به جا نیاورد، حج او صحیح نیست؛ آیات عظام: بهجت، سبحانی، مکارم.

۳. چنانچه بدون عذر از مکه خارج شده، عمره تمتعش باطل می‌شود و در بازگشت، چنانچه از احرام قبلی او سی روز نگذشته، می‌تواند بدون احرام از میقات بگذرد؛ آیت الله زنجانی.

۴. اگر در همان ماه برگردد، احرام لازم نیست و اگر در ماه بعد باشد، پس اگر دوباره نخواهد خارج شود، تا زمان حج باید به قصد عمره تمتع محرم شود و اگر دوباره قصد خروج و بازگشت در ماه بعد دارد، باید به قصد عمره مفرده محرم شود؛ آیت الله سیستانی.

۵. اگر در همان ماهی که محرم به عمره تمتع شده و عمره را انجام داده، از مکه بیرون رفته و در همان ماه برگشته، احرام لازم نیست و اگر یک ماه فاصله شده، باید مجدداً برای عمره تمتع محرم

شود و عمره اولی مفرده می‌شود و اگر یک ماه فاصله نشده، ولی در غیر ماهی که محرم به عمره تمتع شده بوده، دوباره به مکه وارد می‌شود، احتیاطاً برای عمره تمتع دوباره محرم شود؛ آیات عظام: صافی، گلیایگانی.

۶. احتیاط واجب آن است که از میقات، بدون احرام، بگذرد و برای دخول مکه احرام ببندد و برای حج خود نیز از مکه محرم شود و هر دو احرام را به قصد قربت مطلقه انجام دهد؛ آیت الله نوری.

۷. باید با احرام از میقات عبور کند و عمره مفرده انجام دهد؛ آیت الله جوادی.

مسئله ۴: انجام عمره تمتع در ذی‌القعدة و خروج از مکه در ذی‌الحجه

۱. عمره تمتع قبلی باطل شده و باید مجدداً عمره تمتع انجام دهد با احرام از یکی از میقات‌های عمره تمتع؛ آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، وحید. (و می‌تواند از ادنی‌الحل برای عمره مفرده محرم شود و اگر به قصد انجام حج، تا روز

فصل ششم: احکام بین عمره تمتع و حج تمتع _____ ۱۴۳

ترویبه در مکه بماند، عمره مفرده تبدیل به عمره تمتع می شود؛ آیت الله سیستانی).

۲. اگر از میقات گذشته، باید دوباره محرم شود و عمره به جا آورد و همان عمره تمتع او محسوب می شود؛ آیت الله خوئی و برای عمره سابق، احتیاطاً طواف نساء به جا آورد؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، مکارم.

۳. اگر یک ماه فاصله شده، باید مجدداً برای عمره تمتع محرم شود و عمره اولی مفرده می شود و اگر یک ماه فاصله نشده، احتیاطاً برای عمره تمتع دوباره محرم شود؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۴. اگر سی روز از احرام قبلی گذشته یا از میقات عبور نموده، بنا بر احتیاط واجب به قصد ما فی الذمه (از تمتع و مفرده) احرام عمره ببندد؛ امام خمینی.

۵. واجب است به میقات رفته و برای عمره تمتع احرام ببندد و اعمال عمره را انجام دهد و احتیاط واجب آن است که یک طواف نساء برای عمره اول به جا آورد و اگر عمره تمتع را به جا نیاورد، حج او صحیح نیست؛ آیت الله سبحانی.

۶. در صورت حاجت می تواند خارج شود و در بازگشت، چنانچه از احرام قبلی او سی روز گذشته، باید مجدداً محرم شود و اگر بدون نیاز خارج شود، عمره اش باطل می گردد؛ آیت الله زنجانی.
۷. در مسئله قبلی بیان شده است؛ آیت الله جوادی.

مسئله ۵: تراشیدن سر بین عمره و حج تمتع

۱. جایز نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری.
۲. اشکال ندارد؛ آیات عظام: بهجت، زنجانی، سیستانی، فاضل.
۳. اگر عمره تمتع در ماه شوال انجام داده شود، تراشیدن سر، تا سی روز بعد از عید فطر، جایز است؛ ولی بعد از آن، بنا بر احتیاط واجب، نباید تراشیده شود؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.
۴. جایز است؛ مگر آنکه تراشیدن سر در حج برای کسی واجب باشد و زمینه آن با تراشیدن پیش از آن از بین برود؛ آیت الله جوادی.

مسئله ۶: انجام عمره مفرده بین عمره و حج تمتع

(الف) حکم تکلیفی:

۱. جایز نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خویی، زنجانی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، نوری، وحید.
۲. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیت الله خامنه‌ای.
۳. جایز نیست؛ مگر در صورتی که از مکه خارج شود و در ماه بعد از ماه انجام عمره تمتع، با احرام عمره مفرده، داخل شود؛ آیات عظام: تبریزی، فاضل.
۴. اگر برای عمره مفرده محرم شود، باید آن را تمام کند؛ آیت الله سیستانی.
۵. اشکال ندارد؛ آیت الله بهجت.

(ب) حکم وضعی:

۱. عمره تمتع را باطل می‌کند؛ آیات عظام: زنجانی، سیستانی. ولی اگر تا هشتم ذی‌حجه در مکه بماند و قصد حج کند، عمره مفرده، تمتع به حساب می‌آید؛ آیت الله سیستانی.
۲. عمره تمتع باطل و این عمره مفرده، مبدل به عمره تمتع می‌گردد؛ آیت الله سبحانی.

۳. اگر در ماه دیگر انجام دهد، عمره تمتع باطل است؛ آیت الله وحید، و چنانچه تا هشتم ذی الحجه در مکه بماند، این عمره مفرده، عمره تمتع محسوب می شود؛ آیت الله فاضل.

۴. اگر از حرم خارج شده و در غیر از ماهی که برای عمره تمتع محرم شده، انجام دهد، عمره تمتع به عمره مفرده تبدیل می شود؛ آیت الله تبریزی.

۵. لطمه ای به عمره و حج تمتع نمی زند؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه ای، صافی، مکارم، نوری.

فصل هفتم: وقوفین

گفتار اول: وقوف در عرفات

مسئله ۱: ابتدای وقوف

۱. به مقدار خواندن نماز ظهر و عصر پشت سر هم (و انجام یک غسل؛ آیات عظام: سیستانی، وحید) و مقدمات آن تأخیر از ظهر روز نهم اشکال ندارد؛ آیت الله خامنه‌ای.

۲. تا یک ساعت بعد از ظهر می‌تواند تأخیر کند؛

آیات عظام: تبریزی، خویی.

۳. تأخیر تا قبل از غروب (زوال حمزه مشرقیه) به

مقدار مسمای عرفی وقوف جایز است؛ آیت الله زنجانی.

۴. فقط تأخیر به مقدار ادای نماز ظهر و عصر در

اول وقت و انجام مقدمات آن در منطقه نمره که فعلاً مسجد نمره در آن است و خارج از عرفات می‌باشد، جایز است؛ آیت الله سبحانی.

۵. احتیاط واجب آن است که وقوف را از اول ظهر تأخیر نیندازد؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

مسئله ۲: انتهای وقوف

۱. غروب آفتاب است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، مکارم، وحید.
۲. با شک در سقوط قرص، غروب شرعی (زوال حمره مشرقیه) و در صورت اطمینان به سقوط قرص خورشید، بنا بر احتیاط واجب، غروب شرعی (زوال حمره مشرقیه) است؛ آیت الله سیستانی.
۳. غروب شرعی (زوال حمره مشرقیه) است؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، زنجانی، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری.

مسئله ۳: متابعت از اهل سنت در رؤیت هلال

ذی‌الحجه نسبت به انجام وقوفین

الف) علم یا حجت شرعی به خلاف نباشد:

طبق نظر همه مراجع عظام (به غیر از آیت الله سیستانی)؛ کفایت می کند.

آیت الله سیستانی: بنا بر احتیاط واجب کفایت نمی کند مگر بر طبق ضوابط شرعی هلال ذی الحجّه ثابت شود.

(ب) علم یا حجت شرعی به خلاف باشد:

۱. کفایت می کند؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، زنجانی، فاضل، مکارم، نوری.
۲. در صورت ناچاری و تقیه کفایت می کند؛ آیات عظام: بهجت، صافی، گلپایگانی.
۳. کفایت نمی کند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی.
۴. بنا بر احتیاط واجب کفایت نمی کند؛ آیات عظام: سیستانی، وحید.

گفتار دوم: وقوف در مشعر

مسئله ۱: بیتوته شب عید تا طلوع فجر در مشعر

۱. بودن مقداری از شب تا طلوع فجر واجب است؛ آیت الله سیستانی.
۲. واجب است؛ آیات عظام: سبحانی، صافی، گلپایگانی.

۳. به احتیاط واجب، لازم است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، نوری.
۴. واجب نیست؛ هر چند مطابق احتیاط است؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، زنجانی، وحید.

مسئله ۲: وقوف در مشعر از طلوع فجر تا طلوع آفتاب روز

عید

۱. واجب است از طلوع فجر تا طلوع آفتاب در مشعر بماند؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، مکارم و تا کمی قبل از طلوع آفتاب؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری.
۲. بنا بر احتیاط واجب تا طلوع آفتاب واجب است؛ آیات عظام: بهجت، وحید.
۳. مقدار واجب وقوف اختیاری مشعر، مسمای وقوف بین الطلوعین است و مقدار رکن وقوف، مسمای وقوف بین غروب (زوال حمره مشرقیه) روز نهم تا طلوع خورشید روز عید است؛ آیت الله زنجانی.
۴. واجب وقوف، قسمتی از شب تا کمی قبل از طلوع آفتاب است و رکن، وقوف فی الجمله از آن است؛ آیت الله سیستانی.

مسئله ۳: زمان کوچ شبانه معذورین و بانوان از مشعر

به منا

۱. باید بعد از نیمه شب حرکت کنند، اما در صورت اضطرار، حرکت قبل از نیمه شب اشکالی ندارد و وقوف اضطراری کفایت می‌کند؛ آیت الله سبحانی.
۲. بنا بر احتیاط واجب، بعد از نیمه شب حرکت کنند؛ آیات عظام: امام خمینی، نوری.
۳. می‌توانند قبل از نیمه شب حرکت کنند؛ سایر مراجع.

مسئله ۴: وقوف در حال عبور

طبق نظر همه مراجع عظام؛ نیت وقوف در حال عبور اشکال ندارد و مجزی است لذا برای بانوان و سایر معذورین در وقوف شبانه مشعر الحرام توقف اتوبوس و یا پیاده شدن از آن برای نیت وقوف لازم نیست.

مسئله ۵: بازگشت همراهان معذورین به مشعر، برای

درک بین الطلوعین

۱. در صورت امکان (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله مکارم) باید برگردند؛ آیات عظام: بهجت، زنجانی، صافی، فاضل، گلپایگانی.

۲. بنا بر احتیاط واجب باید برگردند؛ آیت الله وحید.
۳. کسانی که ناچارند همراه معذورین باشند، اگر بتوانند، ولو یک لحظه قبل از طلوع آفتاب به مشعر برگردند، باید برگردند و در فرض عجز، اگر بتوانند قبل از ظهر روز عید به آنجا برگردند، باید برگردند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی.
۴. اگر معذورین نیازی به اینها ندارند، باید برگردند؛ آیت الله سیستانی.
۵. اگر معذورین نیازی به اینها ندارند، باید برگردند. اما کسانی که حج آنها نیایی است، چنانچه با معذورین به منا رفتند، برای درک وقوف اختیاری، لازم است به مشعر برگردند؛ آیت الله سبحانی.
۶. لازم نیست برگردند؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، نوری.^۱

مسئله ۶: ترک عمدی وقوف بین الطلوعین مشعر

حکم کسی که وقوف شبانه را در مشعر درک

۱. باید توجه داشت که در مورد نیابت معذورین، نظر مراجع عظام متفاوت است؛ به فصل یازدهم مراجعه شود.

کرده، ولی عمداً وقوف بین الطلوعین را ترک
نموده، با فرض درک وقوف عرفات:

۱. حج او صحیح است؛ آیات عظام: بهجت، جوادی
، زنجانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم.
۲. باید حج را اعاده کند؛ آیات عظام: خامنه‌ای،
فاضل؛ مگر اینکه جاهل باشد، که در این صورت
حج او صحیح است؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.
۳. بنا بر احتیاط واجب حج را اعاده کند؛ آیات
عظام: امام خمینی، سبحانی، نوری.^۱

۱. عده‌ای از مراجع عظام، در برخی از صور، کفاره را لازم دانسته‌اند.

فصل هشتم: اعمال منادر روز عید قربان و رمی حمرات سه گانه

گفتار اول: ترتیب اعمال

طبق نظر همه مراجع عظام؛ رعایت نکردن ترتیب، (رمی، ذبح، حلق یا تقصیر) چنانچه از روی غفلت، سهو یا جهل باشد، نیاز به اعاده ندارد؛ اما حکم ترتیب اعمال بدین شرح است:

مسئله ۱: ترتیب بین رمی و ذبح

۱. ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت، باید اعاده شود؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، زنجانی، سبحانی، وحید.

۲. ترتیب لازم است (بنا بر احتیاط واجب)؛

آیات عظام: بهجت، مکارم) و اگر رعایت نکند، گناه کرده، ولی عملش صحیح است؛ آیت الله خامنه‌ای.

۳. بنا بر احتیاط واجب، ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت، در صورت امکان، بنا بر احتیاط واجب اعاده شود؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری.

مسئله ۲: ترتیب بین ذبح و حلق یا تقصیر

۱. ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت، باید اعاده شود؛ آیات عظام: زنجانی، سبحانی.
۲. ترتیب لازم است (بنا بر احتیاط واجب؛ آیات عظام: بهجت، مکارم) و اگر رعایت نکند، گناه کرده، ولی عملش صحیح است؛ آیت الله خامنه‌ای.
۳. اگر قربانی را در جایی که ذبح در آن مجزی است تهیه کرده باشد، می‌تواند قبل از ذبح حلق یا تقصیر کند؛ آیت الله سیستانی.
۴. بنا بر احتیاط واجب ترتیب لازم است و در صورت عدم رعایت، در صورت امکان بنا بر احتیاط واجب اعاده شود؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، جوادی، خویی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری، وحید.

گفتار دوم: رمی

مسئله ۱: رمی جمرات در توسعه عرضی

۱. اگر بتواند جای جَمَره قدیمی را بشناسد، باید همان جا را رمی کند و اگر شناختن جای جمره قدیمی یا رمی آن برای او مشقت داشته باشد، (وسط دیوار جدید را رمی کند؛ آیت الله تبریزی) هر جای جمره فعلی را رمی کند، کافی است؛ آیت الله خامنه‌ای.

۲. اگر بتواند جای جمره قدیمی را بشناسد، بنا بر احتیاط واجب باید همان جا را رمی کند و اگر میسور نباشد، به احتیاط واجب باید رمی را تکرار کند؛ مگر مقداری که مستلزم حرج یا ضرر است؛ آیت الله سیستانی.

۳. باید محاذی ستون سابق رمی شود و در صورت عدم امکان و یا مشقت شدید، رمی قسمت‌های دیگر کافی است؛ آیت الله صافی.

۴. باید محاذات با جمره اصلی رمی شود و در صورت عدم تمکن در تمام وقت و یا حرجی بودن آن نایب بگیرد؛ آیت الله وحید.

۵. اگر مکان سابق آن مشخص نباشد، رمی هر

جای جمره، غیر از مقداری از دیوار که خارج از حدود مناست، کافی است؛ آیت الله جوادی، ولی اصابت به ستون شرط نیست و رمی باید با هدف‌گیری آن فضا همراه باشد؛ آیت الله سبحانی.

۶. سنگ باید به حوضچه بیفتد؛ هرچند بزرگ‌تر از سابق شده باشد و اگر به دیوار بزند تا به حوضچه بیفتد، کافی است؛ آیت الله مکارم.

۷. رمی هر قسمت از جمرات (اگر ممکن نیست) سؤال شود که جمره از کجا زیاد شده؛ آیت الله بهجت) کافی است؛ آیات عظام: زنجانی، فاضل، نوری.

مسئله ۲: رمی جمرات از طبقه دوم

۱. مجزی نیست؛ آیت الله وحید.
۲. بنا بر احتیاط واجب، مجزی نیست؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی، صافی، گلپایگانی.
۳. صحیح است؛ سایر مراجع.

مسئله ۳: موالات در رمی

۱. لازم نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، فاضل.
۲. در حال اختیار لازم است؛ آیت الله جوادی.

فصل هشتم: اعمال نماز روز عید قربان و... _____ ۱۵۹

۳. در رمی شش سنگ اول لازم است، ولی فاصله انداختن سنگ هفتم مانعی ندارد؛ آیات عظام: زنجانی، سبحانی.

۴. بنا بر احتیاط واجب لازم است مگر آنکه چهار سنگ را رمی نموده باشد؛ آیت الله مکارم.
۵. بنا بر احتیاط واجب لازم است؛ آیات عظام: سیستانی، صافی، گلپایگانی.

مسئله ۴: رمی شبانه جمره

۱. معذورین می توانند در هر وقت شب، شب قبل یا شب بعد، رمی کنند؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، نوری.

۲. معذورین تنها می توانند شب قبل از آن روز رمی کنند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سبحانی، وحید.

۳. معذورین می توانند شب قبل از آن روز رمی کنند؛ اما در شب بعد، بنا بر احتیاط واجب، مجزی نیست؛ مگر آنکه فردا مانعی داشته باشند؛ آیت الله بهجت.

۴. معذورین می توانند شب قبل یا شب بعد، رمی کنند و اگر نتوانستند، رمی همه روزها را در یک شب جمع کنند؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۵. کسانی که شب، از ماندن در مشعر معذور بودند، مثل زنان و بیماران، می‌توانند همان شب عید رمی کنند. ولی پرستاران و همراهان آنها باید روز رمی کنند؛ مگر اینکه نیاز مستمر در طول روز به آنها باشد و رمی در شب بعدی کافی نیست و معذور باید نایب بگیرد؛ مگر چوپانان و کسانی که از ماندن در منا معذورند؛ به جهت ترس یا بیماری یا غیر آن، که در این صورت جایز است رمی هر روزی را در شب آن روز انجام دهند و اگر این را هم نمی‌توانند، جایز است رمی همه روزها را در یک شب جمع کنند؛ آیت الله سیستانی.

۶. عده‌ای از معذورین باید در شب قبل رمی کنند و بنا بر احتیاط، رمی روزانه برای آنها کافی نیست، که این افراد عبارتند از: کسانی که رمی روزانه برای آنها ممکن نیست یا ضرر اساسی دارد یا می‌ترسند با خطر جدی روبه‌رو شوند. عده‌ای از معذورین می‌توانند در شب قبل رمی کنند، که بانوان، کودکان، ضعفا، کسانی که رمی روزانه برای آنان مشقت شدید دارد و کسانی که برای تهیه

فصل هشتم: اعمال نماز روز عید قربان و... _____ ۱۶۱

ارزاق عمومی از رمی روزانه معذورند، از این جمله‌اند؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۵: عجز از بعض رمی

۱. باید برای کل رمی نایب بگیرد؛ آیات عظام:

تبریزی، زنجانی، سبحانی، مکارم.

۲. برای بقیه نایب بگیرد؛ آیات عظام: امام خمینی،

بهجت، خامنه‌ای.

۳. بنا بر احتیاط واجب نایب، بقیه را رمی نموده

و بعد از آن، تماماً به نیابت انجام دهد؛ آیات عظام:

صافی، فاضل.

۴. بنا بر احتیاط واجب، نایب یک رمی کامل

انجام دهد و نسبت به مقدار تکمیلی، نیت اعم از

اکمال و اعاده را داشته باشد؛ آیت الله سیستانی.

۵. می‌توان برای بقیه نایب گرفت، هرچند نیابت

برای تمام رمی بهتر است؛ آیت الله جوادی.

مسئله ۶: معذورین از رمی در روز

دسته اول: بیماران، معلولین، کسانی که از ازدحام

می‌ترسند، کسانی که رمی روزانه برای آنها ضرر

قابل توجه و یا مشقت شدید داشته باشد، کسانی که نمی‌توانند روز در منا باشند مثل پزشک یا مأموری که باید در محل خاصی باشد.

الف) روز قبل می‌دانند که فردا معذورند:

طبق نظر همه مراجع عظام (به غیر از آیات عظام، زنجانی، سیستانی)؛ رمی هر روز را شب قبل از آن روز انجام دهند؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری؛ و می‌توانند رمی هر روزی را شب بعد انجام دهند.

آیت الله سیستانی: افراد مذکور که از رمی معذورند واجب است برای رمی در روز نایب بگیرند.

آیت الله زنجانی: کسانی که رمی روزانه برای آنها ممکن نیست یا ضرر اساسی دارد یا می‌ترسند با خطر جدی روبه‌رو شوند، باید در شب قبل رمی نمایند و بنا بر احتیاط رمی روزانه برای آنها کافی نیست و بانوان، کودکان، ضعفا و کسانی که رمی روزانه برای آنها مشقت شدید دارد می‌توانند در شب قبل رمی نمایند.

فصل هشتم: اعمال نماز روز عید قربان و... _____ ۱۶۳

ب) در روز معذور می‌شوند و تا غروب رمی آنها انجام نشده است:

۱. بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله صافی) باید شب رمی را انجام دهند و در صورت عدم تمکن و یا مشقت شدید، فردا آن را قضا کنند؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، فاضل، مکارم، نوری.

۲. بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله بهجت) باید فردا آن را قضا کنند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، وحید.

دسته دوم: کسانی که به دلیل دیگر (غیر از موارد دسته اول) موفق نشده که در روز رمی کنند. به اتفاق مراجع عظام: فردا آن را قضا کنند.

مسئله ۷: تخییر معذورین بین رمی شبانه و نیابت در

روز

افرادی که نمی‌توانند جمرات را در روز رمی کنند، آیا باید در شب رمی کنند یا می‌توانند در روز نایب بگیرند؟

۱. می‌توانند نایب بگیرند؛ آیات عظام: امام خمینی، نوری.
۲. معذور از رمی روزانه باید نایب بگیرد و

نمی‌تواند در شب رمی کند؛ مگر چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منا معذور باشند؛ آیت الله سیستانی.

۳. باید شب قبل رمی کنند و اگر معذورند، برای رمی در روز نایب می‌گیرند؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، سبحانی، وحید.

۴. باید (بنا بر احتیاط واجب؛ آیات عظام: فاضل، مکارم) شب رمی کنند؛ آیات عظام: جوادی، خامنه‌ای، صافی، گلپایگانی.

مسئله ۸: تقدم قضای رمی روز قبل بر ادا

۱. واجب است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، زنجانی، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری، وحید.

۲. احتیاط واجب در تقدم است؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی، مکارم.

مسئله ۹: فاصله انداختن بین قضای رمی روز قبل و

ادای روز حاضر

۱. لازم نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

فصل هشتم: اعمال نماز روز عید قربان و... _____ ۱۶۵

۲. لازم است؛ آیات عظام؛ جوادی، زنجانی، وحید.
۳. بنا بر احتیاط واجب لازم است؛ آیات عظام؛ تبریزی، خوبی، سیستانی.

مسئله ۱۰: مقدار فاصله

۱. بین رمی قضا و ادا، لااقل به مقدار یکدوازدهم روزی که سنگ می‌زنند، فاصله بیندازند؛ آیت الله زنجانی.

۲. مدتی فاصله کفایت می‌کند؛ آیت الله سیستانی.

۳. فاصله آن، به مقداری است که عرفاً یک رمی محسوب نشوند. آیت الله جوادی.

۴. بنا بر احتیاط واجب، قضای روز قبل، طرف صبح و ادای آن، همان روز هنگام زوال باشد؛ آیات عظام؛ تبریزی، خوبی، وحید.

۵. فاصله خاصی لازم نیست؛ آیات عظام؛ امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

مسئله ۱۱: ترتیب بین ذبح و یا حلق و تقصیر و رمی

روز یازدهم و دوازدهم

طبق نظر همه مراجع عظام (به غیر از آیت الله وحید

که می‌فرمایند احتیاط واجب در رعایت ترتیب است؛ این ترتیب برای کسانی که ذبح و یا حلق و تقصیر را در روز عید انجام نداده‌اند، لازم نیست.

مسئله ۱۲: ترتیب بین قضای رمی روز یازدهم و ادا یا

قضای رمی روز دوازدهم

طبق نظر همه مراجع عظام بنا بر فتوا یا بنا بر احتیاط (به غیر از آیت الله سیستانی)؛ باید هر سه جمره برای قضای روز یازدهم رمی شود و بعد از آن رمی روز دوازدهم و یا قضای آن انجام گیرد. آیت الله سیستانی: و می‌تواند هر جمره‌ای را ابتدا برای قضای روز یازدهم و بعد از آن برای ادا یا قضای روز دوازدهم رمی نماید ولی به احتیاط واجب باید بین آن دو قدری فاصله بیندازد.

مسئله ۱۳: رمی شب یازدهم برای معذورین از رمی

روز دهم و یازدهم

۱. صحیح است؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی،

خامنه‌ای، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۲. نسبت به رمی روز دهم صحیح نیست؛

آیات عظام: تبریزی، خویی، زنجانی، سبحانی، وحید.

فصل هشتم: اعمال نادر روز عید قربان و... _____ ۱۶۷

۳. نسبت به رمی روز دهم بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست؛ آیت الله بهجت.

۴. معذور از رمی روزانه باید نایب بگیرد و نمی تواند در شب رمی کند، مگر چوپانان و کسانی که از ماندن روز در منا معذور باشند که برای آنان جایز است رمی هر روزی را در شب آن روز انجام دهند و اگر این را هم نتوانند، جایز است رمی همه روزها را در یک شب جمع کنند؛ آیت الله سیستانی.

مسئله ۱۴: رمی شب دوازدهم برای معذورین از رمی

روز یازدهم و دوازدهم

۱. صحیح است؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی،

خامنه‌ای، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۲. نسبت به رمی روز یازدهم صحیح نیست؛ آیات

عظام: تبریزی، خویی، زنجانی، سبحانی، وحید.

۳. نسبت به رمی روز یازدهم بنا بر احتیاط

واجب صحیح نیست؛ آیت الله بهجت.

۴. حکم آن در مسئله قبلی بیان شد؛

آیت الله سیستانی.

مسئله ۱۵: ترتیب بین رمی خود و رمی نیابی

طبق نظر همه مراجع عظام (به غیر از آیت الله وحید که می‌فرمایند احتیاط واجب در رعایت ترتیب است)؛ کسی که در رمی نایب می‌شود، لازم نیست هر سه جمره را برای خود رمی نموده و بعد از آن برای منوب عنه رمی نماید؛ بلکه می‌تواند در هر جمره، رمی خود را که انجام داد، رمی نیابی را هم انجام دهد.

مسئله ۱۶: ترک رمی جمرات سه‌گانه روز یازدهم و

دوازدهم

الف) حکم وضعی:

طبق نظر همه مراجع عظام؛ اگر عمدی هم باشد، به صحت حج لطمه‌ای وارد نمی‌شود.

ب) حکم تکلیفی (وجوب تدارک):

✽ قبل از خروج از مکه

طبق نظر همه مراجع عظام؛ اگر در ایام تشریق باشد، باید برگردد و به جا آورد و اگر متمکن نیست، باید نایب بگیرد؛ اما اگر بعد از ایام تشریق باشد:

فصل ششم: اعمال منادر روز عید قربان و... _____ ۱۶۹

۱. (بنابر احتیاط مستحب؛ آیت الله زنجانی) احتیاط واجب آن است که خودش یا نایبش از مکه برگردد و به جا آورد و در سال دیگر هم، در ایامی که فوت شده است، خودش یا نایبش قضا کند؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، فاضل، نوری.

۲. (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله جوادی) در سال بعد خودش یا نایبش رمی را در ایام تشریق قضا کند؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی، مکارم.

۳. تا آخر ذی‌الحجه به جا آورد و بنا بر احتیاط واجب، در سال بعد هم در ایام منا، خودش یا نایبش به جا آورد؛ آیت الله سبحانی.

۴. واجب است به منا برگردد و رمی کند؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی، وحید.

* بعد از خروج از مکه

۱. احتیاط واجب آن است که آن را در سال دیگر، خودش یا نایبش در ایام تشریق قضا کند؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، فاضل، نوری، وحید.

۲. باید در سال بعد خودش یا نایبش (بنا بر احتیاط واجب نسبت به نیابت؛ آیت الله بهجت) در ایام تشریق قضا کند؛ آیت الله مکارم.
۳. اگر در ایام تشریق باشد، باید برگردد و به جا آورد و اگر متمکن نیست، نایب بگیرد و اگر بعد از ایام تشریق باشد، در سال بعد خودش یا نایبش، در ایام تشریق، قضا کند؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.
۴. قضای رمی واجب نیست؛ آیات عظام: زنجانی، سیستانی.

مسئله ۱۷: شک در عدد رمی بعد از انصراف از آن و

قبل از قربانی

۱. بنا بر احتیاط واجب، در شک در تقیصه، تدارک کند؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، فاضل، نوری.
۲. به شک خود مطلقاً اعتنا نکند؛ آیت الله بهجت.
۳. اگر بعد از صدق عرفی فراغ باشد، اعتنا نکند؛ آیات عظام: جوادی، سیستانی.
۴. اگر احتمال بدهد هنگام عمل به رعایت عدد توجه داشته، اعتنا نکند؛ آیت الله زنجانی.

فصل هشتم: اعمال نادر روز عید قربان و... _____ ۱۷۱

۵. اگر شک در نقیصه باشد، بنا را بر کمتر می‌گذارد و چنانچه موالات به هم نخورده، باقیمانده را به جا می‌آورد و اگر موالات به هم خورده، احتیاط واجب آن است که آن را تکمیل کند و سپس از نو، هفت سنگ بزند؛ مگر اینکه چهار سنگ زده باشد؛ آیت الله مکارم.

۶. اگر شک در نقیصه کند، باید برگردد و نقیصه را تمام کند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سبحانی، صافی، گلپایگانی، وحید.

مسئله ۱۸: اذن در رمی از طرف معذورین

۱. اگر نایب از رفع عذر معذور، مأیوس باشد یا نتواند اذن بگیرد، اذن معتبر نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، فاضل، نوری.

۲. استنباه باید با اجازه معذور باشد و اگر نتواند اذن بدهد، ولی یا شخص دیگری از طرف او به جا آورد و در سال بعد خودش نایب بگیرد؛ آیت الله مکارم.

۳. اگر قطع یا اطمینانی که به منزله قطع است، به رضایت داشته باشد، اذن لازم نیست؛ آیت الله بهجت.

۴. استنابه بدون اذن گرفتن تحقق پیدا نمی‌کند؛ مگر اینکه از نایب گرفتن هم عاجز باشد؛ مثل بی‌هوش و طفل غیر ممیز؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سبحانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، وحید.
۵. احتیاط استحبابی در اذن گرفتن است؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۱۹: رفع عذر بعد از نیابت در رمی با فرض یأس

از رفع آن

۱. اگر قبل از گذشتن وقت رمی، متمکن از رمی شد، (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله مکارم) باید خودش رمی کند؛ آیت الله زنجانی.
۲. بنا بر احتیاط واجب، اعاده لازم است؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی، وحید.
۳. اعاده لازم نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری.

گفتار سوم: قربانی

مسئله ۱: زمان قربانی

۱. احتیاط واجب آن است که در روز عید انجام

فصل هشتم: اعمال نماز در روز عید قربان و... _____ ۱۷۳

گیرد؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، فاضل، نوری.

۲. تا روز دوازدهم اشکال ندارد؛ آیت الله زنجانی.

۳. تا آخر ایام تشریق، جایز است؛ آیات عظام:

جوادی، سیستانی، مکارم، وحید.

۴. تا آخر ذی‌حجه جایز است و بنا بر احتیاط

واجب در غیر روز عید و سه روز بعدش قصد ادا

و قضا ننماید و نیت ما فی الذمه کند؛ آیات عظام:

صافی، گلپایگانی.

مسئله ۲: تأخیر قربانی

۱. بنا بر احتیاط واجب در ایام تشریق و اگر هم

نشد در بقیه ماه ذی‌الحجه انجام گیرد؛ آیات عظام:

امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، فاضل، نوری.

۲. تا آخر ایام تشریق، بلکه تا آخر ذی‌الحجه

کافی است. ولی بنا بر احتیاط واجب، در غیر روز

عید و سه روز بعدش، به نیت ما فی الذمه انجام

شود؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

۳. تا آخر ایام تشریق انجام دهد و اگر آن هم

نشد، تا آخر ماه ذی الحججه انجام گیرد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سبحانی.

۴. تأخیر از ایام تشریق، بدون عذر، موجب بطلان حج است و در صورت عذر، به جای قربانی روزه بگیرد؛ آیات عظام: جوادی، سیستانی. و در مورد جاهل قاصر و ناسی به احتیاط واجب باید بین قربانی در مکه در بقیه ذی الحججه و بین ده روزه جمع نماید؛ آیت الله سیستانی.

۵. در صورت عذر، تأخیر آن تا آخر ذی الحججه اشکال ندارد؛ آیات عظام: مکارم، وحید.

۶. تأخیر قربانی از روز دوازدهم، بدون عذر، موجب بطلان حج است و در صورت عذر، تأخیر آن تا زمانی که بتواند بعد از قربانی حلق و تقصیر کرده و اعمال مکه را در ذی الحججه به جا آورد، اشکال ندارد؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۳: قربانی در شب یازدهم و بعد از آن

۱. کفایت می کند؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت،

خامنه‌ای، نوری.

فصل هشتم: اعمال نماز در روز عید قربان و... _____ ۱۷۵

۲. کفایت نمی‌کند، مگر برای خائف؛ آیات عظام:

خویی، سبحانی، فاضل، وحید.

۳. بنا بر احتیاط واجب کافی نیست؛ آیات عظام:

جوادی، مکارم مگر برای خائف؛ آیات عظام: تبریزی.

سیستانی، صافی، گلپایگانی.

۴. قربانی در شب کفایت نمی‌کند؛ مگر برای

خائف که می‌تواند شب دهم قربانی کند و اگر از

آن هم معذور است، قربانی در شب‌های بعدی

کفایت می‌کند؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۴: ایمان ذابح

۱. بنا بر احتیاط واجب باید ذابح مؤمن (شیعه

دوازده امامی) باشد، بلکه خالی از قوت نیست؛

امام خمینی.

۲. اگر از او خصوص ذبح را خواسته باشد،

لازم نیست مؤمن باشد و خودش باید قصد قربانی

و قربت کند؛ آیات عظام: جوادی، خامنه‌ای، سبحانی،

فاضل، نوری.

۳. ایمان در ذابح شرط نیست و اسلام کافی است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم، وحید.

مسئله ۵: تثلیث قربانی

تثلیث قربانی، یعنی اینکه حاجی، قربانی را سه قسمت کرده و مقداری از آن را صدقه^۱ و مقداری را هدیه و مقدار دیگر را خود مصرف کند.

۱. تثلیث واجب نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، فاضل، نوری. در وضعیت کشتار گاه‌های فعلی؛ آیت الله صافی.

۲. تثلیث مستحب است؛ آیت الله مکارم.

۳. بنا بر احتیاط واجب تثلیث واجب است؛

آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، گلپایگانی.

۴. بنا بر احتیاط واجب، صدقه دادن ثلث قربانی به

فقیر مسلمان لازم است؛ آیات عظام: سبحانی، سیستانی.

۱. نسبت به صدقه، بنا بر نظر آیات عظامی که آن را لازم می‌دانند، می‌تواند از فقیر وکالت در قبض و اعراض بگیرد و در صورت عدم تمکن، ساقط است (ولی ضامن سهم فقیر است؛ آیت الله زنجانی) و همچنین است نسبت به هدیه در وکالت گرفتن از مؤمن.

فصل هشتم: اعمال نماز روز عید قربان و... _____ ۱۷۷

۵. صدقه دادن ثلث قربانی به فقیری که در حرم حضور دارد، هر چند زائر باشد، واجب است؛
آیت الله زنجانی.

۶. صدقه دادن ثلث قربانی به فقیر مؤمن واجب است و نسبت به دو قسمت دیگر احتیاط واجب است؛ آیت الله وحید.

مسئله ۶: تأخیر قربانی، و حلق یا تقصیر قبل از

انجام آن

۱. می تواند (اگر قربانی را در منا تهیه کرد؛ آیت الله سیستانی) حلق یا تقصیر کند؛ آیات عظام: تبریزی، خوبی، صافی، گلپایگانی.

۲. نباید حلق یا تقصیر را از روز عید به تأخیر بیندازد؛ آیت الله نوری.

۳. بنا بر احتیاط واجب باید در روز عید حلق یا تقصیر کند؛ آیات عظام: بهجت، خامنه‌ای.

۴. بنا بر احتیاط واجب نمی تواند تقصیر کند؛ بلکه باید ترتیب بین قربانی و تقصیر و اعمال پس از آن را مراعات کند؛ وگرنه هر چند عمل او باطل

نیست، ولی اگر از روی عمد بوده گناه کرده است؛
آیت الله مکارم.

۵. حلق یا تقصیر باید بعد از قربانی باشد؛
آیت الله زنجانی، و از غروب روز سیزدهم به تأخیر
نیفتند؛ آیت الله سبحانی.

۶. بنا بر احتیاط واجب (مگر در فرض اضطرار یا
حرج؛ آیت الله فاضل) حلق نکند و بعد از قربانی، حلق
یا تقصیر نماید؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، وحید.

گفتار چهارم: حلق و تقصیر

مسئله ۱: اکتفا به ناخن گرفتن در تقصیر

۱. به ناخن گرفتن اکتفا نشود و اگر خواست
ناخن بگیرد، پس از کوتاه کردن مو باشد؛
آیت الله سبحانی.

۲. بنا بر احتیاط واجب به ناخن گرفتن اکتفا
نشود و اگر خواست ناخن بگیرد، پس از کوتاه
کردن مو باشد؛ آیات عظام: سیستانی، مکارم.

۳. ناخن گرفتن در تقصیر کافی است؛ هر چند
بهتر است به آن اکتفا نشود؛ آیات عظام: امام خمینی،

فصل هشتم: اعال نما در روز عید قربان و... _____ ۱۷۹

بهجت، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، صافی،
فاضل، گلپایگانی، نوری، وحید.

مسئله ۲: کفایت حلق یا تقصیر موی محرم دیگر، قبل

از تقصیر خود

طبق نظر همه مراجع عظام؛ حکم تکلیفی حلق و
تقصیر عمدی موی دیگری قبل از تقصیر خود، حرمت
است و حکم ناخن گرفتن دیگری قبل از تقصیر خود،
عدم حرمت است؛ اما حکم وضعی کفایت این حلق یا
تقصیر موی در صورت جهل یا غفلت:

۱. کافی است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت،

جوادی، خامنه‌ای، نوری.

۲. کافی نیست؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سبحانی،

سیستانی.

۳. بنا بر احتیاط واجب کافی نیست؛ آیات عظام:

صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، وحید.

۴. کافی است؛ مگر اینکه حاجی بدون عذر از

محرمی بخواهد که موی او را حلق یا تقصیر کند

که در این صورت، بنا بر احتیاط، کافی نیست؛
آیت الله زنجانی.

مسئله ۳: تراشیدن سر با ماشین ته زن به جای تیغ

۱. کفایت می کند؛ آیات عظام: زنجانی، سیستانی،
مکارم، نوری.

۲. اگر عرفاً حلق صدق کند، کفایت می کند؛

آیات عظام: جوادی، سبحانی، فاضل.

۳. کفایت نمی کند؛ آیت الله وحید.

۴. بنا بر احتیاط واجب، کفایت نمی کند؛ آیات

عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، صافی، گلپایگانی.

۵. حلق، واجب تعیینی نیست و به قصد وظیفه

فعلیه، ماشین کردن هم کافی است؛ آیت الله بهجت.

مسئله ۴: حلق در سفر اول حج برای مردان

۱. اگر حجة الاسلام خود را به جا می آورد، هر چند

حج اول او نباشد، باید حلق کند؛ آیت الله زنجانی.

۲. کسی که برای اولین بار حج می رود خواه حجة

الاسلام یا حج نیایی و یا مستحب و همچنین کسی

که حجة الاسلام را به جا می آورد، باید حلق کند

هرچند سفر اولش نباشد، مثل کسی است که قبلاً حج مستحبی یا نیایی به جا آورده؛ آیت الله سبحانی.

۳. به احتیاط واجب باید حلق کند؛ آیات عظام:

امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، سیستانی، صافی، گلپایگانی.

۴. تقصیر جایز است؛ هرچند حلق، مستحب و

افضل است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، فاضل،

مکارم، نوری، وحید.

مسئله ۵: تأخیر حلق یا تقصیر از روز عید

۱. تأخیر حلق یا تقصیر، تا زمانی که بتواند بعد

از آن اعمال مکه را در ذی‌الحجه به جا آورد، جایز

است؛ آیات عظام: زنجانی، سیستانی، وحید.

۲. تأخیر تا آخر ایام تشریق جایز است؛

آیات عظام: امام خمینی، فاضل، مکارم.

۳. تأخیر جایز نیست آیت الله نوری.

۴. احتیاط واجب آن است که در روز عید باشد

و اگر به جا نیاورد، شب یازدهم یا بعد آن به جا

آورد؛ آیات عظام: بهجت، خامنه‌ای.

۵. بنا بر احتیاط واجب باید در روز عید باشد؛

آیات عظام: صافی، گلپایگانی و اگر تأخیر انداخت روز یازدهم به جا آورد؛ آیت الله جوادی و اگر تأخیر انداخت تا آخر ذی الحجه وقت دارد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی.

۶. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست مگر اینکه قربانی را انجام نداده باشد؛ آیت الله سبحانی.

مسئله ۶: صحت حلق و تقصیر شبانه بعد از روز عید

۱. کفایت می کند؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، زنجانی، سیستانی، فاضل، نوری.
۲. کفایت نمی کند؛ آیت الله سبحانی.
۳. بنا بر احتیاط واجب کفایت نمی کند؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی، خویی، صافی، گلپایگانی، مکارم، وحید.

فصل نهم: اعمال مکه

مسئله ۱: تقدیم اعمال مکه بر وقوفین برای معذورین

۱. واجب نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی،

خامنه‌ای، خویی، سیستانی، فاضل، نوری.

۲. واجب نیست مگر آنکه اطمینان به عدم تمکن

از انجام آن اعمال، بعد از برگشتن از منا حاصل

شود؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، سبحانی، صافی،

گلپایگانی، وحید.

۳. واجب است مگر مواردی که مجوز آن حرجی

بودن طواف و سعی یا خوف مشقت باشد، البته کسی

که می‌تواند از منا به مکه بازگردد، باید حتی

طواف نساء را مقدم نماید ولی سایر طوائف نمی‌توانند طواف نساء را مقدم بدارند؛ آیت الله زنجانی.
 ۴. احتیاط واجب آن است که ترک نکنند؛
آیت الله مکارم.

مسئله ۲: تقدیم طواف و سعی بر وقوفین

برای چهار گروه تقدیم جایز است
 ۱. زنانی که می‌ترسند به جهت حیض و نفاس پس از بازگشت از منا از انجام طواف و نماز آن باز بمانند.
 ۲. پیرمردها و پیرزنهایی که به جهت ازدحام عاجز از طواف باشند.
 (مناطق در این گروه عسر و حرج است نه عجز؛ آیات عظام: سبحانی، سیستانی، صافی، فاضل، مکارم).
 ۳. بیمارانی که بترسند در وقت ازدحام طواف نمایند یا از طواف عاجز باشند.
 این ۳ مورد بر طبق نظر همه مراجع عظام است (به غیر از آیت الله زنجانی)
 ۴. کسانی که می‌دانند تا آخر ذی‌حجه به جهتی امکان طواف و سعی نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

کسانی که از رفتن به مکّه بر جان خود بترسند؛
آیات عظام: تبریزی، خوبی، وحید.

کسانی که می ترسند برای آنها بازگشت به مکّه
میسر نشود؛ آیات عظام: سیستانی، وحید.

کسانی که عذر عرف پسند داشته باشند از اینکه
اعمال را بعد از برگشتن از منا تا آخر ذی الحجّه و
یا زمانی که در مکّه هستند، خودشان انجام دهند؛
آیت الله سبحانی.

آیت الله زنجانی: کسانی که می ترسند نتوانند از منا به
مکّه بازگردند، واجب است تمام اعمال مکّه - حتی
طواف نساء - را بر وقوف عرفات، مقدم بدارند.

کسانی که به جهتی مانند حیض یا پیری زیاد یا
بیماری نمی توانند یا می ترسند که نتوانند اعمال
مکّه را پس از بازگشت از منا انجام دهند، بر اینها
تقدیم طواف و سعی واجب است.

کسانی که طواف و سعی در زمان خودش بر آنها
حرجی است، بر اینها تقدیم طواف و سعی جایز است.
کسانی که خوف آن دارند که اعمال مکّه در زمان
خودش برای آنها ایجاد حرج کند، اینها می توانند
طواف حج و سعی را رجائاً مقدم کنند.

مسئله ۳: تقدیم طواف نساء بر وقوفین در صاحبان

عذر

۱. صحیح است؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، سیستانی، صافی، فاضل، مکارم، نوری.

۲. صحیح نیست، مگر برای کسی که می‌ترسد نتواند از منا به مکه باز گردد؛ آیت الله زنجانی. مگر برای کسی که از رفتن مکه بر جان خود بترسد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی - مگر برای کسی که متمکن از دخول مکه نیست مانند کسی که بر جان خود می‌ترسد؛ آیت الله وحید.

۳. بنا بر احتیاط واجب طواف نساء و نماز آن را رجائاً مقدم بدارد و اگر بعداً ممکن بود، آن را اعاده نماید وگرنه برای اعاده آن نایب بگیرد؛ آیت الله گلپایگانی.

مسئله ۴: تقدیم اعمال مکه برای خائفین از ازدحام

۱. صحیح نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، خویی، گلپایگانی، نوری، وحید.

۲. صحیح است برای کسانی که بازگشت به مکّه برای آنها مشکل و یا طواف نمودن بعد از بازگشت منا به علت ازدحام شدید جمعیت یا غیر آن مشکل باشد؛ آیات عظام: سبحانی، سیستانی، صافی، فاضل.

۳. صحیح است ولی احتیاط واجب آن است که بعد از برگشت از منا اعمال را تکرار کند و در صورت عدم امکان تکرار اعمال، نایب بگیرد؛ آیت الله بهجت.

۴. برای پیران خائف صحیح است؛ آیت الله جوادی.
۵. احتیاط واجب آن است که مقدم بدارد و بعد از بازگشت از منا در صورت عدم امکان تکرار اعمال، برای طواف نایب بگیرد؛ آیات عظام: تبریزی، مکارم.

۶. اگر ترس داشته باشد که در اثر ازدحام بعد از برگشت از منا نتواند طواف کند، تقدیم طواف و سعی واجب و مجزی است و اگر ترس از افتادن در مشقت داشته باشد، می تواند رجائاً مقدم نماید و اگر کشف خلاف شد، مجزی نیست و تقدیم طواف نساء در هیچ یک از دو مورد صحیح نیست؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۵: تقدیم اعمال مکه و کشف خلاف

۱. اعاده لازم نیست؛ آیات عظام: جوادی، سیستانی، گلپایگانی.^۱
۲. اعاده لازم نیست مگر عقیده داشت که نمی تواند اعمال را به جهتی مثل سیل انجام دهد؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، سبحانی، فاضل، نوری.
۳. بنا بر احتیاط واجب اعاده لازم است؛ آیات عظام: بهجت، صافی، مکارم.
۴. نسبت به سه گروه اول در طواف و نماز آن اعاده لازم نیست ولی در سعی اگر مقدم نمود بنا بر احتیاط واجب آن را اعاده نماید؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.
۵. اعاده لازم نیست مگر کسی که خوف داشته به مشقت بیافتد؛ آیت الله زنجانی.

۱. نسبت به طواف نساء برای نظر ایشان به مسئله تقدیم طواف نساء مراجعه شود.

فصل دهم: بیتوته در منا

مسئله ۱: مقدار واجب در بیتوته

۱. باید نیمه اول شب را بیتوته کند؛ آیات عظام:

امام خمینی، بهجت، جوادی، صافی، گلپایگانی، نوری.

۲. بین بیتوته در نیمه اول یا دوم شب مخیر

است؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، خویی، سیستانی،

فاضل، مکارم، وحید.

۳. می‌تواند نیمه اول شب را بیتوته کند یا اگر

نصف اول در منا نبوده، باید به نحوی به منا برگردد

که پیش از طلوع فجر به منا بیاید تا فجر طلوع

کند؛ آیات عظام: زنجانی، سبحانی.

مسئله ۲: محاسبه نیمه شب برای بیتوته

۱. بنا بر احتیاط واجب، از غروب تا طلوع آفتاب، حساب می شود؛ امام خمینی.
۲. بنا بر احتیاط واجب از غروب شرعی تا طلوع آفتاب حساب می شود؛ آیت الله نوری.
۳. بنا بر احتیاط، نیمه اول شب، از غروب شرعی تا طلوع آفتاب و نیمه دوم، از غروب آفتاب تا طلوع فجر حساب شود؛ آیت الله زنجانی.
۴. نیمه شب در منا از غروب آفتاب تا طلوع فجر حساب می شود؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، سبحانی، سیستانی، صافی، فاضل، مکارم، وحید.

مسئله ۳: عبادت در مکه بدل از بیتوته در منا

۱. از اول شب تا طلوع فجر در مکه بیدار و به عبادت مشغول باشد و کار دیگری انجام ندهد مگر کارهای ضروری، مانند خوردن و آشامیدن و تجدید وضو؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.
۲. از اول شب تا طلوع فجر در مسجد الحرام بیدار و به عبادت مشغول بوده به جز مقدار

ضروریات، مانند خوردن و آشامیدن و تجدید وضو؛ آیت الله سبحانی.

۳. در مکه تمام شب یا باقی مانده از شب اگر بعد از دخول در شب از منا خارج شده، بیدار و مشغول به عبادت باشد، به جز حاجت ضروری، مانند خوردن و آشامیدن و تطهیر و امثال آن؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، وحید.

۴. در مکه در تمام مدت نیمه دوم شب تا طلوع فجر بیدار و مشغول به عبادت باشد، به جز حوائج ضروری مانند خوردن و آشامیدن و تطهیر و امثال آن؛ آیت الله سیستانی.

۵. از اول شب تا طلوع فجر بیدار و (بنا بر احتیاط واجب: آیت الله بهجت) به اعمال مکه (طواف حج و نماز آن، سعی، طواف نساء و نماز آن) و مقدمات و مستحبات آن مشغول باشد، به جز موارد ضروری؛ آیات عظام: بهجت، زنجانی (نوم غالب هم از آن موارد ضروری است؛ آیت الله بهجت).

مسئله ۴: خروج از منا بعد از بیتوته شب دوازدهم و بازگشت قبل از ظهر روز دوازدهم
الف) خروج، در شب باشد:

۱. باید قبل از ظهر برای نفرِ بعد از ظهر به منا برگردد؛ آیات عظام: خوبی، صافی، گلپایگانی، وحید.
۲. بنا بر احتیاط واجب باید قبل از ظهر برای تحقق نفرِ بعد از ظهر برگردد؛ آیات عظام: بهجت، فاضل، مکارم.
۳. اگر وسایل خود را در منا گذاشته، باید به منا برگردد. ولی اگر کوچ کرده، لازم نیست برگردد؛ هر چند جایز نیست بدون عذر کوچ کند؛ آیت الله زنجانی.
۴. (بنابر احتیاط واجب؛ آیت الله خامنه‌ای) باید — هر چند بعد از ظهر — به منا برگردد، تا کوچ از منا قبل از غروب روز دوازدهم یا بعد از رمی روز سیزدهم، تحقق پیدا کند؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی، سیستانی.
۵. در صورت امکان باید قبل از ظهر به منا برگردد، تا فریضه نفر را بعد از ظهر انجام دهد؛ وگرنه بعد از ظهر برگردد؛ مگر در صورت اضطرار؛ آیت الله سبحانی.
۶. لازم نیست برای نفر، قبل از ظهر یا بعد از ظهر

برگردد؛ هرچند اگر قبل از ظهر بیاید، نمی‌تواند
قبل از ظهر کوچ کند؛ امام خمینی.

(ب) خروج، در روز باشد:

۱. باید قبل از ظهر، برای تحققِ نفرِ بعدازظهر، برگردد؛ آیات عظام: خویی، صافی، گلپایگانی، وحید.
۲. بنا بر احتیاط واجب، باید قبل از ظهر برای تحققِ نفرِ بعدازظهر، برگردد؛ آیات عظام: بهجت، فاضل، مکارم.

۳. باید در صورت امکان، قبل از ظهر به منا برگردد؛ وگرنه بعدازظهر برگردد، تا فریضه نفر را انجام دهد؛ مگر در صورت اضطرار؛ آیت الله سبحانی.
۴. (بنابر احتیاط واجب؛ آیت الله خامنه‌ای) باید هرچند بعدازظهر به منا بازگردد تا بعدازظهر روز دوازدهم از منا کوچ کند؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی.
۵. هرچند خروج از منا جایز نبوده است، ولی لازم نیست برای نفر، قبل از ظهر و یا بعدازظهر به منا برگردد؛ امام خمینی.

۶. اگر وسایل خود را در منا گذاشته، باید به منا برگردد. ولی اگر کوچ کرده، لازم نیست برگردد؛

هرچند جایز نیست بدون عذر کوچ کند؛
آیت الله زنجانی.

۷. اگر در منا متعلقاتی (مثل اثاث و وسایل) داشته باشد که مستلزم برگشتن باشد، می تواند پس از رمی و پیش از ظهر از منا بیرون رود. ولی — چه پیش از ظهر و چه بعدازظهر — باید برگردد و قبل از غروب یا روز بعد، کوچ کند و اگر متعلقاتی ندارد، بنا بر احتیاط، جایز نیست پیش از ظهر خارج شود؛ گرچه نیت برگشتن داشته باشد و اگر خارج شد، به احتیاط واجب، باید — چه پیش از ظهر و چه بعدازظهر — برای نفر بازگردد؛ آیت الله سیستانی.

مسئله ۵: خروج از منا بعد از بیتوته شب دوازدهم و عدم بازگشت قبل از ظهر و یا بعدازظهر روز دوازدهم
برای معذورین

طبق نظر همه مراجع عظام؛ کسانی که از ماندن در منا به هر جهتی معذور می باشند، و یا برای آنها حرجی است، می توانند بعد از بیتوته شب دوازدهم از منا خارج شده و لازم نیست به منا بازگردند.

فصل یازدهم: طواف نساء

مسئله ۱: نیت نایب در طواف نساء

طبق نظر همه مراجع عظام؛ نایب در طواف نساء باید قصد منوب عنه کند و انجام آن به قصد ما فی الذمه نیز کفایت می‌کند.

مسئله ۲: تقدیم طواف نساء بر تقصیر

۱. مقدم شدن طواف نساء بر تقصیر، در عمره مفرده، در صورت ضرورت یا نسیان یا جهل، مجزی است؛ آیت الله بهجت.

۲. باید (بنا بر احتیاط واجب؛ آیات عظام: سیستانی، مکارم، وحید) بعد از تقصیر، طواف نساء اعاده شود و بدون آن، حرمت نساء باقی است؛ آیات عظام:

امام خمینی، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، نوری.

مسئله ۳: اکتفا به یک طواف نساء برای چند عمره

۱. می‌توان به یک طواف اکتفا کرد؛ آیات عظام:

امام خمینی، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۲. بنا بر احتیاط واجب، برای هر کدام یک طواف

نساء انجام دهد؛ آیات عظام: بهجت، فاضل، سیستانی.

۳. هر احرام، طواف نسای مستقل لازم دارد؛

آیات عظام: تبریزی، جوادی، خویی، زنجانی، سبحانی،

صافی، وحید.

۴. واجب است برای هر عمره مفرده، جداگانه

طواف نساء به جا آورد؛ اگرچه تحلیل با طواف

نسای واحد، بعید نیست؛ آیت الله خامنه‌ای.

مسئله ۴: دایره حرمت تمتعات بعد از حلق یا تقصیر و

قبل از طواف نساء

۱. مطلق تلذذ حرام، ولی در عمره مفرده، بنا بر

احتیاط، باید از عقد کردن و شاهد شدن هم پرهیز

شود؛ آیت الله سیستانی.

۲. حرمت استمتاعاتی که با احرام آمده بود، باقی است؛ آیت الله زنجانی.

۳. تنها نزدیکی با زن حرام است؛ آیات عظام: تبریزی، خوبی، وحید.

۴. مطلق تلذذ و بنا بر احتیاط واجب عقد کردن و شاهد شدن بر آن هم حرام است؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، فاضل، مکارم، نوری و به احتیاط واجب ادای شهادت هم ننماید؛ آیات عظام: بهجت، صافی، گلپایگانی.

مسئله ۵: شک در انجام طواف نساء پس از مراجعت از

مکه

۱. باید آن را انجام دهد و در فرض عدم تمکن و یا مشقت شدید، نایب بگیرد؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، نوری.

۲. اگر التفات به وجوب نداشته (بنابراحتیاط واجب؛ آیت الله مکارم) باید آن را انجام دهد و اگر التفات به وجوب داشته، انجام آن واجب نیست؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی، مکارم.

۳. اگر شک بعد از واقعه با زوجه برایش حاصل شد، به آن اعتنا ننموده و بنا بر انجام آن بگذارد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی.

۴. اگر قبل از واقعه باشد باید آن را انجام دهد و اگر بعد از واقعه باشد بنا بر احتیاط واجب آن را انجام دهد؛ آیت الله وحید.

۵. اگر قبل از تمتع از نساء شک کرده، باید آن را انجام دهد و اگر بعد از تمتع شک کرده چنانچه احتمال بدهد هنگام استمتاع، به رعایت جهات شرعی توجه داشته است، اعتنا به شک نمی‌کند و اگر احتمال ندهد، باید آن را انجام دهد. البته در حج اگر بعد از گذشتن ماه ذی‌الحجه، برایش شک پیدا شده، مطلقاً اعتنا نمی‌کند؛ آیت الله زنجانی.

۶. اگر در انجام طواف نساء در حج شک کند در حالی که ماه ذی‌الحجه به پایان نرسیده است، باید خود و در صورت عدم امکان، نایب آن را انجام دهد و اگر پس از خروج ماه ذی‌الحجه چنین شکی رخ دهد، اعتنا نکند و در مورد شک در انجام طواف نساء در عمره مفرده، باید آن را انجام دهد؛ آیت الله سبحانی.

فصل دوازدهم: نیابت

مسئله ۱: نیابت معذور در اعمال

۱. اگر در انجام اعمالی که در صحت حج دخالت ندارد، معذور است، نیابت صحیح است؛ مثل طواف نساء، بیتوته در منا، رمی روز یازدهم و دوازدهم. البته نیابت کسی که نقص در مواضع سجده دارد، مثل آنکه یک دست یا یک پا ندارد، بنابراحتیاط واجب، کفایت نمی‌کند؛ همچنین، بنابراحتیاط واجب، نیابت کسی که قرائتش صحیح نیست، مگر اینکه قرائت خود را قبل از عمل تصحیح کند؛ آیات عظام: سیستانی، صافی و اگر گمان می‌کرد می‌تواند تصحیح کند، ولی موفق نشد؛ هرچند با تلاش زیاد علاوه بر نماز خود استنباه

کند، هر چند نباید از اول نایب می‌شد، ولی در اجرت با اجیر کننده مصالحه کند؛ آیت الله سبحانی.

۲. صحیح است، مگر کسی که معذور در قرائت باشد، که بنا بر احتیاط واجب، صحیح نیست؛ آیت الله مکارم.

۳. بنا بر احتیاط واجب (با تمکن از غیر معذور؛ آیت الله بهجت) صحیح نیست؛ آیت الله گلپایگانی.

۴. صحیح نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، فاضل، نوری، وحید.

مسئله ۲: نیابت معذور با عذر طاری^۱

۱. محل اشکال است؛ امام خمینی.

۲. اگر عذر او منجر به نقص بعضی از اعمال حج نشود، نیابت او صحیح است و اگر موجب نقص شود، بطلان اجاره بعید نیست و احوط آن است که حج برای منوب عنه اعاده شود و در مورد اجرت با منوب عنه، مصالحه شود؛ آیت الله خامنه‌ای.

۱. اگر نایب، هنگام قبول نیابت، معذور نباشد، ولی بعد از استیجار معذور شود، این عذر را عذر طاری می‌گویند.

۳. در عذر طاری، حکم نایب، مثل حکم منوب عنه است که در بعضی موارد حج صحیح، و گاهی باطل است. بنابراین نیابت در انجام بعضی از واجبات حج که ترک عمدی آن موجب بطلان نیست، مانند طواف نساء و بیتوته و رمی روز یازدهم و دوازدهم، اشکال ندارد؛ آیت الله سیستانی.

۴. اگر هنگام محرم شدن اطمینان داشته باشد که از انجام مناسک عمره و حج معذور نیست، نیابت صحیح است؛ هر چند بعداً عذری پیش آید؛ آیت الله زنجانی.

۵. صحیح و کافی است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، جوادی، خویی، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری، وحید.

مسئله ۳: وظیفه نایب در تقلید

۱. در نیابت از میت، به وظیفه خودش عمل کند و در نیابت از حی، فی الجملة احتیاط کند؛ آیت الله بهجت.

۲. در نیابت از حی و میتی که وصیت کرده، طبق تقلید منوب عنه عمل کند و در نیابت از میتی که وصیت نکرده، طبق وظیفه خودش؛ آیت الله خوئی (و بنا بر احتیاط واجب، طوری عمل کند که طبق وظیفه ورثه هم مجزی باشد و اگر وصیتی نکرده، نایب به حسب تقلید خودش عمل کند و طوری باشد که به حسب وظیفه ورثه هم مجزی باشد؛ آیت الله تبریزی).

۳. در مورد محرّمات احرام، نایب باید فتوای مرجع تقلید خودش را رعایت کند و در مورد مناسک و اعمال حج، چنانچه به فتوای مقلّد، نایب نتواند بدون احرام از میقات بگذرد، باید در احرام و اعمال حج، فتوای مرجع تقلید خود را رعایت کند تا به شکل صحیح، محرم شده و از آن بیرون آید و کسی که برای حج یا عمره واجب خودش، کسی را اجیر می‌کند یا برای آن وصیت می‌کند، باید رعایت فتوای مقلّد خود را در اعمال حج بر نایب شرط کند و بر ولی میت، که برای حج واجب میت نایب می‌گیرد و همچنین بر وصی که

برای حج وصیت شده - مستحب یا واجب - نایب می‌گیرد، واجب است که علاوه بر رعایت تقلید منوب عنه در اعمال حج، رعایت فتوای مقلد خودشان را نیز بر نایب شرط کنند و به دنبال آن، نایب باید تقلید شرط شده را نیز رعایت کند و اگر مستطیع یا ولی یا وصی او در نایب گرفتن چنین قیدی ننمایند، نایب باید در اعمال حج، فتوای مقلد منوب عنه و همچنین مقلد ولی یا وصی را نیز رعایت کند؛ آیت الله زنجانی.

۴. باید طبق وظیفه خودش عمل کند و اگر اجیر شده که طبق نظر منوب عنه یا مستأجر عمل کند، چه به صراحت ذکر شده و چه اطلاق منصرف به آن باشد، باید به همان نحو عمل نماید؛ مگر در صورت یقین به فساد عمل؛ آیت الله سیستانی.

۵. نایب طبق وظیفه خودش عمل می‌کند. ولی اگر کیفیت خاصی شرط شده، باید به گونه‌ای عمل کند که مراعات وظیفه خودش و کیفیت ذکر شده، شود؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، صافی، فاضل، گلپایگانی، مکارم، نوری.

۶. اگر تبرعاً حج را انجام می‌دهد باید به آنچه وظیفه متبرع است عمل شود و اگر اجیر است باید به نحو صحیح به نظر مستاجر انجام دهد مگر اینکه اجیر علم به بطلان عمل داشته باشد و اجاره مقید به نظر مستاجر باشد که در این صورت اجاره باطل است و اگر اجیر علم به بطلان ندارد احتیاط کند به جمع بین دو نظر و در وصیت به نظر موصی عمل کند؛ آیت الله وحید.

مسئله ۴: نیابت شخص مستطیع

۱. نیابت صحیح نیست و حج او باطل است؛

آیات عظام: امام خمینی، زنجانی، نوری.

۲. حج نایب صحیح، و ذمه منوب عنه بری می‌شود؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، جوادی، خویی، سیستانی، فاضل، مکارم، وحید.

۳. اگر نایب از مستطیع بودن خود تا بعد از وقوفین یا بعد از اعمال حج بی‌اطلاع باشد، حج نیابی او صحیح است؛ آیات عظام: خامنه‌ای، سبحانی.

۴. بنا بر احتیاط واجب، مجزی نیست؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی.

مسئله ۵: نیابت در عمره و حج واجب، توسط نایبی

که قرائتش صحیح نیست

۱. نیابت و احرام صحیح نیست، مگر آنکه قرائت خود را تصحیح کند؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، زنجانی، نوری.

۲. نیابت صحیح نیست، ولی احرام صحیح است؛

آیت الله فاضل.

۳. نیابت صحیح نیست ولی بطلان احرام محل اشکال است و بنا بر احتیاط واجب عمل را در عمره و حج به نیت منوب عنه تمام کند و بنا بر احتیاط واجب بعد از اعمال عمره تمتع، طواف نساء و نماز آن را انجام دهد؛ آیت الله وحید.

۴. بنا بر احتیاط واجب، عمل را به نیت منوب عنه تمام کند؛ هرچند بنا بر احتیاط واجب نیابتش مجزی نیست؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی، صافی، گلپایگانی، مکارم.

۵. هرچند نمی‌تواند نایب شود، اما اگر نایب شد و در وسط اعمال یا بعد از عمره تمتع متوجه نقص کار خود شد، (برای نماز طواف با اذن منوب عنه یا

اولیای او نایب بگیرد؛ آیت الله جوادی) احتیاطاً در موارد عذر نایب بگیرد تا عمل را صحیحاً به جا آورد و خود نیز آن عمل را انجام دهد و نیابتش صحیح است؛ آیت الله بهجت.

۶. باید حج را به نیت منوب عنه تمام کند ولی بنا بر احتیاط واجب، کفایت نمی‌کند؛ مگر اینکه قرائت خود را قبل از عمل تصحیح کند و اگر گمان می‌کرد می‌تواند تصحیح کند، ولی موفق نشد، هرچند با تلاش زیاد، علاوه بر نماز خود استنابه نیز بنماید؛ هرچند نباید از اول نایب می‌شد، ولی در اجرت با اجیر کننده مصالحه کند؛ آیت الله سبحانی.

مسئله ۶: نیابت معذور در عمره و حج مستحبی تبرعی^۱

۱. صحیح است؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی، خامنه‌ای،

سبحانی، سیستانی، زنجانی، صافی، گلپایگانی، فاضل.

۲. بنا بر احتیاط واجب صحیح نیست و اگر انجام شود، بنا بر احتیاط واجب به نیت منوب عنه تمام کند؛ آیت الله مکارم.

۱. باید توجه داشت که نسبت به وظیفه عاجز از قرائت صحیح نظر مراجع عظام متفاوت است، به فصل چهارم، مسئله ۶ مراجعه شود.

فصل دوازدهم: نیابت _____ ۲۰۷

مسئله ۷: نیابت بانوان و وقوف اضطراری مشعر

طبق نظر همه مراجع عظام؛ اشکال ندارد.

مسئله ۸: حج نیابتی همراهان معذورین در وقوف

اضطراری شب دهم

طبق نظر همه مراجع عظام؛ همراهان معذورین

مجازند در شب دهم به منا بروند و اگر حج آنها

نیابتی است و از قبل مُلزم به همراهی با معذورین

نبوده‌اند (عذر طاری) قبل از طلوع فجر به

مشعرالحرام بازگردند و وقوف بین الطلوعین را

درک کنند و حج آنها صحیح است، ولی اگر وقوف

بین الطلوعین را درک نکردند:

۱. بنا بر احتیاط واجب نیابت صحیح نبوده و

کفایت از منوب عنه نمی‌کند؛ آیات عظام: امام

خمینی، خامنه‌ای.

۲. نیابت صحیح و کفایت از منوب عنه می‌کند؛

سایر مراجع.

مسئله ۹: نایب گرفتن در فرض عدم استقرار حج و

وجود شرایط استطاعت برای فاقد قدرت بدنی و
مأیوس از بهبودی

۱. واجب فوری است؛ آیات عظام: بهجت، جوادی،
خویی، زنجانی، سبحانی، سیستانی.
۲. بنا بر احتیاط، واجب فوری است؛ آیات عظام:
تبریزی، صافی، گلپایگانی، وحید.
۳. واجب نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای،
فاضل، مکارم، نوری.

مسئله ۱۰: نایب گرفتن در فرض استقرار حج برای
فاقد قدرت بدنی و مأیوس از بهبودی

طبق نظر مراجع عظام: کسی که حج بر او مستقر
شده، اگر به واسطه مرض یا پیری، امکان رفتن به
حج را ندارد و یا مشقت شدید برای او وجود دارد،
در صورتی که امید بهبودی و رفتن به حج را ندارد
باید (فورا: به احتیاط واجب یا فتوی) نایب بگیرد.

مسئله ۱۱: نیابت برای رمی شبانه عید

۱. احتیاط واجب آن است که در روز رمی کند؛
آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی.

نصل دو از و بهم: نیات _____ ۲۰۹

۲. صحیح نیست مگر نیابت زن برای زن دیگر در صورت عدم تمکن؛ آیت الله مکارم.
۳. صحیح نیست و باید رمی را نایب در روز انجام دهد؛ سایر مراجع.

مسئله ۱۲: فوت نایب در اثناء اعمال و کفایت از حجة

الاسلام

۱. اگر بعد از احرام و دخول حرم باشد، کفایت از منوب عنه می‌کند؛ آیات عظام: امام، بهجت، سبحانی، صافی، گلپایگانی، فاضل، نوری.
۲. اگر بعد از احرام هر چند قبل از دخول حرم باشد، کفایت از منوب عنه می‌کند؛ آیات عظام: تبریزی، خوبی.
۳. بعد از احرام و دخول حرم کفایت از منوب عنه می‌کند و اگر قبل از دخول حرم باشد، بنا بر احتیاط واجب کفایت نمی‌کند؛ آیات عظام: خامنه‌ای، سیستانی، مکارم.
۴. اگر بعد از استنابه، نایب برای حج حرکت کرد وقتی آثار مرگ در وی ظاهر شد برای حج

منوب عنه نایب می‌گیرد و اگر نتوانست، برای آن وصیت می‌کند و حج نایب دوم از منوب عنه کفایت می‌کند و اگر قبل از آن که این امر فراهم شود، نایب فوت کرد، حج از ذمه منوب عنه ساقط می‌گردد؛ آیت الله زنجانی.

فصل سیزدهم: مسائل متفرقه

گفتار اول: تقلید

مسئله ۱: بقای بر تقلید میت

طبق نظر همه مراجع عظام (یا به نحو فتوا یا به نحو احتیاط)؛ تقلید میت ابتدائاً جایز نیست و بقای بر تقلید میت اشکال ندارد و باید بقای بر تقلید میت، به فتوای مجتهد زنده باشد؛ اما در مورد محدوده بقای بر تقلید میت و همچنین جواز یا وجوب بقای بر تقلید میت اعلم اختلاف است:

الف) محدوده بقای بر تقلید میت:

۱. صرف التزام به متابعت از فتوای مجتهد میت، کافی است و عمل کردن به دستور او لازم نیست؛

آیات عظام: جوادی، سیستانی.

۲. همین که در بعضی از مسائل به فتوای او عمل کرده باشد (یا آن را یاد گرفته و ملتزم به عمل شده؛ آیت الله صافی) کافی است؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای، فاضل، نوری.

۳. در مسائلی که به فتوای او عمل کرده کافی است؛ آیات عظام: بهجت، مکارم.

۴. در مسائلی که به فتوای او عمل کرده، یا آن را یاد گرفته و ملتزم به عمل به آن شده باشد، کافی است؛ آیت الله گلپایگانی.

۵. در مسائلی که فتوای او را یاد گرفته و فراموش نکرده، کافی است؛ آیت الله خویی.

۶. در مسائلی که فتوای او را یاد گرفته، کافی است؛ آیات عظام: تبریزی، سبحانی.

۷. اگر در سن تمییز، مجتهد میت اعلم را درک نموده باشد؛ کافی است؛ آیت الله وحید.

۸. در احکام عمره و حج بر فتوای مجتهد متوفی باقی نمانند؛ آیت الله زنجانی.

ب) جواز یا وجوب بقای بر تقلید میت در صورت اعلمیت میت:

فصل سیزدهم: مسائل مترقده _____ ۲۱۳

۱. جایز است؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای،

سبحانی، گلپایگانی، نوری.

۲. لازم است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی،

فاضل، مکارم، وحید.

۳. بنا بر احتیاط واجب لازم است؛ آیات عظام،

جوادی، صافی.

۴. باید با علم به اختلاف در مسائل محل ابتلاء،

ولو اجمالاً، بر تقلید او باقی بماند؛ آیت الله سیستانی.

۵. در احکام عمره و حج، بر فتوای مجتهد متوفی

باقی نمانند؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۲: عدول از مرجع مساوی به مساوی

۱. جایز است؛ آیات عظام: جوادی، فاضل.

۲. عدول از مساوی به مساوی در اعلمیت و

اورعیت در مسائل غیر مرتبط به هم جایز است؛

آیت الله بهجت.

۳. در غیر موارد علم تفصیلی یا اجمالی به

مخالفت، جایز است؛ آیت الله سیستانی.

۴. جایز نیست؛ آیات عظام: خویی، زنجانی، سبحانی، وحید.

۵. بنا بر احتیاط واجب جایز نیست؛ آیات عظام:
امام خمینی، خامنه‌ای.

۶. در خصوص مسائلی که یاد گرفته، جایز
نیست؛ آیت الله تبریزی.

۷. در خصوص مسائلی که یاد گرفته، بنا بر احتیاط
واجب، جایز نیست؛ آیت الله صافی.

۸. در خصوص مسائلی که عمل کرده، رجوع به
مساوی جایز نیست؛ آیات عظام: مکارم، نوری.

**گفتار دوم: نماز در حرمین، سجده بر غیر ما یصح
السجود، اهدای قرآن، نماز در هواپیما، نذر روزه
مستحبی، بیرون بردن سنگریزه حرم**

مسئله ۱: تخییر بین قصر و اتمام

۱. تخییر در همه جای مکه و مدینه جایز است؛
آیات عظام: جوادی، خامنه‌ای، سیستانی، صافی، فاضل،
گلپایگانی، مکارم، نوری.

۲. تخییر در شهر مکه و مدینه قدیم جایز است؛
آیات عظام: تبریزی، خوبی، وحید.

۳. تخییر در تمام دو مسجد فعلی، حتی در

جاهای توسعه داده شده داخل مسجد، جایز است؛
آیات عظام: امام خمینی، سبحانی.

۴. تخییر در قسمت‌های قدیمی دو مسجد جایز است و در جاهایی که بعداً به این دو مسجد اضافه شده، به احتیاط واجب، شکسته است؛ آیت الله بهجت.
۵. در هیچ‌جا تخییر ثابت نیست؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۲: کیفیت نماز از جهت قصر یا تمام در مشاعر (عرفات، مشعرالحرام، منا)

طبق نظر همه مراجع عظام؛ کسانی که در مکه مکرمه قصد اقامت ده روز آنها منعقد شده، در مشاعر نیز نماز آنها تمام است و کسانی که در مکه مکرمه قبل از رفتن به عرفات کمتر از ده روز اقامت داشته‌اند، نمازشان در مشاعر شکسته است.

مسئله ۳: شرکت در نماز جماعت اهل سنت (غیر استداره‌ای)

طبق نظر مراجع عظام؛ شرکت در نماز جماعت آنان بسیار مناسب است و ترک مسجد، هنگام نماز، شایسته نیست؛ اما در مورد صحت آن اختلاف است:
۱. اقتدا به اهل سنت (در حال ضرورت)؛

آیات عظام: صافی، گلپایگانی) صحیح است؛ نه اعاده دارد و نه نیازمند عمل به وظیفه منفرد؛ آیات عظام:

امام خمینی، جوادی، فاضل، مکارم، نوری.

۲. جماعت صوری است و باید وظیفه منفرد رعایت

شود؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی، وحید.

۳. با آنها جماعت خوانده شود و پس از آن

اعاده کند؛ آیت الله سبحانی.

۴. شایسته است اقتدا شود، ولی نباید به آن اکتفا

گردد؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۴: نماز جماعت استاده‌ای

۱. با وضع فعلی، نیاز به اعاده ندارد؛ امام خمینی.

۲. اقتدا صوری است و باید وظیفه منفرد رعایت

شود؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، سیستانی، وحید.

۳. در هر حال باید نماز را اعاده نماید؛

آیت الله سبحانی.

۴. نماز به نحو استاده مانعی ندارد، ولی بنا بر

احتیاط واجب (باید؛ آیات عظام: جوادی، مکارم،

نوری) به حسب دایره مقدم بر امام و نزدیک‌تر از

امام به کعبه نباشد؛ (البته در شرایط فعلی در فرض
ضرورت؛ آیات عظام: صافی، گلیپاگانی).

۵. اگر در شرایط تقیه نباشد، صحیح نیست؛

آیت الله فاضل.

۶. شایسته است اقتدا شود، ولی نباید به آن اکتفا

کرد؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۵: نماز جماعت اهل تسنن و خواندن آیات

سجده توسط امام جماعت

۱. در سجده تبعیت کند و باید (بنا بر احتیاط

واجب؛ آیات عظام: سیستانی، مکارم) نماز خود را

اعاده نماید؛ آیات عظام: بهجت، زنجانی، سبحانی، نوری.

۲. اگر تقیه باشد، در سجده تبعیت کند و نمازش

صحیح است؛ آیات عظام: جوادی، صافی، وحید.

۳. اگر سجده کرد، نمی تواند به آن نماز اکتفا

نماید؛ آیت الله فاضل.

مسئله ۶: سجده بر فرش در مسجدالنبی و

مسجدالحرام

۱. سجده بر فرش در مسجدالنبی و شبستان های

مسجد الحرام مانع ندارد، حتی اگر بتواند در جایی که سنگ است برود، لازم نیست و سجده بر فرش صحیح است؛ آیات عظام: امام خمینی، نوری. ولی اگر به سهولت به جایی که برای سجده مناسب است، دسترسی دارد، آن را مقدم دارد؛ آیات عظام: جوادی، مکارم.

۲. در صورتی که می‌تواند (طوری که به زحمت نیفتد، در همان محل؛ آیت الله خامنه‌ای) در جایی که سنگ و امثال آن است سجده کند، آنجا را انتخاب کند و نباید (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله خامنه‌ای) بر فرش سجده کند؛ مگر آنکه تقیه اقتضا کند؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سبحانی، سیستانی، صافی، فاضل، گلپایگانی و حمل بر نفاق هم نشود؛ آیت الله وحید.

۳. در صورت امکان، سجده بر «ما یصح السجود علیه»، اکتفا به غیر آن خلاف احتیاط است؛ آیت الله بهجت.

۴. سجده بر فرش مجزی نیست و در فرض ضرورت، با سجده بر فرش نمازش را بخواند؛ ولی نباید به آن اکتفا کند؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۷: سجده بر غیر ما یصح السجود بدون تقییه

در صورت جهل

۱. صحیح نیست و نماز باطل است؛ آیات عظام:

بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی، سبحانی، صافی،
گلپایگانی، وحید.

۲. صحیح نیست و نماز باطل است مگر آنکه

جاهل قاصر باشد؛ آیات عظام: امام خمینی، خامنه‌ای،
جوادی، سیستانی، فاضل، مکارم، نوری.

مسئله ۸: قرآن‌های اهدایی به زائران

این قرآن‌ها چند دسته‌اند:

الف) قرآن‌های مستعمل مسجدالحرام، ممهور به

مُهر «وقف لله تعالی بالمسجدالحرام».

ب) قرآن‌های چاپ عربستان که توسط زائران

برای قرائت در مسجدالحرام وقف یا هدیه می‌شود

و متصدیان، به خاطر یک شکل بودن قرآن‌های

مسجدالحرام، آنها را از قفسه‌ها خارج کرده و به

زائران متقاضی قرآن هدیه می‌دهند.

ج) قرآن‌های چاپ سایر کشورها که شرایط

دسته قبل را دارند.

۵) قرآن‌هایی است که هدیه دولت عربستان و ریاست شئون حرمین شریفین است و هیچ‌گونه مُهری ندارد:

۱. برداشتن آنها بدون اینکه از متصدی ذی‌ربط بگیرند، جایز نیست و باید برگردانده شود؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، گلپایگانی.

۲. دریافت قرآن‌های دسته اول و دوم و سوم، که ظاهر در جهت خاص است، جایز نیست و تملک دسته چهارم مانعی ندارد؛ آیات عظام: بهجت، سبحانی.

۳. استفاده از قرآن‌های دسته اول و دوم در غیر مسجدها اشکال دارد، اما دسته سوم و چهارم اشکالی ندارد و تحقق ملکیت نسبت به دسته چهارم مسلم است؛ آیت الله فاضل.

۴. تملیک قرآن‌هایی که از طرف مسئولین به زوار داده می‌شود، اشکال ندارد؛ آیت الله مکارم.

۵. گرفتن قرآن‌ها در غیر از دسته چهارم اشکال دارد و نمی‌توان آنها را به مساجد دیگر برد؛ آیت الله نوری.

۶. قرآن‌هایی را که وقف (یا هدیه بودن؛ آیات عظام: تبریزی، زنجانی) آنها محرز است، نمی‌توان

تملك كرد (و در صورتی كه برگرداندن آنها به مسجدالحرام امكان ندارد، آنها را به مساجد ديگر ببرد؛ آيت الله خامنه‌ای)؛ ولي گرفتن قرآن‌های ديگر (هرچند علامت «وقف بالمسجدالحرام» روی آن باشد؛ آيت الله زنجانی) جایز است؛ آيت الله تبریزی.

۷. قرآن‌هایی كه توسط حجاج و زائرین وقف نشده، اعم از آنكه اثری از وقف بودن در آنها نباشد یا از طرف حكومت سعودی اثر وقف در آنها دیده شود اگر مسئولین ذی‌ربط از آنها به كسی اهداء نمایند، گرفتن آن اشكال ندارد و گیرنده مالك می‌شود ولی قرآن‌هایی كه توسط حجاج وقف بشود، گرفتن آنها جایز نیست. آيت الله صافی.

مسئله ۹: نماز در هواپیما

در صورت رعایت شرایط نماز، با اینکه علم دارد یا احتمال می‌دهد كه بعد از پیاده شدن وقت باقی باشد:

۱. نماز صحیح و مجزی است؛ آیات عظام:

امام خمینی، بهجت، جوادی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سبحانی،

سیستانی، فاضل، مكارم، وحید.

۲. در صورت علم به اینکه قبل از اتمام وقت، هواپیما می‌نشیند، باید تأخیر بیندازد و در صورت احتمال، بنا بر احتیاط واجب، در هواپیما بخواند و اگر قبل از اتمام وقت رسید، اعاده کند؛ آیت الله صافی.
۳. اگر احتمال بدهد تا آخر وقت هواپیما نمی‌نشیند، می‌تواند بخواند. ولی اگر قبل از اتمام وقت رسید، اعاده نماید؛ آیت الله تبریزی.

مسئله ۱۰: نذر روزه مستحبی توسط مسافر

۱. صحیح است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، جوادی، خویی، زنجانی سیستانی.
۲. صحیح نیست؛ آیات عظام: مکارم، نوری، وحید.
۳. بنا بر احتیاط واجب صحیح نبوده و باید قبل از شروع در سفر باشد؛ آیات عظام: خامنه‌ای، صافی، فاضل.
- مسئله ۱۱: بیرون بردن سنگریزه حرم (مکه، منا، مشعرالحرام)
۱. اشکال ندارد و بازگرداندن آن لازم نیست؛ آیات عظام: امام خمینی، بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سیستانی، فاضل، نوری.

۲. باید آن را به نحوی بازگرداند؛ آیت الله سبحانی.
۳. بنا بر احتیاط واجب باید بازگرداند؛ آیات عظام: صافی، گلپایگانی، مکارم، وحید.

گفتار سوم: حج و عمره کودکان

مسئله ۱: حج و عمره کودکان غیر ممیز

طبق نظر همه مراجع عظام؛ ولیّ به کودک غیر ممیز احرام می‌پوشاند و نیت می‌کند این کودک را برای حج یا عمره محرم می‌کنم؛ اگر امکان داشته باشد تلبیه را به او تلقین می‌کند و در غیر این صورت، از طرف او تلبیه می‌گوید و از محرّمات احرام او را حفظ می‌کند و او را وادار می‌کند که آنچه از اعمال می‌تواند انجام دهد و آنچه نمی‌تواند از طرف او نیابت می‌کند و دور خانه خدا او را طواف داده و بین صفا و مروه سعی می‌دهد و بقیه اعمال نیز به همین صورت است و نسبت به خود ولیّ احرام لازم نیست.

مسئله ۲: مراد از ولیّ در احرام کودک غیر ممیز

۱. ولیّ در این امر کسی است که سرپرستی

(و حق حضانت؛ آیت الله سیستانی) کودک بر عهده اوست؛ هرچند ولی شرعی نباشد؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، خامنه‌ای، خویی. (البته به اذن ولی شرعی انجام دهد؛ آیت الله مکارم).

۲. (بنا بر احتیاط واجب؛ آیت الله وحید) ولی شرعی، مانند پدر و جد پدری یا وصی از آن دو و همچنین حاکم و امین از طرف حاکم یا وکیل یکی از آنهاست و مادر نیز ملحق به ولی شرعی است؛ آیات عظام: بهجت، فاضل.

۳. ولی در این امر کسی است که شرعاً اختیار دارد کودک را به سفر حج ببرد؛ خواه پدر یا جد یا غیر آنها؛ آیات عظام: جوادی، زنجانی.

۴. ولی فردی است که می‌تواند در مال بچه شرعاً تصرف کند، مانند پدر و جد پدری و وصی. علاوه بر ولی، مادر و همچنین کسی که متکفل امور کودک غیر ممیز است ملحق به ولی شرعی است. ولی در مورد اخیر، احتیاطاً از ولی اجازه بگیرد؛ آیت الله سبحانی.

۵. در غیر ولی شرعی محل اشکال است؛

آیات عظام: صافی، گلپایگانی، نوری.

مسئله ۳: کفاره محرمات احرام نسبت به کودک

طبق نظر مراجع عظام؛ در صید، کفاره بر ولیّ طفل است؛ (اگر ولیّ، کودک را محرم کرده، کفاره بر عهده ولیّ است و در غیر این صورت، بر عهده طفل است؛ آیات عظام: بهجت، تبریزی، خویی، زنجانی) (کفاره صید کودک غیر ممیز بر ولیّ اوست و در غیر او کفاره نیست؛ آیت الله سیستانی)

اما در غیر صید:

۱. اگر ولیّ، کودک را محرم کرده، بر عهده ولیّ طفل است؛ آیت الله بهجت.
۲. احتیاط واجب آن است که بر ولیّ طفل است؛ آیات عظام: امام خمینی، جوادی، صافی، گلپایگانی، نوری.
۳. کفاره ندارد؛ آیات عظام: تبریزی، خامنه‌ای، خویی، زنجانی، سبحانی، سیستانی، فاضل، مکارم، وحید.

مسئله ۴: قربانی حج کودک

طبق نظر مراجع عظام؛ گوسفند قربانی برای حج بر عهده ولیّ کودک است. (اگر مادر کودک را محرم کند، هزینه قربانی بر عهده ولیّ است؛ مگر اینکه خود مادر قبول کرده باشد؛ آیت الله سبحانی).

(اگر کودک مستقلاً محرم شده، قربانی بر عهده خودش است و اگر ولی یا مأذون از طرف او، کودک را محرم کرده، قربانی بر عهده ولی است؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، خویی، زنجانی).

(قربانی کودک غیر ممیز، بر عهده ولی اوست؛ آیات عظام: تبریزی، سیستانی).

مسئله ۵: وضوی کودک غیر ممیز برای طواف

۱. در صورت امکان، واجب است او را وضو دهد؛ هر چند به صورت وضو باشد؛ آیات عظام: تبریزی، سبحانی، صافی.
۲. در صورت تمکن، احتیاط واجب آن است که در حال طواف هر دو طاهر باشند؛ (یعنی کودک را صورت وضو بدهند)؛ آیات عظام: بهجت، فاضل.
۳. بنا بر احتیاط واجب او را وضو دهد؛ آیت الله وحید.
۴. وضو لازم نیست؛ آیات عظام: جوادی، خویی، زنجانی، سیستانی، مکارم.

مسئله ۶: طهارت کودک غیر ممیز

۱. در صورتی که تطهیر بدن او زحمتی نداشته

باشد، باید تطهیر نمود. ولی در بچه‌های شیرخوار لازم نیست؛ آیت الله مکارم.

۲. لازم است، ولی واری لازم نیست؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، سبحانی، صافی، فاضل، نوری.

۳. آن مقدار که بتوانند، بنا بر احتیاط واجب لازم است، ولی واری لازم نیست؛ آیت الله تبریزی.

۴. بنا بر احتیاط بدنش تطهیر شود؛ آیت الله خامنه‌ای.

۵. لازم نیست؛ آیات عظام: زنجانی، سیستانی.

مسئله ۷: شرطیت قرار گرفتن شانه چپ کودک غیر

ممیّز به طرف کعبه

۱. باید تا حد امکان سعی شود طوری کودک را طواف دهند که عرفاً طرف چپ او به طرف کعبه باشد؛ آیات عظام: بهجت، جوادی، سبحانی، سیستانی، فاضل، نوری.

۲. بنا بر احتیاط واجب لازم است؛ آیات عظام:

صافی، وحید.

۳. لازم نیست؛ آیات عظام: تبریزی، زنجانی، مکارم.

مسئله ۸: سعی و طواف کودک غیر ممیّز خوابیده

۱. تا حدی که ممکن است بیدار باشد؛ آیت الله بهجت.

۲. اگر در ابتدا بیدار باشد، کافی است؛
آیات عظام: تبریزی، سبحانی.

۳. خواب به اندازه متعارف اشکال ندارد؛
آیت الله نوری.

۴. مانع ندارد؛ آیات عظام: جوادی، خامنه‌ای، زنجانی،
سیستانی، صافی، فاضل، مکارم، وحید.

مسئله ۹: مختون نبودن کودک غیر ممیز در طواف

۱. باطل است؛ آیات عظام: جوادی، خامنه‌ای،
سبحانی، گلپایگانی.

۲. بنا بر احتیاط واجب باطل است؛ آیات عظام:
امام خمینی، بهجت، صافی، فاضل، نوری، وحید.

۳. باطل نیست؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، زنجانی،
سیستانی، مکارم.

مسئله ۱۰: پوشش دختر بچه در طواف

۱. پوشش دختر بچه‌ای که ممیز است، به
همان مقدار معمول زنان در حال احرام است؛
آیت الله سبحانی (ولی پوشش سر و گردن لازم
نیست؛ آیت الله صافی).

۲. احتیاط واجب آن است که پوشش او در حال طواف، مانند پوشش زنان بالغه باشد؛ آیات عظام: تبریزی، جوادی، خامنه‌ای، مکارم (ولی پوشش سر و گردن و پاها لازم نیست و پوشش نسبت به غیر ممیز لازم نیست؛ آیت الله سیستانی).
۳. ستر سر و گردن لازم نیست؛ آیات عظام: بهجت، فاضل.

۴. پوشش خاصی لازم نیست و اگر پنج شش سال رسیده، حکم بانوان را رعایت کند؛ آیت الله نوری.
۵. پوشش لازم نیست؛ آیت الله زنجانی.

گفتار چهارم: خمس

مسئله ۱: خمس سپرده حج یا عمره

الف) طبق نظر همه مراجع عظام؛ اگر از درآمد بین سال بوده و در همان سال قبل از فرا رسیدن سال خمسی به حج یا عمره مشرف شود، خمس ندارد.

ب) اگر از درآمد بین سال خمسی بوده و پس از گذشت سال خمسی مشرف شود:

۱. خمس ندارد؛ آیات عظام: بهجت، جوادی،

سبحانی، مکارم (مشروط به اینکه قبل از استقرار حج باشد؛ آیت الله نوری)

۲. خمس دارد؛ آیات عظام: امام خمینی، تبریزی، خامنه‌ای، خویی، صافی، وحید (مگر اینکه حج مستقر شده و راه دیگری برای تشرّف در سال ثبت نام نباشد؛ آیات عظام. سیستانی، فاضل).

۳. در حج واجب و یا عمره اگر به وسیله‌ای واجب کرده، خمس ندارد و در حج و عمره مستحب خمس دارد؛ آیت الله زنجانی.

مسئله ۲: خمس سود حاصله از طریق یکی از عقود

شرعی

۱. خمس دارد؛ آیات عظام: تبریزی، خویی، سیستانی،

صافی، فاضل، وحید.

۲. خمس ندارد؛ آیات عظام: بهجت، مکارم.

۳. اگر قابل دریافت نیست، جزو درآمد سال وصول محسوب می‌شود و اگر در همان سال صرف در هزینه حج شود (و در همان سال نیز به حج برود؛ امام خمینی) خمس ندارد؛ آیات عظام: جوادی، خامنه‌ای، سبحانی، نوری.

فصل سیزدهم: مسائل متفرقه _____ ۲۳۱

۴. در حج واجب و یا عمره اگر به وسیله‌ای واجب کرده، خمس ندارد ولی در حج و عمره مستحبی خمس دارد مگر آن مقدار از سود که مربوط به سال تشریف است؛ آیت الله زنجانی.

والله اعلم
والحمد لله رب العالمین